

คำนำ

พุทธานุพุทธประวัติ เป็นตำนานที่แสดงจรรยา และปฏิบัติของ พระศาสดาและพระสาวก ผู้นับถือพระพุทธศาสนาควรรู้ เพราะเมื่อ ได้ทราบปฏิบัติของท่านแล้ว จักได้ถือเป็นทิวฏฐานุคติต่อไป ทั้งเป็น เหตุที่จะยังอนุสติให้เกิดขึ้นในจิตของตนอีกส่วนหนึ่ง ด้วยเล็งเห็น ประโยชน์ดังกล่าวมานี้ ท่านจึงได้จัดให้เป็นหลักสูตรนักเรียนและ ธรรมศึกษาประเภทหนึ่ง สนามหลวงได้ออกปัญหาสอบได้ และ เรียบเรียงเฉลยไว้สำหรับตรวจ จำเดิมแต่ พ.ศ. ๒๕๖๕ ซึ่งเป็นปีแรก ที่ได้มีการสอบไล่ให้นักธรรมชั้นเอกเป็นต้นมา (ปีแรกได้ใช้พุทธสมัย พ.ศ. ๒๔๖๖ จึงใช้พุทธานุพุทธประวัติ) มหาคุณราชวิทยาลัยได้จัด พิมพ์ขึ้นไว้เป็นตัวอย่างเฉพาะบางศก และมีเอกชนรวบรวมพิมพ์ขึ้น ตามลำดับศกบ้าง ปัญหาและเฉลยที่พิมพ์นั้น ๆ ก็มักมีเคลื่อนคลาด เป็นเหตุให้นักเรียนถือเอาผิดได้.

พระครูพุทธมนต์ปริษา* (สนธิ์ กิจจกาโร ป. ๕) วัดบวรนิเวศ- วิหาร ได้จัดการรวบรวมปัญหาพร้อมทั้งเฉลยในปีนั้น ๆ และปัญหา เฉลยของสำนักวัดบางสำนัก ซึ่งเห็นว่าสมควรนำมาจัดเรียงให้ เป็นไปตามลำดับหมวดตอน เพื่อให้สะดวกแก่นักศึกษา แต่ในบาง แห่งบางตอน ก็ยังมีสับสนกันอยู่บ้าง เพราะปัญหาท่านออกมีเนื้อ ความพาดพิงถึงกันและมีทั้งพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พุทธานุพุทธ- ประวัติ จึงยากที่จะให้เป็นหมวดหมู่กันได้ นอกจากนี้ ท่านผู้รวบรวม เมื่อเห็นว่าตอนไหนยังบกพร่อง ก็ได้เรียบเรียงปัญหาและเฉลย เพิ่มขึ้นอีกตามสมควร ปัญหาและเฉลยข้อไหน ได้ออกในสนามหลวง พ.ศ. ไใด ก็ได้ลงเลขบอก พ.ศ. ไว้ข้างท้ายข้อนั้น ส่วนปัญหาข้อไหน มีเนื้อความซ้ำกัน หรือคล้ายกันมาก ก็ได้ตัดออก และลงเลขบอก พ.ศ. ไว้ในปีที่ซ้ำกันนั้น ปัญหาและเฉลยข้อไหน ท่านผู้รวบรวมได้ แต่งเพิ่มขึ้นใหม่ ก็ลงอักษรย่อไว้ข้างท้ายข้อว่า ส.ป. (สนธิ์ เปรียญ)

เมื่อได้รวบรวมและเรียบเรียงเสร็จแล้ว ได้มอบลิขสิทธิ์ให้แก่มหา-
มกุฏราชวิทยาลัย.

กองตำรามหามกุฏราชวิทยาลัย เห็นว่าเป็นเครื่องอำนวยความสะดวก
สะดวกแก่การศึกษาของนักเรียน และผู้สนใจในพระพุทธศาสนาได้เป็น
อย่างดี จึงได้จัดพิมพ์ขึ้น.

อนึ่ง ของแสดงความขอบใจพระครูพุทธมนต์ปริชา (สนธิ์
กิจจกาโร ป.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร ผู้รวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ
นี้ ให้แก่มหามกุฏราชวิทยาลัย และขออุทิศผลอันเกิดแต่หนังสือนี้
บูชาพระคุณสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ให้
กำเนิดนันทธรรม และท่านบูรพาภิธานจารย์ ผู้บริหารพระศาสนา
สืบ ๆ กันมา.

กองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๕ ตุลาคม ๒๔๘๓

๑. ปัจจุบันเป็นพระญาณวโรดม.

ประมวล

ปัญหาและเฉลยพุทธธานุพุทธประวัติ

นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก

ข้อความทั่วไป

ถาม. คำว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ย่อมมีค่ากับสำหรับ
โลกมาแต่ไหนแต่ไร แม้ในเรื่องพระพุทธประวัติก็มีค่าเช่นนั้นปรากฏ
อยู่ ดูเหมือนคนในครั้งนั้นถือเป็นกวดขัน แต่จะมีเนื้อความเกี่ยวข้อง
กันอย่างไร เป็นข้อที่น่ารู้อยู่บ้าง ของงบริหารให้เห็นว่าเป็นสำคัญ
อย่างไร ?

ตอบ. เห็นว่าเป็นสำคัญเพราะเกี่ยวข้องกันดังนี้ ชาติที่จะถาวร
วัฒนาจำเป็นต้องอาศัยยึดศาสนาที่ดีเป็นหลัก แม้ศาสนาเล่าที่จะเจริญ
รุ่งเรืองก็ต้องอาศัยชาติที่เป็นอิสระช่วยสนับสนุน ถ้าโลกจะไม่ประพฤติ
ตามธรรม คงตั้งอยู่เป็นอิสระไม่ได้ และธรรมถ้าไม่อาศัยโลกจัก
เจริญไม่ได้ โลกกับธรรมต้องอิงอาศัยกันฉันใด ชาติกับศาสนาก็ต้อง
อิงอาศัยกันฉันนั้น แต่สำหรับชาติที่จะตั้งมั่นคงดำรงอิสรภาพอยู่ได้ ก็
ต้องอาศัยพระมหากษัตริย์เป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในธรรม และมีพระปรีชา
สามารถยิ่งในสรรพกรณียกิจน้อยใหญ่เป็นหลัก เพราะฉะนั้น ประเทศ
ที่เจริญแล้จึงมักมีศาสนาที่ดีเป็นที่เคารพ และมีพระมหากษัตริย์ที่ทรง

พระคุณธรรมเป็นหลัก ก็แลศาสนาที่ดีนั้น จำต้องมุ่งสอนให้มีความสงบราบคาบ เว้นจากการเบียดเบียนกันเป็นต้น จึงจะเป็นหลักแก่ชาติที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และชาติที่ได้ชื่อว่าสนับสนุนศาสนานั้น ก็ได้แก่ประชาชนจะต้องประพฤติตามหลักนิติธรรมและศาสนธรรม ตั้งต้นแต่ประพฤติตนให้เป็นคนดี รู้จักกรณีอันเป็นหน้าที่ของตน ตลอดถึงผดุงความสามัคคีให้วัฒนา เป็นกำลังเครื่องตั้งมั่นแห่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาตินั้น ก็คือเป็นผู้นำพลเมืองให้ดำเนินในทางที่ดี เป็นเหตุถึงความสงบสวัสดิ ตลอดถึงความสมบูรณ์มั่งคั่ง และความสุขสำราญด้วยกำลังพระปรีชาสามารถ เพราะฉะนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นสำคัญและพรากจากกันไม่ได้ เช่นเดียวกับพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นสำคัญของพระพุทธศาสนา จะพรากจากกันไม่ได้ ฉะนั้น.

๒๔๖๘

ถ. บรรดาหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่องยี่ดียว ท่านผู้แต่งมักแบ่งเป็นตอน เป็นภาค เป็นวิภาค เป็นบรรพ เพื่อสะดวกแก่ความทรงจำและดูง่าย ตำราพุทธประวัติท่านก็แบ่งเป็นภาคเช่นนั้นเหมือนกันมิใช่หรือ อยากทราบว่าท่านแบ่งเป็นกี่วิภาค ฯ ไหนว่าด้วยอะไร ?

ต. ท่านแบ่งเป็นวิภาคเหมือนกัน แต่แบ่งเป็น ๔ คือ วิภาคที่ ๑ ว่าด้วยปฐมกาล คือเรื่องเป็นไปในกาลก่อนบำเพ็ญพุทธกิจและปฐมโพชกัล คือเรื่องเป็นไปในกาลแรกตรัสรู้ ที่จะพึงเก็บรวบรวม

ได้จากบาลีประเทศนั้น ๆ อันกล่าวถึงในยุคนั้น ๆ. วิชาที่ ๒ ว่าด้วยมัชฌิมโศทกัล คือเรื่องเป็นไปในระหว่างปฐมโศทกัลและปัจฉิมโศทกัล ที่จะพึงเก็บได้จากพระสูตรทั้งหลาย อันกล่าวความเฉพาะเรื่องไม่มีอนุสนธิ. วิชาที่ ๓ ว่าด้วยปัจฉิมโศทกัล คือเรื่องเป็นไปในกาลจนปรินิพพานซึ่งมาในมหาปรินิพพานสูตร และอปรกัล คือเรื่องเป็นไปในภายหลัง ได้แก่เรื่องถวายพระเพลิงและแจกพระบรมสารีริกธาตุ. วิชาที่ ๔ ว่าด้วยเรื่องสังคีติกถา.

๒๔๗๑-๗๖

ถ. พุทธประวัติกับปฐมสมโพธิ เป็นเรื่องแสดงพระพุทธรายอย่างเดียวกัน แต่ทางรจนาไปคนละอย่าง อย่างไหนท่านมุ่งอย่างไร ?

ค. พุทธประวัติท่านมุ่งตำนาน ปฐมสมโพธิท่านมุ่งอภินิหาร.

๒๔๖๖

ถ. เรื่องพุทธานุพุทธประวัติ ซึ่งพรรณนาความเป็นไปแห่งพระศาสนาและพระสาวกทั้งหลาย มีข้อความที่ไม่น่าเชื่อแทรกแซงอยู่บ้าง เข้าใจว่าเพราะเหตุไร ?

ค. เข้าใจว่า ท่านผู้รจนาตั้งใจแต่จะแสดงเหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ ให้คนภายหลังเห็นประหลาดแล้วเชื่อถือนั่น ไม่ต้องการจะแสดงคำสั่งสอนและความสามารถของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายนัก ยกไว้แต่ที่จำเป็นจะต้องกล่าว อันที่จริงก็เป็นธรรมดาของหนังสือที่แต่งแล้วในปางก่อน ไม่เลือกว่าของชาติใดภาษาไหน มักกล่าวข้อความ

ที่ไม่มีไม่ไม่ได้ในภายหลังโดยชุกชุม ที่เราทั้งหลายจะไม่เชื่อตาม
ก็ไม่สนิทใจ ดูเหมือนจะว่าอะไรก็มักทำให้เกินไปกว่าที่เป็นจริง
ในครั้งนั้น เพราะหมายจะให้คนภายหลังพิศวง เห็นว่าอัศจรรย์โดย
ส่วนเดียว.

๒๔๖๘

ถ. การสอนศาสนา บางศาสนาก็บังคับให้ผู้ฟังเชื่อ บางศาสนา
ก็ไม่บังคับ ส่วนพระพุทธศาสนาดำเนินการสอนโดยวิธีไหน ? เหตุ
ไฉนจึงสอนอย่างนั้น ?

ต. โดยวิธีไม่บังคับ. เพราะเหตุพระพุทธศาสนาแสดงความ
จริง ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงได้ จึงไม่ต้องบังคับ.

๒๕/๘/๗๑

ถ. เล่าเรียนพุทธานุพุทธประวัติมาจบแล้ว ได้ภูมิรู้ทางอะไร
บ้าง ? จงแสดงภูมิรู้มา.

ต. ก.ทางประวัติศาสตร์ เช่นความเป็นไปของบ้านเมืองครั้ง
พุทธกาล และลัทธิธรรมเนียมของประชาชน.

ข.ทางจรรยาของพระพุทธเจ้า และของเหล่าพระอรหันตสาวก
ที่ดำเนินมาแล้ว.

ค. ทางธรรมเนียมที่ปรากฏในตำนานและความเป็นมาแห่ง
ศาสนธรรม พร้อมทั้งตัวอย่างการนบารุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง.

นอกจาก ๓ ทางนี้แล้ว ยังมีอีกมากซึ่งจะแสดงในที่นี้ไม่มีโอกาส
เพียงพอ รวมความว่า เมื่อก่อนเรียนกับเมื่อเรียนแล้ว มีความรู้ผิด

แบบประกอบนักธรรมเอก - ประมวลปัญหาและเฉลย พุทธานุพุทธ - หน้า 5
กัน ไกลทีเดียว.

๒๔๖๔

ถ. หนังสือเก่า ๆ เช่นมโนรถปฐณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย
ท่านรจนาสาวกประวัติไว้ คุณไม่นำนำความเลื่อมใสให้เกิดแก่คนภายหลัง
นัก ชื่อนี้เพราะเหตุไร ?

ต. เพราะท่านมุ่งกล่าววรมกรรมของพระสาวกเหล่านั้นมากกว่า
กล่าวประวัติในปัจจุบัน เรื่องที่รจนานั้นจึงกลายเป็นนิยายไป ไม่เป็น
เครื่องสื่อให้เห็นความสามารถ ตลอดจนการงานที่ช่วยเหลือพระพรหม-
ศาสดา.

๒๔๖๕

ปริเฉทที่ ๑

ถ. ชมพูทวีปคืออะไร ? แบ่งเป็นกี่จังหวัด ? จังหวัดเหล่านี้
ครั้งพุทธกาลมีกำหนดเขตเพียงไหน ? อ้างที่มาด้วย.

ต. คือแผ่นดินที่เรียกในทุกวันนี้ว่า อินเดีย ตั้งอยู่ในทิศพายัพ
แห่งประเทศสยาม แบ่งออกเป็น ๒ จังหวัด รวมในเรียกว่า มัชฌิม-
ชนบท หรือมัธยมประเทศ ภายนอกเรียกว่า ปัจฉิมชนบท. ครั้ง
พุทธกาล จังหวัดมัชฌิมชนบท กำหนดไว้ในบาลีจัมมขันธกะ ใน
มหาวรรคแห่งพระวินัย ดังนี้ ในทิศบูรพา ภายในแต่มหาศาลนคร
เข้ามา ในทิศอาคเนย์ ภายในแต่แม่น้ำสัลลวตีเข้ามา ในทิศทักษิณ
ภายในแต่เสตถันนิคมเข้ามา ในทิศปัจฉิม ภายในแต่ถุนคามเข้ามา

ในทิสอฺตุร ภายใ้แต่ฎเขออูสิระเข้มา ที่ใ้ใ้กำหนดเท่านี้เรียก
ว้มีชฌิมชนบท ที่นอออกใ้ไปจากกำหนดที่กล่าวแล้ว เรียกว้
ป้จันตชนบท.

๒๔๖๕

ถ. กถาที่พรรณนาพระประวัติของพระศาสดา จำเดิมแต่ต้นจน
เสด็จปรินิพพาน อนุมาณโดยย่อ ๆ พอเป็นเครื่องกำหนดได้หรือไม่ว้
ท่านพรรณนาพระคุณอะไรบ้าง ? จงอ้างเฉพาะที่เป็นหลัก.

ต. ท่านพรรณนาพระคุณ คือ เหตุสัมปทา ๑ ผลสัมปทา ๑
สัตตูปการสัมปทา ๑ กล่าวโดยย่อพอเป็นหลักดังนี้.

๒๔๖๐

ถ. ผลสัมปทานั้น คืออะไร ? ไ้จนจึงได้ชื่ออย่างนั้น ?

ต. การถึงพร้อมด้วยคุณธรรม ซึ่งเรียกว้สัมปทา ๔ ประการ
คือ ฉุานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยฉุาน ๑ ปหานสัมปทา การถึง
พร้อมด้วยการละ ๑ อานุกาวัสสัมปทา การถึงพร้อมด้วยอานุกาพ ๑
รูปกายสัมปทา การถึงพร้อมด้วยรูปกายอันสมบูรณ์ ๑. ๔ นี้เรียกว้
ผล เพราะเมื่อเกิดขึ้นก็อาศัยมีมาจากเหตุ.

ส. ป.

ถ. ตามตำนานกล่าวว่า พระมหาบุรุษทรงบริบูรณ์พร้อมด้วย
รูปกายสัมปทานั้น มีอาการเป็นอย่างไร ? และมีประโยชน์อย่างไร ?

ต. การที่พระมหาบุรุษทรงบริบูรณ์พร้อมด้วยมหาปุริสลักษณะ
นั้นจัดเป็นรูปกายสัมปทา กายที่บริบูรณ์ด้วยรูปกายสัมปทาเช่นนั้น

ย่อมเป็นประโยชน์ซึ่งจักได้เป็นเครื่องทรมานเวไนยสัตว์ที่ผู้หนักในรูป ซึ่งเรียกว่ารูปปีปมาณิกา คือถือรูปเป็นประมาณ ใ้ได้ศรัทธาความ เชื่อความเลื่อมใสโดยง่าย ยิ่งประชุมชนในสมัยนั้นด้วย ก็ยิ่งจะเป็น ประโยชน์ไม่น้อย เพราะชนในสมัยนั้น โดยมากมักหนักไปทางเจ้า แบบแผนตำรับตำรา ถ้าเมื่อเห็นว่าพระมหาบุรุษมีลักษณะสมกับตำรา ของตน ฯ ย่อมชวนใ้มีความโอบอ้อมยอมตัวเข้าเป็นศิษย์ หรือบริวาร ได้ง่าย พึงเห็นเช่นพระปัจจุวัคคีย์ ถ้าพระมหาบุรุษมีลักษณะไม่เหมือน กันกับตำราของเธอแล้ว ไหนเลยเธอจึงจะออกบวชตาม การที่ถึงพร้อม ด้วยรูปกายสัมปทามีประโยชน์คิ่ดังแสดงมาฉะนี้.

ส. ป.

ก. เหตุสัมปทาที่มีในพระผู้มีพระภาคนั้นอย่างไร ? จงแสดง.

ค. เหตุสัมปทาที่มีในพระผู้มีพระภาคนั้น คือพระมหากรุณาที่ พระองค์ทรงประกอบโดยเอื้อเฟื้อ ซึ่งเป็นไปในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ ยังยืนในพระสันดานมิได้คึนคลาย จัดเป็นไปในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ ความที่ทรงชวนขยายเพิ่มพูนโพธิสมภาร สั่งสมพระกุศลพุทธการกธรรม เป็นอเนกประการ อันสัตว์อื่นยากที่จะกระทำไ้ อันจะพึงนับด้วยโกฏิ แห่งกัลป์เป็นอันมาก จัดเป็นเหตุประการหนึ่ง กิจทั้ง๒ นี้ จัดว่าเป็น เหตุเบื้องต้นจะใ้สำเร็จผลเป็นสัตตูปการ จึงซึ่งว่าเหตุสัมปทา.

ส. ป.

ก. พระองค์ประกอบด้วยพระคุณอย่างไรที่เรียกว่า สัตตูปการ- สัมปทา ?

ด. ความที่พระองค์ทรงประกอบโดยเอื้อเพื่อเอ็นดูกรุณา ตั้งพระหฤทัยอนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง นี้เรียกว่า สัตตบุพการสัมปทา จำแนกออกเป็น ๒ คือ อาสยสัมปทา ๑ ปโยคสัมปทา ๑ ความที่พระองค์มีพระหฤทัยเยือกเย็นด้วยความกรุณาปรารถนาคุณประโยชน์อยู่เป็นนิตย์ แม้ในสัตว์ที่ผิดมีพระเทวทัตเป็นต้นก็ยังทรงกรุณา นี้จัดเป็นอาสยสัมปทา พระองค์มีพระหฤทัยมิได้มุ่งหวังต่ออามิส ในการที่จะเทศนาสั่งสอนสัตว์ด้วยข้อปฏิบัติ คือ ศีลสมาธิ ปัญญา ทรงเปิดเผยจำแนกกระทำข้อธรรมนั้น ๆ ให้ตื่น ให้สัตว์ได้รู้ตามเห็นตามได้โดยสะดวก จนถึงปฏิบัติตนให้ได้ตั้งอยู่ในมรรคและผลเบื้องต่ำบ้าง สูงบ้าง ตามสมควร นี้ชื่อปโยคสัมปทา.

ส. ป.

ด. ญาณสัมปทา ปหานสัมปทา ที่มีในพระผู้มีพระภาคนั้นอย่างไร ?

ด. พระปรีชาญาณอันตรัสรู้แจ้งชัดในมรรคทั้ง ๔ อันเป็นที่ตั้งแห่งพระสัพพัญญุตญาณและญาณอื่น ๆ มีทศพลญาณเป็นต้น อันสามารถที่จะพึงรู้ทั่วถึงในไญยธรรมทั้งปวง ชื่อว่าญาณสัมปทา การที่พระองค์ทำกิเลสกับทั้งवासนาให้พินาศไปจากพระสันดาน ไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป ชื่อปหานสัมปทา.

ส. ป.

ด. พระผู้มีพระภาคเจ้าประสูติที่ไหน ? มีอภินิหารปรากฏอย่างไรบ้าง ? และในอภินิหารนั้น ๆ ถอดใจความสันนิษฐานว่าอย่างไร ?

ด. ประสูติที่พระราชอุทยานลุมพินีวัน ภายใต้อัมรินทร์ระหว่างนครกบิลพัสดุ์กับกรุงเทวทหะ. มีอภินิหารโดยอเนกนัย คือเวลาประสูติพระพุทธรูปมารดาเสด็จประทับยืน พระองค์ประสูติบริสุทธิ์ไม่เปราะเปื้อนด้วยกรรมลทิน มีเทวดาคอยรับก่อน มีธารน้ำร้อนน้ำเย็นตกมาจากอากาศนานพระองค์ พอประสูติแล้ว ทรงดำเนินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว เปล่งอัสภิวาจาเป็นบุรพนิมิตแห่งพระสัมมาสัมโพธิญาณเป็นต้น. อภินิหารนั้น ๆ ถอดใจความได้ดังนี้ ชื่อว่าพระพุทธรูปมารดาเสด็จประทับยืนเป็นต้น ได้แก่ทรงดำรงฌราวาส ไม่หลงเพลิดเพลิดในกามคุณ ได้ทรงทำกิจที่ควรทำ มีพระเกียรติปรากฏ เสด็จออกบรรพชาด้วยปรารถนาอันดี ไม่ใช่เพราะขัดข้องในฌราวาส ชื่อว่ามีเทวดามารับก่อน ได้แก่อาหารคาบสและอุทกคาบสหรือนักบวชอื่นอีกรับไว้ในสำนัก ทุรกิรียาเปรียบด้วยท่อน้ำร้อน วิริยะทางจิตเปรียบด้วยท่อน้ำเย็น ชำระพระกายให้บริสุทธิ์ ได้แก่ชำระพระสันดานให้สิ้นสนเท่ห์ว่า อย่างไรเป็นทาง อย่างไรไม่ใช่ทาง ชื่อที่ว่าทรงดำเนินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว ได้แก่ทรงแผ่พระศาสนาได้แพร่หลายใน ๗ ชนบทมีโกศลเป็นต้น. ชื่อว่าทรงเปล่งอัสภิวาจาประกาศพระองค์ว่าเป็นเอกในโลกนั้น ได้แก่ตรัสพระธรรมเทศนาที่คนได้ฟังอาจยังเห็นคุณว่า พระองค์เป็นยอดนักปราชญ์.

๒๔๖๕

ด. ตั้งแต่สมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จอุบัติมาสู่โลกนี้นับได้กี่ปี ?
มีอะไรเป็นเกณฑ์ ?

ด. อุบัติด้วยรูปกายนับได้ ๒๕๔๕ ปี ด้วยนามกายนับได้ ๒๕๑๔ °

ปี. มีพระชนมายุของพระองค์เป็นเกณฑ์.

๒๔๖๕

ด. การที่พระมหาบุรุษถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติ และบริบูรณ์ด้วยการสุขสมบัติอันประณีต นับว่าเป็นสิ่งที่อัจฉริยมนุษย์จะพึงได้หรือจะนำผลอะไรมาให้แก่พระองค์ในเมื่อตรัสรู้แล้วบ้าง ?

ด. นำผลมาให้อย่างนี้ รูปกายสมบัติจะเป็นเครื่องทรมานเวไนยสัตว์ผู้หนักในรูปให้นิยมนับถือโดยสะดวก ส่วนความบริบูรณ์ด้วยกามสุขนั้น จะเป็นเครื่องป้องกันปรปวาทว่า พระองค์เป็นบัณฑิตกมมนุษย์ ไม่สมควรแก่ฆราวาสวิสัย จึงเสด็จออกบรรพชา ข้อที่พระองค์มีพระปชาบดี และพระโอรสเสวยรัชชสุขอันไพศาลแล้วเสด็จออกบรรพชา จะทำให้เวไนยนิกรเกิดความเชื่อมั่นในพระองค์ว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกามสุขมาก่อนแล้ว แต่พระองค์เสด็จออกบรรพชาเพราะมาพิจารณาเห็นกามาทีนพโทษแล้วจะเกิดสัทธาปสาทะ ยอมตนลงเชื่อฟังคำสั่งสอนโดยง่าย ทั้ง ๒ นี้ นับว่าเป็นเครื่องมืออันดีในการประกาศพระศาสนา.

๒๔๖๔

ด. สมเด็จพระบรมศาสดาของเรา บริบูรณ์ด้วยพระมหาปุริสลักษณะถูกตามตำรา แต่อยากทราบพระลักษณะบางอย่าง คือพระอุณา-

๑. ปัญหานี้ ออกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงเฉลยอย่างนั้น ถ้าออก พ.ศ. ไหน พึงคำนวณตาม พ.ศ. นั้น เว้นไว้แต่ปัญหาจะจำกัดลงไปว่าถึงไหน. ส. ป.

โลมกับพระอุณหิส ว่าต่างกันอย่างไร ? และอย่างไรที่นิยมใช้กัน
อยู่โดยมาก โดยถือว่าเป็นของขลัง ?

ด. พระอุณาโลม ได้แก่พระโลมาที่ขาวละเอียดอ่อนคล้าย
งาช้างอยู่ในระหว่างพระโขนง ส่วนพระอุณหิสนั้น ได้แก่พระเศียรที่กลม
เป็นปริมณฑล ครอบด้วยกราบพระพักตร์ ต่างกันดังนี้. พระ
อุณาโลมนิยมใช้กันอยู่มาก แม้ในราชการทหารบกก็ยังใช้ เช่น
ทำเป็นแผ่นโลหะ มีรูปอุณาโลมในนั้น ใช้ติดที่หน้าหมวก เป็นต้น.

๒๔๖๓

ด. ท่านที่เป็นบุรุษพิเศษ มักมีอภิหารเป็นสุกนิมิตปรากฏมา
แล้วทุก ๆ รัช สมเด็จพระบรมศาสดาก็เป็นบุรุษพิเศษเช่นนั้นเหมือน
กัน พระองค์มีอภิหารอย่างไรบ้างหรือไม่ ในเวลายังทรงพระเยาว์
อยู่ ถ้ามีก็เล่ามา ?

ด. มีเหมือนกัน ดังที่พระคันถรจนจารย์พรรณนาไว้ว่า ใน
คราวพระราชพิธีแรกนาขวัญ เวลานั้นพระองค์ทรงพระเยาว์อยู่ ได้
เสด็จไปกับพระราชบิดา เสด็จนั่งขัดสมาธิเจริญอานาปานัสสติกรรมฐาน
อยู่ในม่าน ซึ่งเขาจัดถวายไว้ภายใต้ต้นชมพูพฤกษ์ จนทำปฐมฌาน
ให้เกิดขึ้นได้ ขณะนั้นเป็นเวลาบ่าย เงานั่งต้นไม้อื่นยอมชายไป
ตามตะวัน แต่เงานั่งชมพุทธรอยู่ดูเวลาเที่ยง ความข้อนั้นทราบไป
ถึงพระราชบิดา พระองค์จึงได้เสด็จมาและบังคมพระโอรสเป็นพระ
เกียรติยศปรากฏสืบมา. อีกเรื่องหนึ่งในบางแห่งแสดงความสามารถ

ของพระราชกุมารผู้มีได้ศึกษา แต่แสดงศิลปธนูได้โดยซ้ำของไม่มีใคร
เทียมถึง ดังนี้.

๒๔๓๖-๒๔๘๐

ถ. นักรวรรคคีตสมัยใหม่ มักชอบถอดใจความแห่งอภินิหาร
หรือสันนิษฐานข้อที่เห็นว่าอาจเป็นจริง ผลที่สุดจนเห็นพระพุทธเจ้า
ว่าไม่เป็นอัจฉริยมนุษย์ เลยสิ้นศรัทธา กลายเป็นทำให้พระศาสนา
เสื่อม เพราะเหตุนี้ ก็อะไรเล่า เป็นเหตุให้มีอภินิหาร อันท่านควร
ถอดใจความและสันนิษฐาน จงบรรยายอย่าให้เสียลักษณะของพุทธ-
มามกบริษัท ?

ต. ความกตัญญูทเวที ความเคารพ และความรักใคร่ นับถือ
เป็นเหตุให้มีอภินิหาร ตัวอย่างอันจะพึงแสดงให้เห็นได้ เช่นบุคคล
ที่ดี เมื่อได้รับอุปการะจากผู้อื่น ย่อมรู้ซึ่งอุปการะนั้นแล้ว กระทำ
ตอบด้วยอุบายวิธีที่ตนเห็นว่าถูกต้อง ควร ดังในเรื่องอภินิหารนี้ 'ท่าน
ผู้พรรณนาหวังเพื่อจะจูงใจผู้ที่ไม่มีความเชื่อความเลื่อมใสในมาแต่เดิมให้
เกิดศรัทธาปสาทะ เพราะมาเห็นข้ออัศจรรย์อันมีอยู่ในพระศาสนาเป็น
ทรงอบรมอุปนิสัยในเบื้องต้น ภายหลังเมื่อได้มาพิจารณาให้เห็นประ-
จักษ์ด้วยใจของตนเอง รู้จักเลือกถือเอาแต่สิ่งที่ดีที่จริง เป็นเหตุให้เชื่อ
มั่นและทำตาม เหมือนสีและกลิ่นของผลไม้เป็นสิ่งที่ชวนให้ทดลอง
โอหารสเป็นเหตุให้คิดใจจะนั้น การพรรณนาอภินิหารของท่านผู้มี
ความกตัญญูทเวที จึงเป็นหนทางที่ดีในอันได้สืบอายุพระพุทธศาสนา
ตามพระพุทธประสงค์ นับว่าได้กระทำตอบอุปการะของพระองค์ประ-

การหนึ่ง ส่วนความเคารพความรักใคร่นับถือพอใจในสิ่งใด ก็ชอบ
หาของมาประดับสิ่งนั้น แม้ในบุคคลในธรรมก็เหมือนกัน เมื่อชอบรัก
ใคร่นับถือในบุคคลใด ในธรรมประเภทไหน ก็กล่าวยกย่องสรรเสริญ
บุคคลนั้น ธรรมประเภทนั้นให้พิเศษขึ้น แม้บุคคลอื่น ธรรมประเภท
อื่นไม่วิเศษสักเพียงไร ยังมีผู้ทำให้เป็นเช่นนั้นได้ ส่วนพระศาสดา
ได้ทรงทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่โลก ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะมี
ผู้พรรณนาอภินิหารต่าง ๆ ให้เป็นเช่นนั้น.

๒๔๖๘

ปริเฉทที่ ๒

ถ. ผมมีไว้สำหรับเป็นเครื่องป้องกันสัมผัสทางเบื้องบน และ
ป้องกันโรคบางอย่างที่จะพึงเกิดขึ้นทางศรีษะ เช่น โรคหวัด เป็นต้น ถ้า
ไม่มีผม สมองก็จะได้รับความร้อนเกินไปบ้าง เย็นเกินไปบ้าง โรค
หวัดเกิดขึ้นได้ง่าย แต่เพราะเหตุไร พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ
การบรรพชาต้องให้โกนผม แม้พระองค์เองเมื่อแรกออกบรรพชาก็
ต้องตัดให้สั้นเช่นเดียวกัน ?

ค. ผมมีประโยชน์อย่างที่กล่าวนั้นจริง แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติการบรรพชาต้องให้โกนผมนั้น ก็เพื่อมุ่งประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่
กว่านั้น การบรรพชา เป็นการประพฤติเพื่อทำลายกองกิเลสตัดกังวล
บางอย่างให้น้อยลง เพื่อจักได้มีความบำเพ็ญคุณธรรมให้ยิ่งขึ้น ผมเป็น

ส่วนหนึ่งที่จะต้องทำให้กังวล เมื่อยาวขึ้นจะต้องชำระสะสาง ต้องตัดต้องเกล้า มิฉะนั้นก็เหม็นสาบและรุงรัง ความกังวลในเรื่องของผมมีอยู่เพียงไรก็ทราบกันดีอยู่แล้ว อีกอย่างหนึ่ง ผมก็จัดว่าเป็นเครื่องช่วยความสวยงามแก่อวัยวะได้ส่วนหนึ่ง การบรรพชาเพื่อทำลาชกอกกิเลส จึงควรตัดเครื่องบำรุงความสวยงามให้น้อยลงไป อีกประการหนึ่ง ในยุคที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบรรพชาประเพณีเขาก็ถือกันอยู่ว่า ถ้าใครตัดผมโกนผมก็เป็นเสนียดจัญไร ถึงกับไม่มีใครให้เขาบ้านเรือน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระประสงค์จะให้เรามีความหมดหวังในการที่จะกลับไปครองเรือน จึงได้ทรงตัดพระเมลาติของพระองค์.

ส. ป.

ถ. เรื่องพุทธประวัติมีเรื่องอันไม่น่าเชื่อเป็นอันมาก เรียกว่าปาฏิหาริย์ เช่นผจญมารเป็นต้น แม้ในศาสนาอื่นก็มี จงแสดงมูลเหตุแห่งที่เกิดปาฏิหาริย์เช่นนั้น ?

ค. เรื่องปาฏิหาริย์ พระคันถรจนาจารย์พรรณนาไว้ ด้วยความยกย่องนับถือในพระศาสดาของตน บางเรื่องก็สันนิษฐานว่าแต่งไว้ในจำพวกกวีนิพนธ์เช่นกาพย์กลอน เป็นอุบายรักษาเรื่องไม่ให้สูญเสีย นี้ว่าจะเป็นเหตุอย่างหนึ่งอันให้เกิดเรื่องปาฏิหาริย์ อีกประการหนึ่ง เป็นนิสัยของผู้นับถือ ต้องการหาของที่ดีที่ประเสริฐมาตกแต่งประดับประดาเข้าอีก เพื่อให้งดงามขึ้น.

๒๔๖๘

ด. พระองค์ทรงทำประโยชน์และสอนพระศาสนาแก่พุทธบริษัท

เมื่อตรัสรู้แล้ว พระประวัติตอนก่อนตรัสรู้ไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับ เหตุไฉน พระคินธกรณาจารย์จึงได้พรรณนาไว้ด้วย ?

ด. ถ้านึกแต่ฝัน ๆ พระประวัติตอนก่อนตรัสรู้ก็ไม่น่าจะเกี่ยวแก่พวกเรา แต่ถ้านึกดูให้กว้างเห็นว่าเป็นทางที่เกี่ยวข้องโดยแท้ เพราะเป็นเรื่องที่เพิ่มความเคารพนับถือขึ้นอีกชั้นหนึ่ง อันธรรมดาคนจะนับถือสิ่งใด ก็เพราะรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี ถ้าไม่รู้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร ความนับถือจะเกิดขึ้นไม่ได้ แม้ความนับถือในทางศาสนาก็เหมือนกัน.

๒๔๖๘

ด. พระบรมศาสดาประกอบด้วยพระคุณสมบัติเช่นไรบ้าง ซึ่งเป็นเหตุให้พวกเรานับถือสนิทใจ ปราศจากความรังเกียจด้วยประการทั้งปวง ?

ด. พรรณนาพระคุณโดยย่อ คือพระองค์มีพระชาติเป็นกษัตริย์ ทรงถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติ โภคสมบัติ และกามสุขสมบัติ มีพระชายา และพระโอรส ทรงศึกษาศิลปวิทยาในทางโลกมีความรู้เป็นอย่างดี พระองค์มีพระสติไม่หลงเพลิดเพลिन ทรงเห็นโทษแล้วเบื่อหน่าย เสด็จออกบรรพชา ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสอนพระศาสนา ให้พวกเราได้รับความรู้เข้าใจในธรรม พวกเราจึงนับถือพระองค์สนิทใจ.

๒๔๖๙

ด. ศิษย์ของอาหารดาบสกับอุทกดาบส มีเฉพาะพระพุทธเจ้าองค์เดียวกันเท่านั้นหรือ ๆ มีใครอีก ? เขาได้ทำบุญทำทานอะไรกับพระพุทธเจ้าบ้าง ? ขอทราบความละเอียดสักหน่อย.

ด. ศิษย์ของดาบสทั้ง ๒ นั้น เข้าใจว่าคงมีมาก เพราะท่าน เป็นคณาจารย์สั่งสอนประชุมชนในสมัยนั้น แต่ไม่มีชื่อปรากฏนอกจาก พระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนของท่านอาฬารดาบสยังมีอีกคนหนึ่งชื่อ ปุกกุสะ เป็นบุตรมัลลภคย์ตรียนครกุสินารา วันหนึ่งปุกกุสะนั้นออกจากเมืองกุสินารากะไปยังป่าวานคร เห็นพระพุทธเจ้าซึ่งเวลานั้นกำลัง ประชวร เสด็จนั่งพักที่ใต้ร่มพฤกษาแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปถวายบังคม และฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใส ได้นำผ้าสังคิวรรณเข้าไป ถวาย ๒ ผืนเป็นพุทธบูชา แต่ทรงรับผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งรับสั่งให้ ถวายพระอานนท์ ปุกกุสะได้ทำบุญแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกด้วย ดั่งนั้น.

๒๔๗๒

ด. เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาจะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยานั้น ท่าน กล่าวว่ามีอุปมา ๓ ข้อปรากฏขึ้นก่อน ดังนี้ต้องการจะทราบว่ามีอุปมา ๓ ข้อนั้นเป็นไหน ? คืออะไรบ้าง ? และท่านเปรียบกับอะไร ?

ด. อุปมา ๓ ข้อ คือ ข้อ ๑ ได้แก่ไม้สดที่ประกอบด้วยยาง ทั้งแช่อยู่ในน้ำด้วย อันบุคคลไม่อาจสีให้เกิดไฟได้ ข้อนี้ท่านเปรียบ ด้วยสมณพราหมณ์ ที่ไม่หลีกจากกามทั้งยินดีพอใจรักใคร่ในกามและ ยังละกามไม่ได้ ถึงปฏิบัติอย่างไร ๆ ก็ไม่สามารถตรัสรู้ได้. ข้อ ๒ ได้แก่ไม้สดที่ประกอบด้วยยางเช่นนั้น แต่อยู่บนบก ใคร ๆ ก็ไม่อาจ สีสให้เกิดไฟได้เหมือนกัน ข้อนี้ท่านเปรียบด้วยสมณพราหมณ์ผู้หลีกจาก กามแล้ว แต่ยังดีในกามอยู่ ก็ไม่อาจตรัสรู้ได้เหมือนฉะนั้น. ข้อ ๓

ได้แก่มั้แห่งสนิทอยู่ห่างน้ำด้วย อันบุคคลอาจสืให้เกิดไฟได้ตาม
ความประสงค์โดยง่าย ข้อนี้ท่านเปรียบด้วยสมณพราหมณ์ที่หลีกจาก
กามแล้ว ทั้งไม่ยินดีในกาม และละกามได้แล้ว อาจตรัสรู้ได้เหมือน
ฉะนั้น ดังนี้.

๒๔๖๖

ก. พระปัญจวัคคีย์ ได้ออกบวชตามเสด็จพระศาสดาแต่ตั้งมา
เพื่อประสงค์อะไร ? และเหตุไฉนจึงได้ร่วมใจออกบวชพร้อมกัน หรือ
ว่ามีข้อนัดหมายไว้อย่างไร ?

ข. เพื่อประสงค์คุณพิเศษทางอุตตริมนุสสธรรม ที่พระศาสดา
ซึ่งจะได้ตรัสรู้แล้วประทานแก่ตน. ข้อที่ออกบวชร่วมกันเป็นเอกฉันท์
นั้น เพราะชั้นเดิมเมื่อพราหมณ์ ๑๐๘ ได้รับอัญเชิญให้ไปทำนายนพระ
ลักษณะแล้ว ภายหลังแต่นั้นได้สัญญากันว่า ถ้าพระราชา
องค์นี้เสด็จออกทรงผนวชเมื่อใด เราจักบวชตาม ถ้าพวกเรามีชีวิต
อยู่ไม่ทันถึงคราวเสด็จออกทรงผนวช ก็จักส่งบุตรนัดดาไว้ให้ออกบวช
ตาม ดังนี้ โภณฑัญญะเป็นผู้หนึ่งในคณะพราหมณ์ผู้ทำนายนพระลักษณะ
นั้น ส่วนอีก ๔ รูปนั้นเป็นเพียงบุตรนัดดาพราหมณ์เท่านั้น เพราะ
เหตุนี้ ท่านเหล่านั้นจึงได้ออกบวชพร้อมกัน ตามที่สัญญาและสั่งเสีย
กันไว้.

๒๔๖๗

ค. ถ้ามีผู้กล่าวขย่องการบำเพ็ญทุกรกิริยาว่า เป็นการบำเพ็ญ
บารมีธรรม คืออย่างกิเลสให้อ่อนแล้ว จึงเป็นเหตุให้ได้พระปัญญา

บรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ถ้าหากไม่ก็คงไม่สำเร็จ เธอจะเห็นอย่างไร ?
เพราะเหตุไร ?

ด. เห็นว่าไม่ต้องอย่างกิเลสด้วยการบำเพ็ญทุกรกิริยา พระบรม-
ศาสดาก็บรรลุพระโพธิญาณได้. เพราะเหตุว่า การทำความเพียร
ทางใจ ย่อมให้กิเลสอ่อนระงับได้ดีกว่า เมื่อตรัสรู้แล้วพระองค์จึงได้
ติเตียนทุกรกิริยา อันเป็นคู่กับกามสุขัลลิกานุโยคว่าเป็นธรรมลามก
บรรพชิตไม่ควรเสพ ไม่ใช่ทางตรัสรู้ ทรงแสดงมีชฌิมาปฏิบัติทำให้
พระสาวกปฏิบัติ ได้สำเร็จเป็นพยานมีอยู่เป็นอันมาก เว้นแต่ผู้สำคัญผิด.

๒๔๖๘

ด. มีเหตุการณ์ตอนไหนบ้าง ที่แสดงว่าพระบรมศาสดาของ
เราทรงมีความพยายามอย่างยวดยิ่ง เพื่อจะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ
ทรงทำที่ไหน ? และได้ผลอย่างไรบ้างหรือเปล่า ? เพราะเหตุไร ?

ด. มีอยู่ตอนหนึ่ง คือตอนที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ซึ่งเป็นกิจ
ยากที่จะทำได้ วาระแรกทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์ กดพระตาลู
ด้วยพระชีวหาไว้ให้แน่น จนพระเสโทไหลออกทางพระกัจฉะ, วาระ
ที่ ๒ ทรงพอนกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ จนเกิดเสียงดังอุ้ทางช่องพระ
กรรมทั้ง ๒ ให้ปวดพระเศียรเสียดพระอุทรร้อนในพระกายเป็นกำลัง,
วาระที่ ๓ ทรงอดพระอาหาร พอนเสวยแต่วันละน้อย ๆ บ้าง เสวยพระ
อาหารละเอียดย่าง จนพระกายเหือดแห้ง พระฉวีเศร้าหมอง พระอัฐิ

ปรากฏทั่วพระกาย เมื่อทรงดูพระกายเส้นพระโลมามีรากอันเนาก็หลุด
ร่วงจากขุมพระโลมา พระกำลังน้อยถอยลง จนเสด็จไปข้างไหนก็ชวน
ล้ม. ทุกรกิริยาอย่างนี้เป็นกิจยากที่มนุษย์จะทำได้ ไม่ปรากฏว่ามีใคร
ได้ทำถึงปานนี้เลย. การทำตุกรกิริยาครั้งนี้ไม่ได้ผลสมพระฤทัย เพราะ
ไม่ใช่ทางตรัสรู้. อีกตอนหนึ่ง ตามมติของพระอรรถกถาจารย์ว่า ภาย
หลังแต่ทรงลาดหญ้าต่างบัลลังก์ ณ ควางพระมหาโพธิ์ด้านปราจีนทิศแล้ว
เสด็จนั่งขัดสมาธิ ผินพระพักตร์ทางบูรพทิศ ผินพระปฤษฎางค์ทาง
ลำต้นพระมหาโพธิ์ ทางอธิษฐานในพระฤทัยว่า ยังไม่บรรลुพระ
สัมมาสัมโพธิญาณเพียงใด จักไม่เสด็จลุกขึ้นเพียงนั้น พระมังสะและ
พระโลหิตจะเหือดแห้งไป เหลือแต่พระตจะพระนหารุและพระอัฐิกี้
ตามที่ อย่างหลังนี้เรียกว่า จาคุรงคมหาปธาน, ทุกรกิริยาทรงบำเพ็ญ
ขณะที่ทรงประทับอยู่ ณ ตำบลอรุเวลาเสนานิกม จาคุรงคมหาปธาน
ทรงอธิษฐาน ณ บัลลังก์ควางมหาโพธิ์ตำบลเดียวกัน ในที่สุดก็ได้บรรลु
พระสัมมาสัมโพธิญาณ ทุกรกิริยาและจาคุรงคมหาปธานนี้เป็นข้อพิสูจน์
ว่าพระองค์ทรงมีความพยายามอย่างยิ่งยวด และเพราะทรงมีความบาก-
บั่นเค็ดเคียวดังนี้จึงได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณสมพระฤทัยหวัง.

๒๔๗๕

ถ. เรื่องมาร ๆ นี้ มีจริงหรือไม่ จะรับรองก็ยาก จะภาคเสธ
ก็ไม่สนิท ครั้นจะยอมให้ติดก็กลัวจะเสียภูมิ ข้อนี้เพราะพระองค์ทรง
ยกขึ้นเทศนาเนื่อง ๆ ดังในเรื่องราธพราหมณ์ ความก็คือเบญจขันธ์
นั่นเองว่าเป็นมาร จะบริหารให้เห็นว่าที่ตรัสสอนอย่างนี้ เพราะเหตุไร ?

ค. ที่ตรัสสอนอย่างนี้ เพราะพระองค์เป็นผู้ฉลาดในเทศนาวิธี รู้จักแสดงธรรมเจ้าใจคน ให้เป็นไปเหมาะกับจริตและอัธยาศัย เป็นทางที่จะให้ตรัสรู้ได้ง่าย เพราะปรากฏว่า ราชพราหมณ์เป็นคนแก่ แต่คงยังมีความรักใคร่อาลัย ยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ อันมีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นลักษณะที่ทรงแสดงเบญจขันธ์ว่าเป็นมาร ก็เพื่อจะให้เห็นเบญจขันธ์นั้นว่าเป็นภัยอันน่ากลัว เมื่อได้พิจารณาเห็นโดยลักษณะ ก็จะได้ถอนตัวขึ้นจากความรักใคร่อาลัย ละอุปทาน ความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์นั้นเสีย.

๒๔๖๘

ด. พระบารมี ๑๐ ย่อมอบรมพระอัธยาศัยให้เป็นอย่างไรบ้าง พระเหตุที่ยิ่งหนักแน่นประหนึ่งมหาปฐพี สามารถผจญมารได้ชัยชนะ ?

ค. ทาน ย่อมอบรมพระอัธยาศัยให้กว้างขวางโอบอ้อมอารีเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ๑ ศีล ให้มีพระมารยาทงดงาม ๑ เนกขัมมะ ให้มีพระมโนสำนึกดีในกามคุณถึงเป็นเหตุห่วงใยไม่อาจจาก ๑ ปัญญา ให้มีพระปรีชาพอที่จะไม่หลงหมกมุ่นอยู่ในกาม ๑ วิริยะ ให้ทรงกล้าหาญบากบั่นเพื่อสำเร็จผลที่มุ่งหมาย ๑ ขันติ ให้ทรงอดทนเพื่อที่จะประคองวิริยะมิให้ถอยหลัง ๑ สัจจะ ให้ทรงรักษาสัจย์มั่นคง ๑ อธิษฐานให้มีพระอัธยาศัยมั่นคงในกิจที่ปลงพระมโนส จะทำไม่จีจางเร็ว ๑ เมตตา ให้ทรงสามารถที่จะปราศุขประโยชน์ของพระองค์เพื่อผู้อื่น ๑ อุเบกขา ให้ทรงรู้จักวางพระมโนสเป็นกลาง ไม่ให้ตกไปในฝ่ายความยินดีหรือ

ยินร้าย เมื่อพระอชยาศัยเป็นเช่นนี้ ก็พอจะทำพระเหตุท้ยให้หนักแน่น
ประหนึ่งมหาปฐพี สามารถผจญกิเลสมารอันเกิดขึ้นท่องเที่ยวอยู่ใน
จิตให้ปราศได้ ๑.

๒๔๖๗

๑. สิ่งที่ได้เล่าเรียนศึกษาหรือได้ทำงานสำเร็จผลมาแล้ว แต่ครั้ง
เป็นเด็ก สิ่งนั้นย่อมเป็นปัจจัยให้เกิดความคิดดีเมื่อภายหลังหรือคราว
จำเป็น เพราะอาจนึกเอามาเป็นเหตุเทียบเคียงให้เกิดผลต่อไปได้ สมเด็จพระ
บรมศาสดาได้เคยทรงใช้วิธีนี้มาบ้างหรือไม่ ถ้าได้เคยทรงมาแล้ว
ทรงใช้เมื่อไร ? ที่ทรงนำมาใช้นั้นให้ผลอย่างไร ?

๒. ได้เคยทรงใช้มาแล้ว ครั้งเมื่อทรงรำพึงจะเลิกทุกรกิริยา
ทรงหวนระลึกถึงฉณที่พระองค์ได้ในหนหลัง ครั้งเป็นกุมาร
ประทับอยู่ใต้ร่มหว่า ในคราววปมงคลของพระชนกฯ จะพึงเป็น
หนทางเพื่อตรัสรู้ได้ เมื่อทรงเห็นว่าความตรัสรู้จะมีได้ด้วยวิธีนี้ จึงทรง
เลิกทำทุกรกิริยาเสีย และฉณที่พระองค์ทรงนึกถึงนั่นเอง พระองค์
ได้นำมาใช้เป็นเบื้องต้น ให้ผลคือความตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าสมพระ-
ประสงค์.

๒๔๖๘

๓. การทำอะไรทุกอย่างที่เห็นว่าถูกและเป็นประโยชน์ด้วยความ
ตั้งใจมั่นจริงแล้ว หากไม่เหลือวิสัยเป็นต้องสำเร็จแน่แท้ สำหรับ
พระบรมศาสดาก่อนแต่บรรลุประโพธิญาณ ทรงดำรงพระเหตุท้ยมั่น
อย่างไร จึงได้ตรัสเป็นพระพิชิตมาร ?

ด. ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นคงว่า เลือดเนื้อในกายของเราจงเหือด
แห้งไป คงเหลืออยู่แต่หนังเอ็นกระดูกก็ตามเกิด คุณพิเศษอันล้ำเลิศ
อันใดที่จะพึงได้ด้วยริ้วแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วย
ความบากบั่นของบุรุษ เรายังไม่บรรลุคุณพิเศษอันนี้แล้ว จักไม่งด
ความเพียรคล้ายบัลลังก์ที่นั่งขัดสมาธิ อย่างนี้ ในกาลนั้นความเมื่อยขบ
อันเป็นมารมาราวิด้วยประการต่าง ๆ จนถึงสะดุ้งมาร แต่กระนั้นก็มีได้
ทรงปราชาชัย ได้ชนะแล้วตรัสเป็นพระพิชิตมาร.

๒๔๖๘

ด. อปาณกฌาน ได้แก่อะไร ? พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญ
ครั้งไหนและได้รับผลอย่างไรบ้าง ?

ด. ได้แก่ความเพ่งไม่มีปราม คือไม่มีลมอัสสาสะปีสสาสะ โดย
เนื้อความก็คือ กลั่นลมหายใจไม่ให้ดำเนินทางจมูกและทางปาก ซึ่ง
เป็นทางเดินโดยปกติ, ได้ทรงบำเพ็ญในคราวทรงทำทุกรกิริยาแต่ไม่ได้
รับผลที่ทรงมุ่งหวัง กลับเป็นการทรมานร่างกายให้ลำบากเสียด้วย.

๒๔๗๒

ด. ทุกข์ที่จะเกิดมีขึ้นได้ เพราะความถือมั่นมีอยู่มิใช่หรือ ?
พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาอย่างไร จึงปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น
เสียได้ ?

ด. จริง ความทุกข์มีขึ้น ก็เพราะยังมีความยึดมั่นถือมั่น. พระผู้มี
พระภาคทรงแสวงหาเหตุไม่ถือมั่นแล้ว ทรงทราบว่า ความไม่ถือมั่นจะ

มิได้ ก็เพราะพิจารณาแยกกายใจอันนี้ออกเป็นส่วนเป็นกอง ครั้นแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงทรงพิจารณาแยกกายออกโดยปัจจัยตลัลักษณะ คือ กำหนดโดยความเป็นส่วนเป็นกอง และสามัญญลักษณะ คือกำหนด โดยความเป็นสภาพเสมอกัน คือเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น อนัตตาไม่ใช่ตัวตน เมื่อทรงเห็นชัดแล้ว ก็ปล่อยวางความยึดมั่น ถือมั่นเสียได้.

ส. ป.

ถ. ถ้ามีคนถามว่า พระบรมศาสดาของเราทรงเป็นพระสัมมา- สัมพุทธเจ้า ด้วยทรงรู้เห็นธรรมอะไร ดังนี้ คำตอบอย่างไร จึงจะเป็น คำตอบที่มีเหตุผลตรงกับความจริง ?

ค. ทางดีในการสันนิษฐานนี้ คือการแสพระธรรมเทศนาของ พระองค์ที่ทรงประทานไว้ในที่นั้น ๆ ในกาลนั้น ๆ มีปฐมเทศนา เป็นต้น และตามคำของพระมัชฌิมภิกษุว่า พระองค์ยังญาณ อันเป็นตัวปัญญา ๓ ประการ คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูป- ปาตญาณ อาสวักขยญาณ ให้เกิดขึ้นในยามทั้ง ๓ แห่งราตรีตาม ลำดับ จบลงด้วยรู้ริยสัจจ์ ความจริงอย่างสูง ๔ ประการ คือรู้ทุกข์ รู้เหตุให้เกิดทุกข์ รู้ความดับทุกข์ รู้ทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ คำตอบอย่างนี้เป็นคำตอบที่ตรงกับความจริง ซึ่งพระบรมศาสดาของ เราได้ตรัสรู้และทรงพอพระหฤทัยว่ารู้ละ แล้วหยุดการแสวงหาต่อไป.

ถ. ญาณทั้ง ๓ มีเนื้อความต่างกันอย่างไร ? และอย่างไรหน้ให้สำเร็จความเป็นพระพุทเจ้า ? เพราะเหตุไร ?

ต. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงชั้นที่อาศัยอยู่ในก่อน โดยนัยคือให้ยังรู้อดีตภาพเป็นแต่สภาวะอย่างหนึ่ง ๆ คุณกันเข้า ได้ชื่อว่าชั้น . แม้ชั้นหนึ่ง ๆ ก็เป็นมาแต่สภาวะย่อย ๆ คุณกันเข้าอีก เป็นอย่างนี้ทั้งส่วนที่ล่วงไปแล้วทั้งยังเป็นอยู่ ญาณนี้ย่อมนำความหลงในชั้นอันเป็นเหตุรักหรือชังเสียได้ ๑ จตุปปาติญาณ คือความรู้ในจุดและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย โดยนัยคือให้ยังรู้ในชั้นนั้นเอง ย่อมเป็นไปตามอำนาจแห่งธรรมดา มีอันคุณกันเข้าเป็นสัตว์เป็นบุคคลแล้วสลายจากกัน เป็นอย่างนี้เหมือนกันทั้งหมด แต่ถึงอย่างนั้นยังมีติเลวงามไม่งาม นำความหลงในคติแห่งชั้นอันเป็นเหตุสำคัญผิด้วยประการต่าง ๆ เสีย ๑ อาสวัคชญาณ คือความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ โดยนัยคือให้ยังรู้พร้อมทั้งอาการโดยความเป็นเหตุผลและเนื่องประพันธ์กันไป เหมือนลูกโซ่เกี่ยวคล้องกันเป็นสาย บรรยายมานี้เรียกว่าปฏิจสมุปบาท ญาณนี้ย่อมนำความหลงในธรรมดาเป็นเหตุเพลินในชั้นอันประณีตเสียได้ ที่ท่านแสดงว่าเห็นอริยสัจสี่ ๑ อาสวัคชญาณ ให้สำเร็จความเป็นพระพุทเจ้า เพราะญาณนี้เป็นเหตุถึงความบริสุทธิ์สิ้นเชิง ท่านแสดงว่า สิ้นอาสวะทั้งปวง.

๒๔๓๐

ถ. ความอุมัตติของพระพุทเจ้า ท่านกล่าวว่าเป็นของไคยยาก

ตั้งพระพุทธรูปไว้ว่า กิจฺจโถ พุทฺธานมุปลปาโท, ถ้าสมจริงตาม
นั้น จะสาธกอากาศสถานที่ไหนจึงจะสม? จงอ้างมาทั้งพระสูตรทั้ง
พระวินัย.

ต. มีที่มาในพระสูตรหลายแห่งคือ มหาปทานสูตร มหา-
ปรินิพพานสูตร ตอนเรื่องสุภัททปริพาชก เสดลสูตรและติจฉวิสูตร
ส่วนพระวินัย มีที่มาในเสนาสนักขันธกะ ตอนเรื่องอนาถบิณฑิก-
กฤบดี พระสูตรและพระวินัยที่สาธกมานี้ ล้วนแต่แสดงความอุบัติแห่ง
พระพุทธรูปเจ้าว่า เป็นของหาได้โดยยากทั้งนั้น.

๒๔๓๐

ปริเฉทที่ ๓

ถ. สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธรูปเจ้าแล้ว ได้
ประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ที่ไหนบ้าง และเมื่อประทับอยู่ที่นั่นได้ทรงทำ
กิจอย่างไรที่เนื่องด้วยพระองค์และคนอื่น?

ต. เมื่อพระบรมศาสดาประทับ ณ ภายใต้ต้นไม้มหาโพธิ์ทรง
เปล่งอุทานยามละครั้ง แล้วเสด็จไปประทับภายใต้ร่มไม้ชบาลนิโครธ
ได้ทรงแสดงลักษณะแห่งพราหมณ์ และธรรมซึ่งทำบุคคลให้เป็น
พราหมณ์แก่พราหมณ์ผู้หนึ่ง ซึ่งมักคิดว่าผู้อื่นว่าหิ ๗ ผู้มาทูลถาม
แล้วเสด็จไปประทับภายใต้นไม้ราชายตนะ ทรงแสดงธรรมแก่ปุสสะ

และภักติกะ ๒ พานิช ซึ่งเดินทางมาจากอุกคละชนบทถึงที่นั่น จนเกิดศรัทธาเลื่อมใสปฏิญาณตนเป็นอุบาสกคนแรก (ที่กล่าวอ้างพระพุทธรูปกับพระธรรมเป็นสรณะ)

๒๔๖๖

ถ. ตามที่กล่าวกันว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนา มักแสดงถูกกับอัชฌาศัยของผู้ฟังหรือผู้ถามเสมอ ข้อนี้มีความจริงอยู่อย่างไร ถ้าไม่จริงก็แล้วไป ถ้าเป็นจริงจงแสดงให้มีหลัก เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนข้อที่ตอบนั้น ?

ต. ตามที่กล่าวกันนั้นเป็นจริง พระตามธรรมดาก่อนแต่จักทรงแสดงธรรม ย่อมใคร่ครวญดูอัชฌาศัยของผู้รับธรรม ครั้นแล้วจึงยกข้อธรรมขึ้นทรงแสดงให้เหมาะสม ย่อมเป็นอย่างนี้เสมอ จนปรากฏว่าทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ซึ่งเรียกว่าอาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายความว่าจิตใจเป็นอัศจรรย์ ฟังเห็นเช่นเมื่อครั้งแรกตรัสรู้ใหม่ๆ ประทับอยู่ที่ใต้ต้นร่มมหาโพธิ์ ได้มีพราหมณ์ผู้หนึ่งมีชาติมักवादผู้อื่นว่าหิ ๆ เป็นปกติจริต มาทูลถามถึงพราหมณ์แลธรรม ซึ่งทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ พระองค์ก็ตรัสตอบว่า พราหมณ์ผู้ใดมีบาปกรรมอันลอยเสียแล้วไม่มีกิเลสซึ่งเป็นเครื่องฟูขึ้นในโลก ควรกล่าวว่าเป็นพราหมณ์ นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ทรงแสดงธรรมเหมาะกับอัชฌาศัยของผู้ฟัง คือถูกตรงกับความเป็นไปของเขา คล้ายกับว่าได้เป็นคนเคยรู้จักกันมาก่อน แต่ความ

จริงตามตำนานไม่ได้แสดงว่าเป็นคนเคยรู้จักกันมาก่อนเลย เพิ่งมาพบกัน
ในครั้งนี่ แต่อย่างนั้นยังแทงใจหรือคักใจถูกกับความประพฤติของเขา.

ส. ป.

ฉ. จงอธิบายและสาธกเรื่องให้เห็นสมว่า พระศาสดาแม้มีขันธ-
สันดานบริสุทธิ์แท้แล้ว อันน่าจะเสวยวิมุตติสุขเฉพาะพระองค์ แต่มิได้
ทรงละเมิน คงทรงเคารพพระธรรม คือพุทธกิจอยู่นั่นเอง.

ค. ข้อสาธกเรื่องทรงกระทำธรรมเทศนาธิษฐาน เมื่อครั้งประทับ
ณ รัมไม้อชปาลนิโครธ แต่แรกทรงพิจารณาธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็น
คุณลักษณะที่คนผู้ยินดีในกามคุณจะรู้ตาม พระเหตุทัยก็น้อมไปเพื่อ
เพิกเฉยเสีย ไม่ทรงคิดจะแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน แต่พระมหา-
กรุณา เตือนพระเหตุทัยให้ทรงปรารภถึงพุทธเวไนยอันเป็นต่าง ๆ กันที่
ยังควรได้รับประโยชน์อบรมไปโดยลำดับ จึงทรงตั้งพระเหตุทัยจะแสดง
ธรรม เรื่องนี้ส่อให้เห็นว่าพระองค์ทรงเคารพในธรรมคือพระพุทฺทกิจ
จึงไม่ทรงเสวยวิมุตติสุขเฉพาะพระองค์ ยังมีเรื่องเล่าว่า พระองค์ทอด
พระเนตรเห็นอุปนิสัยของผู้ใดอยู่ใกล้หรือไกล แม้ผู้นั้นจะเป็นผู้ชั่วร้าย
เป็นต้องเสด็จไปทรงสั่งสอนทุกคราว.

๒๔๖๘

ด. พระองค์ทรงอำนาจสิทธิ์ขาดเหนือธรรมทั้งปวงในโลก ข้อ
นี้จริง ไม่ควรค้าน เพราะพระองค์ทรงค้นพบขุมทรัพย์อันประเสริฐ
กล่าวคือพระธรรม ย่อมมีกรรมสิทธิ์พอที่จะแจกจ่ายแก่ใคร ๆ ตามพระ
พุทธประสงค์ได้ แต่ไหนจึงยังมีผู้กล่าวแม้พระองค์ก็ยังทรงเคารพ

พระธรรมอยู่อีก ถ้าคำนี้เป็นจริง จะหาเรื่องราวมาประกอบคำเฉลยให้เห็นว่าทรงกระทำอย่างไร ?

ต. มีเรื่องราวพอที่จะยกขึ้นประกอบคำเฉลยให้เห็นได้ว่า ทรงกระทำอย่างนี้ คือ :-

๑. ไม่ทรงละเลยพุทธกิจ สาธกเรื่องทรงกระทำธรรมเทศนา-ธิษฐานเมื่อครั้งประทับ ณ ไร่ไม้ชปาโลนิโครธ ครั้งแรกทรงพิจารณาธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ว่าเป็นคุณอันลึก ยากที่คนผู้ยินดีในกามคุณจะรู้ตาม พระหฤทัยก็โน้มไปเพื่อเพิกเฉยเสีย ไม่ทรงคิดแสดงธรรมสั่งสอนประชาชน แต่พระกรุณามาเตือนพระหฤทัยให้ทรงปรารภถึงพุทธเวไนยอันมีต่าง ๆ ที่ยังคงจะได้รับประโยชน์อบรมโดยลำดับ จึงตั้งพระหฤทัยจะแสดงธรรม เรื่องนี้สอนให้เห็นว่า พระองค์ทรงเคารพในธรรมคือพุทธกิจ จึงไม่ทรงเสวยวิมุตติสุขเฉพาะพระองค์ ยังมีคำกล่าววว่า พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นอุปนิสัยของผู้ใดอยู่ใกล้หรือไกล แม้เป็นผู้ชั่วร้ายเป็นต้องเสด็จไปทรงสั่งสอน.

๒๔๖๘

ถ. ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านกล่าวว่ากว่าจะสำเร็จก็เป็นเวลาช้านานและแสนยากที่จะได้ และเมื่อสำเร็จแล้วมิใช่จะยับยั้งเสวยสุขแต่ลำพัง ยังต้องบำเพ็ญพุทธกิจ คือสั่งสอนเขาอีกจนตลอดชีพคูช่วงลำบากแท้ ๆ เหตุไฉนพระบรมศาสดาจึงทรงพอพระหฤทัยในภาวะเช่นนั้น ถ้าจะลงมติว่า เพราะทรงอยากอยู่ในโลกนาน ๆ และทรงชอบความลำบาก จะบริหารว่าอย่างไร ?

ต. การที่พระบรมศาสดาทรงพอพระหฤทัยในภาวะเช่นนั้น นำจะเป็นเพราะทรงพอพระหฤทัยในอันจะชักจูงชนทั้งหลายให้ประพฤติธรรม ด้วยมันพระหฤทัยว่า การทำอย่างนั้นได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่มหาชน ทำความอุบัติของพระองค์ไม่ให้ไร้ผล ด้วยอหยาศัยกอปรีด้วยพระมหากรุณาในหมู่ชน เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็เป็นธรรมคาอยู่เองที่จะต้องมีพระอุตสาหะอย่างอาจหาญ ทรงบำเพ็ญพระบารมีธรรมให้เต็มความสามารถ แต่กว่าพระบารมีธรรมจะบริบูรณ์เต็มที่ เวลากาลก็ยาวนานนับด้วยโกฏิแห่งกัปเป็นอนเนก เมื่อพระบารมีธรรมบริบูรณ์พร้อมมูลแล้ว ได้เสด็จอุบัติในชาติตติยสกุลในปัจฉิมชาติ แม้พระองค์ประสูติในสกุลกษัตริย์ ทรงพร้งพร้อมด้วยสุขสมบัติและพระรัชชทายาท ผู้จะได้ครองราชสมบัติสืบพระวงศ์ มีทางที่จะทรงทำประโยชน์แก่มหาชนมากกว่าจะครองแผ่นดิน จึงเสด็จออกบรรพชาแสวงหาทางที่จะสั่งสอนเขาต่อไป เมื่อทรงค้นคว้าหาไปโดยลำพังก็ได้พบความบริสุทธิ์ว่าเป็นมูลเหตุแห่งความดีทั้งปวง ทรงตั้งพระอุตสาหะพากเพียรจนบรรลุความบริสุทธิ์นั้น ครั้นได้บรรลุพระโพธิญาณแล้ว อาศัยพระมหากรุณาอันใหญ่ในหมู่ชนฝังอยู่ในพระสันดาน จึงน้อมพระชนม์ลงในอันบำเพ็ญพุทธกิจ คือสั่งสอนผู้อื่นตามหน้าที่จนตลอดพระชนม์ แม้จะเป็นการลำบากแก่พระวรกายบ้าง ก็จะได้ชื่อว่าทรงพร่าความสุขส่วนพระองค์ ด้วยมุ่งความสุขอันจะพึงมีแก่เขาเป็นส่วนใหญ่ และได้ชื่อว่าทรงทำหน้าที่ของพระมหาวิบุรุษเป็นอย่างดี. การลงมติ

เช่นนั้นเป็นความเห็นของผู้ขาดการศึกษาหรือมุ่งแต่จะให้ร้ายโดยส่วนเดียว.

๒๕/๘/๓๑

ถ. พระปัญจวัคคีย์ปรากฏว่า ได้พร้อมใจกันออกบวชติดสอยห้อยตาม เฝ้าอุปัฏฐากสมเด็จพระบรมศาสดา เป็นคู่ทุกข์คู่ยากกันมา ถึง ๖ ปี ถึงคราวฟังปฐมเทศนานั้น ก็ฟังด้วยกันไม่มีขาดเลย แต่เหตุไฉนพระบรมศาสดาจึงทรงเปล่งอุทานว่า **อญญาสิ** ให้เกียรติยศแก่โกณฑัญญะองค์เดียวเล่า ไม่เป็นการเสียยุติธรรมไปหรือ ?

ต. ไม่เป็นการเสียยุติธรรมเลย กลับส่อให้เห็นความยุติธรรมอย่างเด่นชัดทีเดียว เพราะเวลานั้นพระโกณฑัญญะรูปเดียวเท่านั้นเป็นผู้ได้ธรรมจักขุ คือดวงตาเห็นธรรม อีก ๔ รูปนั้นไม่ได้ผลเช่นนั้น จึงไม่ได้รับเกียรติยศเช่นนั้นจากพระองค์.

๒๕/๘/๓๑

ถ. อธิษฐาน คือความมั่นคง จัดเป็นบารมีธรรมในส่วนหนึ่งที่จะพะยุงใจให้หนักแน่นในการทำกิจจนสำเร็จผล สมเด็จพระทศพลก็ได้ทรงอาศัยมาเป็นพื้นแต่ในครั้งปัจฉิมชาติ พระองค์ทรงทำคราวไหนบ้าง และทรงอธิษฐานว่าอย่างไร ?

ต. ปรากฏตามตำนานมี ๒ คราว คือคราวที่ ๑ พระองค์ประทับภายใต้ต้นไม้อัสสัตถพฤกษ์ ผันพระพักตร์ต่อบูรพทิศ ทรงอธิษฐานความเพียรจาดุรงคมหาปธานว่า มังสะและโลหิตในกายจงเหือดแห้งไปเถิด เหลืออยู่แต่หนังเอ็นกระดูกก็ตามที คุณวิเศษที่เป็นวิสัยอัน

บุคคลจะพึงได้ด้วยเร็วแรง และความเพียร ความบากบั่นของบุรุษ
เมื่อยังไม่บรรลुकุณวิเศษนั้น จักไม่สละความเพียรเสีย จิตเรายังไม่พ้น
จากอาสวะ ไม่ถ่อมมันด้วยอุปาทานเพียงใดแล้ว เราจักไม่ทำลายบัลลังก์
เพียงนั้น ดังนี้. คราวที่ ๒ พระองค์ประทับ ณ อชปาลนิโครธ เมื่อ
ได้พิจารณาด้วยพระญาณ หยั่งทราบเวไนยสัตว์ผู้จะได้รับประโยชน์
จากพระธรรมเทศนาเช่นนั้นแล้ว จึงได้ทรงทำอายุสังฆารามิฐาน
คือตั้งปณิธานจะใคร่ดำรงพระชนมายุจนกว่าจะได้ประกาศพระศาสนา
แพร่หลาย ประดิษฐานให้ถาวร สำเร็จประโยชน์แก่นิกรทุกหมู่เหล่า
ดังนี้.

๒๕/๘/๗๑

ถ. ภัทพบุคคลและอภัทพบุคคล ตามที่สมเด็จพระบรมทศพล
ทรงพิจารณาด้วยพุทธจักขุ จนถึงกับน้อมพระหฤทัยเพื่อจะโปรดด้วย
พระกรุณานั้น ได้แก่คนชนิดไหน? จงจาระไนมาให้ละเอียดพร้อม
ด้วยอุปมา.

ต. ภัทพบุคคลและอภัทพบุคคลทั้ง ๒ ประเภทนี้ ในบาลีท่าน
มิได้แสดงไว้โดยตรง แต่ในอรรถกถาท่านยกบุคคล ๔ จำพวก มีอุคฆติ -
ตัณญูเป็นต้น มาแสดงไว้ เพื่อให้เข้ากับอุปมาอันมาในบาลีดังนี้ ภัทพ -
บุคคลได้แก่อุคฆติตัณญู คือบุคคลอันมีอุปนิสัยสามารถตรัสรู้ธรรมพิเศษ
ได้ต่อเมื่อท่านแจกข้อความที่ย่อให้พิสดาร ที่ท่านเปรียบด้วยดอกบัว

อันจะบานในวันพรุ่งนี้ และเนยยะ คือบุคคลที่จะตรัสรู้ธรรมพิเศษ
ได้ต่อเมื่อใช้ความเพียรทรงอุทเทสหมันถาม หมันทำใจใจโดยอุบายที่
ชอบและคบหากับกัลยาณมิตร ที่ท่านเปรียบด้วยดอกบัวอันจะบานใน
วันมะรืนนี้ ๓ จำพวกนี้แลจัดเป็นภัพบุคคล ส่วนอภัพบุคคลนั้น
ได้แก่ปทปรมะ เพราะบุคคลประเภทนี้แม้จะฟังได้กล่าวได้ และบอก
แก่คนอื่น ซึ่งธรรมเป็นอันมาก ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้ธรรมพิเศษใน
อติภาพชนิดนั้นได้ ที่ท่านเปรียบด้วยดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ทั้งเป็นภักษา-
หารแห่งปลาและเต่า.

๒๔๖๓

ถ. พระองค์ได้เป็นศาสดาใหญ่ในโลก เพราะกระหม่อมอยากจะ
ได้เกียรติยศ อันเขายกย่องยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินด้วยหรือไม่? จง
อธิบายอย่างเหตุผลให้เห็นสม.

ต. มิใช่เพราะกระหม่อมเกียรติยศ อันเขายกย่องกว่าพระเจ้า
แผ่นดิน พึงเห็นอาการที่ทรงปรารภในตอนที่จะเสด็จออกบรรพชาและ
พระพุทธจรรยาในลำดับมาเป็นพยาน ดังจะยกมาพอเป็นอุทาหรณ์
เช่นทรงปรารภ ขรา พยาธิ มรณะ อันเป็นทุกข์ครอบงำหาชนอยู่
รวมทั้งพระองค์ด้วย เป็นโทษที่ผู้พิจารณาเห็นแล้วควรจะหาเครื่อง
แก้เพื่อพ้นจากทุกข์ และจะได้เพื่อแผ่ให้ผู้อื่นได้สุขด้วย ดังนี้แล้วทรง
พิจารณาต่อไปด้วยความไม่ประมาท ก็เกิดอุปมาปรากฏแก่พระองค์
ตลอดถึงได้เสด็จออกบรรพชาแสวงหาธรรมจนได้ตรัสรู้ ด้วยอาการ
ที่ลำบากซึ่งยากที่บุคคลผู้เป็นสุขุมลชาติเช่นพระองค์จะทำได้ เมื่อตรัสรู้

แล้ว ทรงเห็นว่าธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ซึ่งละเอียดนัก ก็มีพระหฤทัย
น้อมไปเพื่อความชวนชวนน้อย แต่อาศัยพระกรุณามีประจำพระสันดาน
จึงเกิดปฏิกิริยาปรากฏแก่พระองค์ว่าบุคคลที่ควรสอนได้มีอยู่ อุปมาด้วย
ดอกบัว ๔ เหล่า จึงได้ทรงประกาศพระศาสนาต่อมา เพื่อศาสนาแพร่
หลายแล้ว ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจที่สำคัญ และตรัส
ยกย่องปฏิบัติบูชายิ่งกว่าอามิสบูชา และอีกเรื่องหนึ่ง พระอานนท-
เถรเจ้าเข้าไปทูลถามถึงการปฏิบัติในพระพุทธรูประ คราวแรกพระองค์
ก็ห้ามเสีย และตรัสเตือนในสืบทอดอนุโยค พยายามในประโยชน์ของ
ตนด้วยความไม่ประมาทเถิด. จงเป็นบุคคลมุ่งต่อที่สุดแห่งพรหมจรรย์
อยู่ทุกอิริยาบถเถิด การบูชาพระพุทธรูประนั้นเป็นกิจอันคฤหัสถ์ผู้
เลื่อมใสจักทำเอง เรื่องเหล่านี้เป็นต้นบ่งให้ทราบว่า พระองค์มิได้
เป็นพระศาสดาเพราะอยากได้เกียรติยศอันยิ่งใหญ่.

๒๔๖๕

ถ. พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้วิชา ๓ แล้ว นับว่าพระองค์เป็นพระ
พุทธเจ้าได้เต็มทีหรือต้องบำเพ็ญอย่างไรอีก จึงจะเป็นพระพุทธเจ้าได้
เต็มที ? อธิบาย.

ค. พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้วิชา ๓ อย่าง ยังไม่นับว่า พระองค์
เป็นพระพุทธเจ้าได้เต็มที ต้องแสดงพระมหากรุณาคุณคือแสดงปฐม-
เทศนาให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว จึงจะเป็นพระ
พุทธเจ้าได้เต็มที.

๒๔๖๖

ถ. ตปัสสะ ภัลลิกะ ๒ พาณิข พบพระพุทธรเจ้าและรู้ว่าเป็นพระพุทธรเจ้าก็ดี รู้ว่ารัตนะ ๒ เกิดขึ้นในโลกและขอถึงก็ดี ความรู้แบบนี้ ถ้าไม่ซัดให้เทวดาบ้นดาล จะสันนิษฐานว่า ๒ พาณิขรู้ได้อย่างไร ?

ต. ความสันนิษฐานว่า ๒ พาณิขรู้ว่าเป็นพระพุทธรเจ้าได้ ด้วยอาการเห็นรูปโฉมงดงาม พระฉวีผุดผ่อง พระรัศมีฉายออกจากพระกายสว่างไสว นอกจากนั้นยังสังเกตเห็นกิริยาอาการสงบเสงี่ยมเรียบร้อยอย่างน่าเลื่อมใส จึงเข้าไปเฝ้าชมพระลักษณะ แล้วกราบทูลถามอย่างอุปกาชีวก พระองค์ตรัสบอก.

ส่วนที่รู้ว่าพระรัตนะ ๒ เกิดขึ้นในโลกนั้น รู้ได้ด้วยการกราบทูลถาม พระองค์ตรัสบอก ทั้งนี้เพราะทรงเห็นอุปนิสัย ๒ พาณิขจักถึงรัตนะ ๒ รู้ได้ด้วยอาการอย่างนี้.

๒๔๗๕

ถ. อันความโอ้อวดมิใช่ลักษณะของคนดี แต่สมเด็จพระมหาโมญี ก่อนแต่จะทรงเทศนาโปรดใคร ๆ มักยกย่องพระองค์ขึ้นว่าเราตถาคตรู้อย่างนั้นอย่างนี้ ข้อนั้นมีประโยชน์อย่างไรบ้าง หรือยกย่องตนเองพอให้ผู้ฟังเพิลิดเท่านั้น ?

ต. ข้อนี ถ้าดูเผิน ๆ ก็น่าจะเป็นจริง และไม่เป็นประโยชน์อะไร แต่เมื่อใคร่ครวญให้ซึ่งลงไป ก็จะได้เห็นว่า การที่พระองค์ยกคุณความดีของพระองค์ขึ้นไปประกาศก่อนนั้น ด้วยอำนาจพระเมตตากรุณา ทรงหวังจะให้ผู้ฟังเชื่อมั่นในพระองค์ก่อน คือให้เชื่อต่อความรู้ความสามารถของพระองค์ เมื่อผู้ฟังมีความเชื่อมั่นในพระ

องค์แล้ว ต่อไปจะทรงสอนอะไรก็อาจประพุดติดตาม เป็นเหตุนำ
ประโยชน์มาให้แก่ตนเอง ถ้าผู้ฟังไม่เชื่อต่อพระองค์ก่อนแล้ว ที่ไหน
เขาจะทำตามได้ เรื่องนี้พึงเห็นครั้งเทศนาโปรดภิกษุปัญจวัคคีย์ ถ้าพระ
องค์ไม่สามารถให้เธอเหล่านั้นเชื่อในพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว
ไซ้รู้ ที่ไหนเธอเหล่านั้นจะเงี้ยวโศดลงสดับพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
ได้ ตถาคตโพธิสัทธาในสิ่งสำคัญของผู้ถือพระพุทธศาสนา เพราะ
เหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงทรงประกาศความตรัสรู้และความดีของ
พระองค์ก่อนแต่จะทรงแสดงธรรมโปรดใคร ๆ ถ้าผู้ฟังเชื่อในพระองค์
ดีแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงประกาศ สรุปความว่าพระองค์ตรัสยกคุณ
ความดีของพระองค์เองนั้น เพื่อหวังประโยชน์แก่ผู้อื่นเท่านั้น มิใช่
เป็นการโอ้อวด.

๒๔๖๘

ถ. จงยกอุทาหรณ์ประกอบปฏิปทาของพระองค์ให้เห็นว่า เป็น
ผู้ตื่น และปลุกผู้อื่นให้ตื่นได้อย่างไร ?

ค. พระองค์มีปกติเป็นผู้ตื่นมาตั้งแต่ครั้งยังเสด็จอยู่ในฉราวาส คือ
เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในกามสุข เช่น ไม่ติดอยู่ในราชสมบัติและพระโอรสและ
พระชายา ด้วยพระองค์มาค้ำนึ่งเห็นว่า การเพลิดเพลินในกามสุข
นั้น กลับทำชีวิตเป็นหมัน เพราะหมู่ชนที่เกิดมาแล้วต้องตาย ทำ
ให้พระองค์สดพระเหตุภัยเบื้องหน้าในภาวะเป็นเช่นนั้น พระดำริเช่น
นั้นเป็นเหตุเปลี่ยนภาวะของพระองค์ให้สำเร็จประโยชน์แก่โลก จึงเสด็จ
ออกบรรพชา เมื่อพระองค์ทรงผนวชแล้ว ได้เสด็จไปทรงศึกษาอยู่

ในสำนักของคณาจารย์ พระองค์ก็หาได้ทรงหลงมกมายติดอยู่ในลัทธิ
นั้นไม่ ทรงกำหนดเห็นไม่เป็นสาระ นี่เป็นเหตุเปลี่ยนพระดำริไป
เข้าประพุดติล่ำพั้งพระองค์ แม้ในเวลาบำเพ็ญทุกรกิริยาทรมานพระ
กาย ก็มีพระสติสัมปชัญญะจับแยบยล ไม่ได้ทรงบำเพ็ญอย่างมกมาย
ทรงเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แล้วละเลิกเสีย ทดลองในทางทำใจต่อไป
อุททาหรณ์เหล่านี้สาธกให้เห็นว่า พระองค์เป็นผู้ตื่นมาตั้งแต่ครั้งยังเป็น
ฆราวาสจนถึงเสด็จออกบรรพชา เมื่อครั้งตรัสรู้แล้ว แรกทรงสั่งสอน
ศาสนา ทรงชักนำในอนาคาริยปฏิบัติ ภายหลังทรงสั่งสอนเชื่อมตั้งแต่
ปฏิบัติของคนครองเรือน อีกอย่างหนึ่ง พระองค์ประทานพระพุทธา-
บริษัทยไม่ให้นักในการถือชาติ จนเป็นเหตุคูหมิ่นผู้อื่น ทรงสั่งสอน
แสดงโทษแห่งความหยิ่งเพราะชาติ แลคุณแห่งสามัคคี เพื่อบรรเทา
ความถือชาติเสีย อนึ่ง ทรงสั่งสอนให้สันนิษฐานเห็นว่า สิ่งทั้งปวง
เป็นผลเกิดมีขึ้นเพราะเหตุ จะสิ้นไปก็เพราะสิ้นแห่งเหตุ ทรงสั่งสอน
ให้รู้จักกำหนดเห็นความที่สัตว์มีกรรม อันตนทำเป็นของตนเอง กล่าว
คือทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ข้อนี้พึงเห็นอุททาหรณ์ในการทรงแสดงว่า
ศุภวิบุลผล คือ อายุ วรรณะ สุขะ ยศ สวรรค์ ย่อมไม่ได้ด้วยอำนาจ
ความปรารถนาอ่อนวอน ย่อมได้เพราะปฏิบัติเป็นทางแห่งผลเหล่านี้
นั่นเอง และทรงแสดงการถึงวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เช่น ภูเขา วนะ อาราม
และรุกขเจดีย์ เป็นสภาวะของพวกมนุษย์ผู้หว่านแต่ภัย ว่าหาเป็น

สธนะที่แท้ไม่ อุทาหรณ์เหล่านี้เป็นต้นแสดงว่า พระองค์ทรงปลุกผู้
อื่นให้ตื่น.

๒๔๖๘

ถ. นวหรรณฺณ ปราภุญแก่พระองค้เต็มที ตั้งแต่ครั้งทรงทำอะไร
ที่ไหน ?

ค. พระคุณบพทว่า อรหํ, สมฺมาสมฺพุทฺโธ, วิชฺชาจรณ-
สมฺปนฺโน, สุคโต โลภวิทฺ. และพระคุณบพทว่า พุทฺโธ ภควา
ทั้ง ๗ นี้ ปราภุญแก่พระองค้เต็มทีตั้งแต่ครั้งแรกคร้สุรู้พระอนุตรสัมมา
สัมโพธิญาณ ๓ กวงไม้พระมหาโพธิ ต่าบลอรุเวลา ประเทศเสนา-
นิคม แคว้นมคธ อีก ๒ พระคุณบพทว่า อนุตฺตโร ปรีสทมฺมสารถิ
และ สตุถา เทวมนุสฺสานํ นี้ ปราภุญแก่พระองค้เต็มทีตั้งแต่ครั้งแสดง
อนุตรธรรมจักรให้เป็นไปแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
ในพระนครพาราณสี.

๒๔๖๙

ถ. จงย่นพระคุณสมบัติของพระพุทฺธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมา คือ
ทรงตรากตรำต่อทุกข้ก็ดี ทรงบากบั่นอุปสรรคนั้น ๆ ก็ดี ทรงรอบ
คอบในการสั่งสอนสัตว์โลกให้ได้รับประโยชน์ตามฐานะก็ดี ไม่ทรง
หวาดหวั่นหรือเกรงกลัวเหตุภายนอกก็ดี เหล่านี้ จัดเข้าในพระคุณ
อะไร ?

ค. ทรงตรากตรำด้วยความทุกข้ก็ดี ทรงบากบั่นต่ออุปสรรค
ก็ดี จัดเข้าในพระกรุณาคุณ ทรงรอบในการสอนสัตว์โลก จัด

เข้าในพระปัญญาคุณ ไม่ทรงหวาดหวั่นหรือกลัวเกรงเหตุภายนอก
จัดเข้าในพระบริสุทธิคุณ.

๒๔๖๖

ถ. มีเกณฑ์อย่างไรหรือ สมเด็จพระบรมศาสดา จึงยกเอาพระ
สัมมจักกัปปวัตตนสูตรขึ้นเทศนาก่อนสูตรอื่น มีผลอย่างไรแก่พระองค์
บ้างหรือไม่ ?

ต. มีเกณฑ์ที่จะได้ทรงประกาศพระสัมมาสัมโพธิญาณ ตามพุทธ
ประเพณี ซึ่งเทียบด้วยจักรรัตนประภาสความเป็นจักรพรรดิราช
มีผลทำให้พระองค์ทรงเบิกบานพระหฤทัย เพราะพระอัญญาโกณ-
ทัตถุญะเป็นสาวกองค์แรกที่ได้บรรลุโลกุตระธรรม เป็นพยานแห่งความ
ตรัสรู้และสำเร็จแห่งความตั้งพระหฤทัยของพระองค์ เป็นอันว่าทรงยัง
ความเป็นสัมมาสัมพุทธะให้สำเร็จบริบูรณ์ ด้วยเทศนาโปรดผู้อื่นให้รู้
ตามได้ด้วย.

๒๔๖๗

ถ. ในปฐมเทศนา พระบรมศาสดาใช้อาลปะนะ คือบทตรัส
เรียกพระปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุ ดังนี้ มีทางสันนิษฐานได้อย่างไรบ้าง ?
ชนิด เช่น ฤๅษี คาสส ชฎิล อาชีวก ภิกษุ และอื่น ๆ อีก ตาม
ธรรมเนียมที่ประพฤติอยู่ พระบรมศาสดาและพระปัญจวัคคีย์ถือ
บรรพชาตามแบบของนักบวชอันได้ชื่อว่า ภิกษุ และทรงรับเอาชื่อนั้น
มาเรียกผู้บวชในพระศาสนา.

๒๔๖๘

ถ. ตามประวัติว่า ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะมีอายุแก่กว่า
พระศาสดามาก ไฉน จึงกลายมานะ ยอมตนลงเป็นศิษย์พระศาสดา
ง่าย ๆ ก่อนแต่ได้ตรัสรู้เล่า ?

ด. ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะกลายมานะยอมตนลงเป็นศิษย์นั้น
เพราะเชื่อมั่นตามคำรับมหาปริสถักขณพยากरणศาสตร์ จำเดิมแต่พระ
ศาสดาประสูติใหม่ ๆ ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพราหมณ์ผู้หนึ่งใน
จำนวนพราหมณ์ผู้ตรวจลักษณะของพระศาสดาว่ามีคติเป็น ๒ คือ ถ้า
อยู่ครองฆราวาส จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ถ้าเสด็จออกผนวช จัก
เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นพระองค์เสด็จออกผนวชจึงยอมตนลง
เป็นศิษย์ เผื่ออุปฐากพระองค์มาโดยเชื่อว่าจักเป็นพระพุทธเจ้าโดยแท้.

๒๔๖๕

ถ. ธรรมจักขุ คือดวงตาเห็นธรรมอย่างที่เกิดแก่โกณฑัญญะ
ท่านกล่าวว่าเป็นโลกุตรธรรมอย่างหนึ่ง ผู้ใดธรรมนี้จะจัดเป็นพระ
อริยบุคคลชั้นไหน ? และเรียกท่านว่าอย่างไร?

ด. ชั้นต่ำ, เรียกท่านว่าพระโสดาบัน.

๒๔๖๖

ปริเฉทที่ ๔

ถ. ใครบ้างที่ได้บรรลุพระอรหัตตผลด้วยอนัตตลักษณะเทศนา ?
และวิธีสอนเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร ?

ด. ภิกษุปัญจวัคคีย์และพระราหุล ที่ได้บรรลุพระอรหัตตผล
ด้วยอนัตตลักษณะเทศนา วิธีสอนเหมือนกันโดยใจความ ต่างกันโดย

อารมณ์ ที่ทรงยกขึ้นเป็นหลักแสดง คือที่ตรัสสอนภิกษุปัญจวัคคีย์ทรงยกขึ้นทั้ง ๕ ขึ้นแสดง ที่ตรัสสอนพระราหุล ทรงยกอายตนะภายในภายนอกขึ้นแสดง โดยใจความ ก็เป็นอนัตตาเหมือนกัน.

๒๔๖๕

ถ. วิธีอุปสมบทด้วยญัตติจุดตถกรรม ไม่มีจำกัดอุปสัมปทาเปกขะว่าเป็นคนภูมิไหน คำสวดประกาศทั้งส่วนญัตติทั้งส่วนอนุสาวนามีเต็มเหมือนกันหมด ไม่ลดไม่เพิ่มอะไร วิธีของเอหิภิกขุอุปสัมปทา ก็เห็นจะอย่างเดียวกันกระมัง หรือต่างกันตรงไหน ?

ต. ไม่อย่างเดียวกัน ต่างกันที่จำกัดอุปสัมปทาเปกขะ คือเอหิภิกขุอุปสัมปทานั้น ถ้าอุปสัมปทาเปกขะเป็นอเสขะ พระวาจาที่ตรัสก็ยกคำว่า เพื่อจะทำที่สุดทุกข์โดยชอบ ออกเสีย ถ้าไม่ใช่อเสขะก็ตรัสเต็มที่ ดังตัวอย่างในการอุปสมบทของท่านพระปัญจวัคคีย์ และพระยสะ.

๒๔๖๖

ถ. ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีนั้น ได้ทรงบำเพ็ญส่วนปรัตถประโยชน์บ้างอย่างไรที่ปรากฏแก่ชาวโลก ?

ต. ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ และพระยสะทั้งสหายของพระยสะให้ได้สำเร็จพระอรหัต เศรษฐีผู้บิดาและมารดาและภริยาเก่าของพระยสะได้ถึงไตรสรณคมน์ แสดงตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา.

ส. ป.

ถ. สาวกของพระศาสดาทุก ๆ องค์ ต้องพร้อมด้วยคุณสมบัติ ไม่น้อยกว่า ๓ อย่าง พระองค์จึงจะทรงแสดงอนุปฺพุทฺธิกาและจตุราริย- สัจจ์ให้บรรลุธรรมพิเศษได้ ก็พระยสะและสกุลของท่านปรากฏด้วยคุณ สมบัติอะไรบ้าง จึงได้รับพระธรรมเทศนาชื่อนั้น ?

ต. พระยสะและสกุลของท่าน ปรากฏด้วยคุณสมบัติ ๓ อย่าง คือ เป็นมนุษย์ ๑ เป็นคฤหัสถ์ ๑ มีอุปนิสัยแก้กล้าควรบรรลุลอกุตร- คุณในที่นั้น ๑ จึงได้รับพระธรรมเทศนาชื่อนั้น.

๒๔๖๕

ถ. เทศนาภคณทัฬหีน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงบ่อย ๆ ยิ่งกว่า เทศนาภคณทัฬหีนอื่น ๆ ในปฐมโพธิกาล ?

ต. อนุปฺพุทฺธิกาและจตุราริยสัจจ์.

๒๔๖๖

ถ. พระบรมพุทโธวาทที่ทรงสั่งสอน เพื่อให้พุทธบริษัทปรารภ ความเกิดความตาย จงแสดงอุทาหรณ์พร้อมทั้งคำอธิบาย.

ต. อุทาหรณ์ที่จะพึงแสดงในข้อนี้ เช่นอริยสัจจ์ ๔ พระองค์ ทรงแสดงว่า ความเกิดความดับย่อมเป็นไปตามเหตุ ความเกิดจะมี ก็เพราะเหตุเกิด ความดับจะมีก็เพราะเหตุดับ และสุขทุกข์ก็อาศัย เหตุเกิดขึ้น ถ้าประกอบกับเหตุดี สุขที่มีมา ถ้าประกอบเหตุร้าย ทุกข์ ก็มีมา ความเกิดความดับและสุขทุกข์ ก็ล้วนอยู่ในวงแห่งเหตุ จึง ทรงแสดงมรรคาอันเป็นสายกลาง ไม่ตกไปข้างย่อหย่อนหรือเลวทราม และไม่ตั้งเครียดจนถึงต้องลำบากเปล่าปราศจากประโยชน์ เพื่อให้

พุทธบริษัทยึดถือเป็นปฏิบัติของตน หรือเช่นอิฏฐผลที่ทรงแสดง
ว่า ไม่เป็นสิ่งที่บุคคลจะพึงได้ด้วยความปรารถนาและอ้อนวอน ย่อม
ได้ด้วยปฏิบัติอันเป็นเหตุแห่งผลนั้น ๆ เอง ทรงชักนำให้ตั้งอยู่ใน
ความไม่ประมาท.

๒๔๖๘

ถ. เขาว่าพระพุทธเจ้าของเราทรงสละโลกมาเพื่อธรรม และ
ทรงแสวงธรรมไปเพื่อโลก ดังนี้ มีความจริงอยู่เพียงไร ?

ต. ข้อนี้มีความจริงดังนี้ คือ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดาของ
เรานั้น เมื่อยังอยู่ในฆราวาสวิสัย ก็เฝ้าปฏิบัติด้วยกามสุขทุกอย่าง แต่
กลับทรงเห็นว่าเป็นทางมาแห่งทุกข์กิเลส จึงทรงสละโลกเสีย ออกทรง
ผนวชเพื่อแสวงหาอมตธรรม ครั้นได้ตรัสรู้แล้วก็มีได้นั่งดูกายทรงเที่ยว
แสดงธรรมโปรดเวไนยนิกรชาวโลกให้เห็นตามเป็นจริง ที่ครองฆราวาส
ก็ให้ประพฤติดี ที่ออกบวชก็ให้ประพฤติชอบ ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ
และบรรลุมรรคผลตามขั้นตามภูมิ.

๒๔๖๕

ปริเฉทที่ ๕

ถ. พระสาวก ๖๐ รูป ที่พระศาสดาทรงส่งออกไปประกาศพระ
ศาสนาเป็นครั้งแรกนั้น ได้รับความขัดข้องอย่างไรบ้าง ? และพระ
ศาสดาทรงแก้ไขอย่างไร ? วิธีนั้นยังคงใช้ตลอดมาถึงทุกวันนี้ หรือได้
แก้ไขตัดแปลงอย่างไรอีก ? จงตอบให้มีหลัก.

๓. ได้รับความขัดข้องด้วยเรื่องการให้อุปสมบท แก่กุลบุตร เพราะท่านทำเองไม่ได้ ต้องพากุลบุตรผู้ใคร่อุปสมบทนั้นมาเฝ้าพระศาสดา เพื่อทูลขอให้อุปสมบทอีกต่อหนึ่ง ทั้งอาจารย์และอุปสัมปทา-เปกชะได้รับความลำบากในการเดินทางกันดารเป็นต้น. ด้วยเหตุนี้จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกรับกุลบุตรอุปสมบทเองได้ ด้วยติสรณคณูปสัมปทา นับว่าพระองค์ได้ทรงแก้ความขัดข้องให้พระสาวกได้รับความสะดวกขึ้น. วิธีนี้ได้เลิกใช้เมื่อคราวเปลี่ยนใช้วิธีอุปสมบทด้วยญัตติ จตุตถกรรมวาจาแทน ตั้งแต่ที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์รับอุปสมบทแก่พระราชาเป็นต้นมา แต่ภายหลังกลับใช้เป็นวิธีบรรพชาแก่กุลบุตรผู้มีอายุไม่ครบอุปสมบทให้เป็นสามเณร และคงใช้วิธีนี้ตลอดมาจนถึงบัดนี้.

๒๔๘๓

๓. ความคิดความเห็นของมนุษย์ ย่อมต่าง ๆ กันมิใช่หรือ แต่ไหนพระบรมศาสดาทรงสั่งสอนชฎิล ๑,๐๐๓ องค์ให้สำเร็จคราวเดียวกันได้ ข้อนี้จะให้ฟังว่าอะไร ?

๓. ความคิดความเห็นของมนุษย์ย่อมแตกต่างกัน ซึ่งในเมื่อไม่มีหลัก ถ้าได้หลักความจริงแล้ว ความคิดความเห็นก็ย่อมรวมลงกันกับความจริง เพราะความจริงมีอันเดียว คือข้อที่จริงนั้นแม้จะคิดเห็นไปอย่างไร ๆ ก็ตาม ย่อมหนีความจริงไปไม่ได้ เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงทรงสามารถสอนชฎิล ๑,๐๐๓ องค์ด้วยหลักคืออาทิตต-ปริยายสูตร ให้สำเร็จในคราวเดียวกันได้.

๒๔๖๖

ถ. การฝืนอหยาศัยคนผู้มีทิฏฐิมานะจัด ถ้อมันในลัทธิต่างใด
อย่างหนึ่งจนฝังหัวแล้ว ใ้กลับเปลี่ยนไปถือลัทธินใหม่ ไม่ใช่เป็นการ
ง่ายเลย คล้าย ๆ กับการพายเรือทวนกระแส แต่อย่างไรพระพุทธ-
ศาสนาจึงแผ่ไพศาลลงในชมพูทวีป ทั้งที่ลัทธิปราหมัน์กำลังรุ่งเรือง
อยู่ได้โดยไม่เป็นการยาก ?

ต. ข้อนี้เป็นด้วยพระองค์เป็นผู้ฉลาดในการแสดงธรรมปลุกใจ
คน ใ้รู้จักสิ่งที่ดีที่ถูกประกอบด้วยเหตุผล ทรงแสดงใ้ผู้ฟังรู้ง
เห็นจริงตามธรรมที่ควรรู้ควรเห็น มีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรงตามใ้เห็น
จริงได้ เป็นอศจรรยที่ผู้ฟังอาจได้รับประโยชน์โดยสมควรแก่การปฏิบัติ
และฉลาดในการที่จะชักนำคนเข้าหมู่ เช่นในเบื้องต้นทรงแสดงแก่
บรรพชิต ซึ่งเป็นคณาจารย์ใหญ่ ๆ มีพระอรุเวลกัสสปะเป็นต้นใ้
เห็นชอบแล้ว ทูลขอเข้าพวกด้วย เพื่อเป็นทางใ้พวกบริวารพลอย
ตาม โดยนัยนี้ พระศาสนาจึงค่อยไพศาลขึ้นโดยลำดับลวงลัทธิต
ปราหมัน์อันเป็นพื้นเมืองมาแต่เดิม จึงเห็นว่าการแผ่พระพุทธศาสนา
ลงในชมพูทวีปไม่เป็นการยาก.

๒๔๖๕

ถ. เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดา เสด็จไปประดิษฐานพระพุทธ-
ศาสนาในกรุงราชคฤห์คราวแรกนั้น ถ้าหากพระองค์จะไม่แะทรง
ทรมานโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง ใ้ขอบวชเป็นภิกษุเสียก่อนแล้ว และ
เสด็จเลยไปตามลำพังพระองค์เดียว การเสด็จคราวนั้น จะได้ผลต่าง
กันอย่างไร ?

ด. จะได้ผลต่างกัน คนในกรุงราชคฤห์สมัยนั้น นับถือท่าน

ปราชญ์เป็นอันมาก ถ้าพระศาสดาเสด็จไปแต่พระองค์เดียว คงจะ
ลงไม่สนิทโดยเร็ว พึงเห็นเมื่อเสด็จไปถึงแล้วประทับอยู่ ณ ลัญจิวัน
ราชบริพารของพระเจ้าพิมพิสารที่มาเฝ้า มีอาการต่าง ๆ กัน ไม่
อ่อนน้อมเรียบร้อย พระองค์ตรัสให้พระอุรุเวลกัสสปะซึ่งเป็นที่น่าถือ
ของเขาเหล่านั้น ประกาศความไม่มีแก่นสารแห่งลัทธิเก่าให้ทราบให้
เขาสิ้นความเคลือบแคลงแล้ว ตั้งใจคอยฟังพระธรรมเทศนา ดังนี้
พอจะเห็นได้ว่า การปลุกความนิยมของคนทั้งหลาย ต้องทำให้ผู้ใหญ่
อันเป็นที่นับถือของเขานิยมก่อน จึงจะสำเร็จได้ดี.

๒๔๗๘

ด. การได้เอหิภิกขุอุปสัมปทา เฉพาะมีแก่ผู้ที่ตั้งอยู่ในอริยมุมิ
แล้วทั้งนั้น หรือแก่ปุถุชนก็มีได้บ้าง ? ถ้าไม่มีก็แล้วไป แต่ถ้ามีจง
อ้างมาคฤสักรูปหนึ่ง ?

ด. มี. เช่นอุรุเวลกัสสปะชฎิลเป็นต้น.

๒๔๖๖

ด. ความเป็นผู้มีบิรารมาก เป็นผลเนื่องมาจากอะไร และเป็น
คุณสมบัติดีอย่างไร ? พระเถระรูปไหนได้รับยกย่องในพระคุณข้อนี้ ?

ด. ความเป็นผู้มีบิรารมาก เป็นผลเนื่องมาจากความประพฤติ
ตนเป็นคนโอบอ้อมอารี มีอหยาตย์กว้างขวาง รู้จักเอาใจบริษัท รู้จัก
สงเคราะห์บริษัทด้วยอามิสบ้าง ด้วยธรรมบ้าง ตามสมควรอย่างไร
ผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างนี้ ย่อมเป็นผู้อันบริษัทรักใคร่นับถือ

นับถือสามารถควบคุมบริษัทไว้ได้ ทั้งเป็นกำลังใหญ่ได้ช่วยเหลือ
ในเมื่อกิจการเกิดมีขึ้น ทั้งห่างจากภัยอันตรายอันจะมีมาพ้องพาน
เพราะบริวารนั้นเป็นประหนึ่งกำแพงคอยป้องกัน ทั้งเป็นสง่าราศีเชิดชู
วงศ์สกุล เป็นทางชักจูงคนให้สมาคมนคบบามากขึ้นโดยลำดับพระอุ-
รเวทกัสสปะได้รับยกย่องในพระคุณข้อนี้.

๒๔๖๗

ถ. พระศาสดาตรัสสอนผู้ใด สักปรากฎว่าผู้นั้นเกิดศรัทธา
เลื่อมใสได้ความรู้ในธรรมบรรลุมรรคผล พระองค์ทรงใช้อุบายวิธี
อย่างไรในการเทศนา จึงให้เหตุผลเช่นนั้น ?

ต. อุบายวิธีในการเทศนาสั่งสอนนั้นต่าง ๆ กัน ทรงแสดงให้
เหมาะแก่บุคคลนั้น ๆ ถ้าเป็นคนชั้นสูง ก็ทรงแสดงธรรมเบื้องสูงให้
ผู้นั้นได้ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง ถ้าเป็นคนชั้นกลาง ก็ทรงแสดง
ธรรมเพียงชั้นกลางไม่สูงนักไม่ต่ำนัก เพื่ออบรมนิสัยและสติปัญญาต่อไป
ถ้าเป็นคนชั้นต่ำ ก็แสดงธรรมแต่เพียงต้น ๆ ให้เข้าใจง่าย เพื่อจำเอา
ไปปฏิบัติตามและอบรมปัญญา ถ้าเคยเป็นผู้ทำทุจริตมาก่อน ก็ทรง
แสดงโทษแห่งทุจริตให้เห็นและให้ละเสีย ถ้าเป็นผู้สุจริตอยู่แล้ว ก็ทรง
แสดงคุณแห่งสุจริต เพื่อให้เกิดปีติยินดีมั่นอยู่ในสุจริต ถ้าเป็นฆราวาส
ก็ทรงแสดงธรรมซึ่งฆราวาสจะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้ได้ความสุข ถ้า
เป็นบรรพชิต ก็ทรงแสดงธรรมสำหรับบรรพชิต เพราะเหตุนี้ พระองค์
จึงสามารถทรงสั่งสอนบุคคลได้ทุกชั้น.

๒๔๖๘

ถ. จงออกชื่อพระสาวกที่เป็นกำลังใหญ่ของพระศาสดา ในการประกาศพระศาสนาตามที่จำได้ ?

ต. พระสาวกเช่นนั้น ครั้งพระศาสดาดำรงพระชนม์อยู่ พระปัญจวัคคีย์ ๕ รูป พระยสะ พระอูรวะสัฏฐปะ พระนทีกัสสปะ พระคยาภิสสปะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ ที่กล่าวตามตำนานที่ปรากฏชื่อในพระสูตรโดยมาก พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระกัจจายนะ เมื่อครั้งพระศาสดาปรินิพพานแล้ว พระกัสสปะ พระอุบาลี พระอานนท์.

๒๔๖๖

ปริเลทที่ ๖

ถ. พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะปรากฏว่า เป็นผู้มึสติ ปัญญาเฉลียวฉลาดจนได้รับยกย่องเป็นพระอัครสาวก เหตุไฉนจึงบรรลुพระอรหัตตกายหลัง ส่วนพวกบริวารกลับบรรลुक่อน หรือท่านมีปัญหาเฉลียวฉลาดเมื่อเป็นพระอรหัตแล้ว ? จงอธิบาย.

ต. พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะปรากฏว่ามีพื้นเพฉลาดมาแต่เดิม แต่บรรลुพระอรหัตที่หลังนั้น น่าจะเป็นเพราะท่านมีนิสัยชอบเรียนรู้กว้างขวาง จึงพยายามหาความรู้ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ที่ควรรู้ซึ่งตนยังไม่รู้มาก่อน เหตุนี้จึงซ้ากว่าบริวาร เมื่อท่านได้บรรลुแล้ว ปรากฏว่ามีปัญญาแตกฉานเป็นเยี่ยมกว่าผู้อื่น สามารถอนุเคราะห์เพื่อนสหพรหมจารี จนได้รับยกย่องจากพระศาสดา ส่วนพวกบริวารนั้น

บรรลुพระอรหัตผลแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่ามีชื่อเสียงในทางความรู้และได้อनुเคราะห์เพื่อนสพรหมจารีอย่างไร.

๒๔๖๘

ถ. อันมูลของผู้ที่ออกบรรพชา เชื่อว่าคงเป็นต่างกันตามอาการของความคิด สำหรับคู่พระอัครสาวก พระมหากัสสปะ พระรฎฐปาละ ท่านมีความคิดเห็นกันอย่างไร จึงได้ออกบรรพชา ซึ่งในที่สุดก็ได้บรรลुผลอย่างเดียวกัน ?

ค. คู่พระอัครสาวก เมื่อท่านยังเป็นมาณพชอบไปดูกรมหรสพวันหนึ่งชวนกันไปดู แต่ไม่มีความรื่นเริงเหมือนแต่ก่อน ๆ เกิดความคิดขึ้นว่าอะไรที่เราควรดูในการเช่นนี้มีอยู่ คนเหล่านี้แม้ทั้งหมดยังไม่ทันถึง ๑๐๐ ปีก็จักไม่มีเหลือ จักตายหมด ดูการเล่นมีประโยชน์อะไร ควรชวนขวยหาธรรมเครื่องพันดึกว่า เมื่อ ๒ สหายมีความคิดเห็นร่วมกันอย่างนี้แล้ว พาบรวิวารออกบวชอยู่ในสำนักของอาจารย์สญชัยปริพาชกเรียนลัทธิสมัญจนหมดความรู้อาจารย์ แต่ไม่พอใจในลัทธินั้น ด้วยเห็นว่าไม่มีสาระ จึงทำสัญญากันว่า ใครได้โมกขธรรมก่อนจงบอกแก่กัน หลังจากได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว พร้อมกันไปเฝ้าพระศาสดา ทูลขอบรรพชาในพระธรรมวินัย.

พระมหากัสสปะท่านคิดเห็นว่า ผู้อยู่ครองเรือนต้องคอยนั่งรับบาป เพราะการงานที่ผู้อื่นทำไม่ดี มีใจเบื่อหน่าย จึงละสมบัติเสียดอกบรรพชาเฉพาะต่อพระอรหันต์พร้อมกับภริยา ภายหลังท่านได้พบพระศาสดาแล้วบรรพชาในพระธรรมวินัย.

พระรัฐपालาท่านรู้เห็นธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงแสดงว่า
โลกคือหมู่มสัตว์อันขรนาไปไม่ยั่งยืน โลกคือหมู่มสัตว์ไม่มีผู้ป้องกัน ไม่
เป็นใหญ่จำเพาะตน โลกคือหมู่มสัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้ง
สิ่งทั้งปวงไป โลกคือหมู่มสัตว์พร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอิม เป็นทาสแห่ง
ตัณหา ดังนั้นมีใจเมื่อนายจึงออกบรรพชาในพระธรรมวินัย.

๒๕/๘/๗๑

ก. อุบายสำหรับแก้กังวลอย่างไร ? พระพุทธเจ้าตรัสสอนอุบาย
สำหรับแก้กังวลแก้สาวกองค์ไหน ? จงแสดงอุบายนั้นมา เพื่อจะได้ข้อ
ปฏิบัติสำหรับพวกเราด้วย.

ค. ตรัสสอนพระโมคคัลลานะ และอุบายแก้กังวลนั้น ดังนี้ ขั้นต้น
ต้องมีสัญญาหมายอะไรไว้ อย่างสงัดใจให้ไปที่อื่น ถ้าแก้ไม่หายต้องตริก
ตรองพิจารณาธรรมที่ตนได้ฟังได้เรียนมาด้วยน้ำใจตน ถ้าแก้ไม่หายต้อง
สาธยายธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร ถ้าแก้ไม่หาย ต้องยอนช่องหู
ทั้ง ๒ ข้าง และเอามือลูบตัว ถ้าแก้ไม่หายต้องย่นขึ้นเขาน้ำลูบตาเหลียว
คูทิศแห่งนาคดาว ถ้าแก้ไม่หาย ต้องเพ่งอาโลกสัญญา ทำความสำคัญ
ไว้ในใจว่าเป็นกลางวัน ทำใจให้เปิดเผย อย่าให้มีอะไรมาหุ้มห่อ ถ้าแก้
ไม่หาย ต้องอธิษฐานจงกรม คือเดินไปเดินมาด้วยสำรวมจิต ถ้าแก้
ไม่หาย ต้องนอนตะแคง คือนอนท่าราชสีห์ ให้มีสติสัมปชัญญะในอัน
จะลุกขึ้น พอตื่นก็รีบลุกขึ้นทันที ด้วยคิดว่าจะไม่ทำความสุขในการนอน
การเอน การหลับ อุบายแก้กังวลมีนัยเป็นชั้น ๆ ตามลำดับดังกล่าวมานี้.

๒๕๗๓

ก. พระองค์ทรงประกาศพระศาสนาแพร่หลายแล้ว มีผู้เลื่อมใส

มาขอบรรพชาเป็นอันมาก ผู้ที่ไม่เลื่อมใสกล่าวติเตียนว่าพระองค์ปฏิบัติเพื่อทำชายไม่ให้มีบุตร ทำหญิงให้เป็นหม้าย ตัศจรรย์ดังนี้เราจะแก้ว่าอย่างไร ?

ด. การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมนั้นมุ่งประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่บังคับให้เชื่อและให้ละทิ้งสกุลออกบรรพชา เป็นแต่ทรงแนะนำให้ผู้ฟังใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองเอง บางพวกเห็นโทษแห่งฆราวาส เห็นอานิสงส์แห่งบรรพชา เข้ามาขอบรรพชา แม้จะเป็นเหตุให้สกุลเหล่านั้นเลื่อมใสในภายหลังได้บ้าง ก็ด้วยทรงหวังประโยชน์อย่างสูงแก่เขา ไม่ได้ทรงมุ่งความเบียดเบียนหรือความเสื่อมเลย คำติเตียนเช่นนั้นเป็นคำที่มุ่งหาโทษ ถือเป็นประมาธมิได้.

๒๔๖๕

ด. มีคำกล่าวยกย่องพระศาสดาว่า พระธรรมราชา พระสารีบุตรว่า พระธรรมเสนาบดี ดังนี้ เข้าใจว่าท่านหมายความว่าอย่างไร ?

ด. เข้าใจว่า คำนั้นเขียนมาจากคำเรียกกองทัพและแม่ทัพ ดังจะกลับความให้ตรงกันข้าม กองทัพอันทำกรยุทธ์ยกไปถึงไหน ย่อมแผ่อนัตถะถึงนั้น กองสงฆ์ผู้ประกาศพระศาสนา ได้ชื่อว่าธรรมเสนากองทัพฝ่ายธรรมคือประกาศธรรม จาริกไปถึงไหน ย่อมแผ่हितสุขถึงนั้น พระศาสดาได้รับพระเกียรติว่าพระธรรมราชา เพราะเป็นธรรมเสนารหรือจอมทัพฝ่ายธรรม พระสารีบุตรได้รับเกียรติว่า พระธรรมเสนาบดี เพราะเป็นนายทัพฝ่ายธรรม เป็นกำลังใหญ่ของพระศาสดาในการธุระนี้.

๒๔๖๘

ถ. ทราบกันแล้วว่า พระสารีบุตรกับพระมหากัสสปะเสด็จทาง
ไปไหน แต่อยากทราบคุณอย่างอื่นของท่านทั้ง ๒ ว่ามีอะไรอีก ซึ่งเป็น
ปฏิบัติอันดีเยี่ยม แม้อันพวกเราก็ควรปฏิบัติตาม ?

ต. กตัญญูกตเวทิตาธรรม.

๒๔๖๗

ถ. เพื่อชุกเกียรติของท่านทั้ง ๒ จงเล่าเรื่องมาประกอบกับคำตอบ
ข้างต้นนั้นสู่กันฟัง.

ต. เรื่องราวของพระสารีบุตรอันจะเป็นตัวอย่างแห่งคุณสมบัติ
นั้น ดังนี้ ท่านได้ฟังธรรมอันพระอัสสชิแสดง ได้ธรรมจักขุแล้วมา
อุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมาท่านนับถือพระอัสสชิเป็น
พระอาจารย์ มิได้ทะนงตนว่าเป็นอัครสาวก เมื่อได้ทราบว่าพระอัสสชิเป็น
อยู่ในทิศใด ก็น้อมสการและนอนผันศิระะไปทางทิศนั้น อีกเรื่องหนึ่ง
ราชพราหมณ์ปรารถนาจะอุปสมบท แต่ไม่มีใครอุปสมบทให้ ท่านก็
สงเคราะห์ให้ได้ถวายภิกษาแก่ท่าน อีกเรื่องหนึ่ง ท่านหาโอกาสอยู่เสมอ
ที่จะทรมานมารดาผู้เป็นมิจฉาทิฎฐิ แต่ไม่สำเร็จ จนในที่สุดจะปรินิพพาน
ไปที่บ้านเดิม เทศนาโปรดมารดาให้สำเร็จพระโสดาปัตติผล. ส่วนเรื่อง
ของพระมหากัสสปะนั้นปรากฏว่า พอถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว
ได้ ๗ วัน ท่านก็ประชุมสงฆ์ ยกเอาคำสุภัททฐตมบรรพชิตที่กล่าวจ้วง-
จาบหมิ่นพระศาสนาขึ้นเล่า แล้วชักชวนภิกษุสงฆ์ทำคายนารวม

พระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบแผน เป็นการสนองพระคุณสมเด็จพระบรมศาสดาอย่างดี.

๒๔๖๗

ก. สัตบุรุษและอสัตบุรุษในจุลปณณมสูตร มีลักษณะต่างกันอย่างไรบ้าง ?

ค. สัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยสัตบุรุษธรรม คบกับสัตบุรุษมีความคิด ความปรึกษา กล่าววาจา ทำการงาน มีความเห็นและให้ทาน ก็เป็นอย่างสัตบุรุษ ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ส่วนอสัตบุรุษเป็นไปตรงกันข้าม.

๒๔๖๖

ก. ในปิยสูตรว่า ผู้ประพติตุจจริตไม่ชื่อว่ารักตน ผู้ประพติสุจจริตชื่อว่ารักตน โดยอธิบายอย่างไร ?

ค. โดยอธิบายว่า ผู้ประพติตุจจริตชื่อว่าไม่รักตน เพราะเขาทำทุจริตเอง เขาก็ได้รับผลคือเดือดร้อนลงโทษเขาเอง เหมือนคนชกกัน ทำการทุจริตแก่คนชกกันจะนั้น ฝ่ายผู้ประพติสุจจริต พึงทราบโดยปฏิบัติภกขณัย.

๒๔๖๖

ก. มีภิกษุอยู่บทหนึ่งว่า สัตบุรุษตั้งมั่นแล้วในสังฆะที่เป็นอรรธเป็นธรรม หมายความว่าสัตบุรุษยึดถือความสัตย์ ทำกรณีย์ที่เป็นประโยชน์ตนและคนอื่น หรือประโยชน์โลกนี้โลกหน้า ตลอดถึงประโยชน์อย่างยิ่ง และที่เป็นความดีความชอบอันไม่ผิดจากหลักธรรม

เป็นต้น ดังนี้ ข้อนี้มีความประพฤติของพระสาวกรูปไหนเป็นตัวอย่างมาแล้ว จงเล่าเรื่องมาประกอบด้วย ?

ค. มีพระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะ เคยประพฤติเป็นตัวอย่างมาแล้ว มีเรื่องเล่าว่า ท่านทั้ง ๒ นั้นก่อนแต่อุปสมบท มีสมญาว่า อุปติสสปริพาชกและโกติตปริพาชก อาศัยเรียนลัทธิสมัยอยู่ในสำนักสญชัยปริพาชก ภายหลังเห็นว่าลัทธินั้นไม่เป็นแก่นสาร จึงกระทำกติกาสัญญากันว่า เราทั้ง ๒ ใครได้โมกขธรรมก่อนจงบอกกัน ต่อมาอุปติสสปริพาชกได้ฟังอริยสัจจกถาโดยสังเขป แต่สำนักพระอัสสชิแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงนำยุบลอันนั้นไปบอกแก่คฤติปริพาชกผู้เป็นสหายให้ได้บรรลุคุณพิเศษเช่นเดียวกัน ดังนี้.

๒๔๖๘

ด. การรักษามรรยาทดีมีสังวรดี ย่อมเป็นศรีของสมณะ สามารถจะปลูกสหชาปสาทะให้เกิดแก่คนที่ไม่เลื่อมใสได้ พระสาวกองค์ไหนดำเนินปฏิบัติเช่นนั้นเป็นอย่างดี และปฏิบัติของท่านนั้นได้เป็นเหตุเบื้องต้นคล้อยเอาใครเป็นศิษย์ไว้ได้ เพื่อเชิดชูเกียรติของท่านกับศิษย์ จงเล่าประวัติมาประกอบ?

ค. พระอัสสชิเถระ นับว่ามีมรรยาทและสังวรเป็นอย่างดี ความปฏิบัติของท่าน ย่อมเป็นเหตุคล้อยเอาพระสารีบุตร ครั้งยังเป็นอุปติสสปริพาชกมาเป็นศิษย์ได้ พระอัสสชิมีประวัติดังนี้ ท่านเป็นบุตรพราหมณ์นับเนื่องในปัญจวัคคีย์ ออกบวชตามเสด็จสมเด็จพระบรมศาสดา ภายหลังได้ฟังพระธรรมเทศนาพระธรรมจักรและอนัตตลักขณ-

สูตร ก็ได้สำเร็จพระอรหัตผล คราวส่งสาวกไปประกาศพระศาสนา
ส่งท่านไปกรุงราชคฤห์ จนได้พระสารีบุตรเป็นศิษย์ดังกล่าวมา. ส่วน
พระสารีบุตรนั้น ท่านเป็นบุตรของพราหมณ์นายบ้านผู้หนึ่ง ชื่อวังคันตะ
กับนางสารี เกิดในบ้านตำบลนาถกะหรือนาลันตะ ท่านชื่ออุปติสสะมา
ก่อน และเป็นเพื่อนของโกถิตะซึ่งมีอายุรุ่นเดียวกัน ท่านไปดูการเล่น
พร้อมด้วยสหาย วันหนึ่งได้ความสลดใจ คิดกันว่าดูการเล่นไม่มี
ประโยชน์อะไร ควรชวนขวยหาธรรมเป็นเครื่องพ้นดีกว่า ร่วมในกัน
พบบริวารไปบวชในสำนักสญชัยปริพาชก เรียนลัทธิของท่านอาจารย์
จนหมดแล้ว ยังไม่พอใจ ทั้ง ๒ สหายจึงสัญญากันว่า ใครได้โมกขธรรม
ก่อนจะบอกแก่กัน ภายหลังได้พบพระอัสสชิมีความเลื่อมใสในท่าน
ถวายตัวเป็นศิษย์และได้ฟังธรรมของท่านจนได้บรรลุผลเบื้องต้น ต่อมา
ท่านพร้อมด้วยบริวารพากันไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ทูลขอบรรพ
ชาอุปสมบทและฟังธรรมเทศนาก็ได้บรรลุสาวกบารมีญาณ เป็นอัคร
สาวกเบื้องขวาของสมเด็จพระบรมศาสดา.

๒๔๓๐

ถ. การเทศนาให้เหมาะแก่อุปัติเหตุ ถูกกาลเทศะสมแก่ภูมิ
และจรรยาของผู้ฟัง เป็นอุบายชักนำคนจำพวกที่ถือประมาทในธรรม
ให้เลื่อมใสได้ประการหนึ่ง ข้อนี้พระสาวกรูปไหนเป็นตัวอย่าง ท่าน
แสดงแก่ใจ ?

ต. มีพระอัสสชิเถระเป็นตัวอย่าง แสดงแก่พระสารีบุตร ครั้ง

ยังเป็นอุปติสสปิพาชก.

๒๔๖๘

ถ. พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะ ปรากฏว่าถือบวชอยู่ใน
ลัทธิอื่นมาก่อน แต่เหตุไฉนจึงสละลัทธิอื่นเสีย และมาบวชในพระ-
พุทธศาสนา ?

ค. ท่านทั้ง ๒ มีปกติเป็นผู้ลืมนตา ไม่หลับ ตางมงาย เมื่อถือ
บวชอยู่ในลัทธิศตยัชยเวถฐบุตร ไม่ได้บรรลุมอกขธรรม จึงทำตีกากัน
ไว้ว่า ผู้ใดได้มอกขธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอกแก่อีกคนหนึ่ง พระสารีบุตร
ไปพบกับพระอัสสชิเข้า เลื่อมใสในปฏิปทาของท่าน ถามได้ความว่า
เป็นพุทธสาวกแล้ว ขอให้ท่านแสดงธรรม ท่านกล่าวหัวใจพระพุทธ-
ศาสนาที่ถือว่า ธรรมทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นเพราะเหตุ ย่อมดับก็เพราะ
ดับแห่งเหตุ ได้ธรรมจักขุแล้ว กลับมาเล่าแก่พระโมคคัลลานะ เมื่อ
ท่านได้ฟังแล้วก็ได้ธรรมจักขุเหมือนกัน จึงชวนกันมาเข้าสำนักสมเด็จพระ
พระพรมศาสดา ดังนี้.

๒๔๖๙

ถ. ธรรมดาการคบเพื่อน ได้ความรู้ต้องบอกกันและชื่อเสียง
ต่อกัน จึงจะคบกันได้ยาวนาน มีพระเถระรูปไหน ซึ่งปรากฏว่ามีความ
ชื่อเสียงควรสรรเสริญ ? จงเล่าเรื่องประกอบ.

ค. มีพระสารีบุตร เมื่อท่านยังเป็นอุปติสสปิพาชก ได้ตั้ง
กติกากับโกติตปริพาชกผู้สหายว่า ถ้าใครได้บรรลุมตธรรมก่อนให้
บอกแก่กัน ครั้นท่านได้ฟังอริยสัจย่อจากพระอัสสชิเถระแล้ว ได้กลับ

ไปแสดงให้โกลิตปริพาชกฟัง นับว่าท่านมีความเชื่อศรัทธาธรรมเสริญ
ได้องค์หนึ่ง.

๒๔๖๔

ถ. พระบรมศาสดาทรงยกย่องพระอัครสาวกทั้ง ๒ ว่า เป็นผู้
มีปัญญาอนุเคราะห์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย มีอุปมาต่างกันอย่างไร ?
เพราะเหตุไร ?

ต. มีอุปมาต่างกันดังนี้ พระสารีบุตรเปรียบเหมือนมารดา
ผู้ให้บุตรเกิด พระโมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกผู้เกิด
แล้วนั้น เพราะว่าพระสารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล
พระโมคคัลลานะแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณเบื้องบนที่สูงกว่านั้น.

๒๔๖๕

ถ. การจัดธรรมไว้เป็นหมวด ๆ ซึ่งเรียกว่าสังคิติหรือสังคายนา
ครั้งพระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ มีพระสาวกรูปไหนเริ่มทำขึ้น ?
และปรารถนาเหตุอะไร ?

ต. มีพระสาวกชื่อสารีบุตรอัครสาวก เริ่มทำขึ้น ปรารถนาเหตุ
นิครนถนาฏบุตรทำกาลกิริยา สาวกของนิครนถ์แตกกระจัดกระจายด้วย
อำนาจลัทธินี้ จึงแสดงสังคิติสูตร จัดระเบียบธรรมไว้เป็นหมวด ๆ และ
ได้รับพุทธานุมัติ.

๒๔๖๖

ถ. กุลบุตรที่ได้รับความบำรุงจากผู้ใหญ่ จักปรากฏว่ามีคุณวุฒิ
เท่าเทียมหรือเยี่ยมกว่า นับเป็นที่ปรารถนาและนิยมของบัณฑิตทุกสมัย

เช่นเดียวกับบุตรของสกุลที่ดี เกียรติยศเช่นนี้เชื่อว่าพระสาวกรั้งพุทธกาลคงได้รับบ้าง ถ้ามีจรรยาพระนามของท่านพร้อมกับอ้างเหตุ ?

ด. มี คือพระสารีบุตร รู้เห็นธรรมจากสำนักพระอัสสชิผู้เป็นอาจารย์ ภายหลังมีเกียรติยศสูงโดยฐานเป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวาเป็นที่ ๒ รองจากพระศาสดา พระมหากัสสปะสาวกของพระศาสดา ได้รับเกียรติยศโดยฐานที่มีธรรมเครื่องอยู่เทียมพระองค์

๒๕/๘/๑๑

ด. ถ้ามีผู้มาถามท่านว่า พระจีณาสพตายแล้วเป็นอะไร ? ท่านจะตอบอย่างไร ? นี่เป็นปัญหาใครตั้งถาม ? ผู้ถูกถามคือใครและตอบว่าอะไร ?

ด. พระสารีบุตรได้ตั้งปัญหาที่กล่าวนั้น. ถามพระยมกะ ฯ แสดงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่ไม่เที่ยงดับแล้ว.

๒๕๘๒

ปริเฉทที่ ๗

ด. พระสาวกของสมเด็จพระบรมศาสดา มีชื่อว่ากัสสปะก็องค์ ? คือใครบ้าง ? ไฉนจึงมีค่านำหน้าต่าง ๆ กันเช่นนั้น ?

ด. มีชื่อปรากฏตามตำนาน ๕ องค์ คือ พระมหากัสสปะ พระอรุเวลกัสสปะ พระนทีกัสสปะ พระคยาก็สสปะ และพระกุมารกัสสปะ. พระมหากัสสปะ เป็นสังฆเถระในหมู่สงฆ์ นับว่าเป็นผู้ใหญ่ผู้เฒ่าในปุนนั้น จึงมีคำ มหา นำหน้า, พระอรุเวลกัสสปะ ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลอรุเวล จึงมีคำอรุเวล นำหน้า, พระนทีกัสสปะ ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบล

แม่น้ำอ้อม หรือค้ำแห่งแม่น้ำคงคา จึงมีคำว่า นที นำหน้า, พระยกย-
กัศสปะ ตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลคยาสีสะ จึงมีคำว่า คยา นำหน้า, พระ
กุมารกัศสปะ เป็นโอรสเลี้ยงของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงมีคำว่า กุมาร
นำหน้า.

๒๕/๘/๓๑

ถ. พระโอวาท ๓ ข้อ ซึ่งพระบรมศาสดาประทานแก่พระ
มหากัศสปะว่าอะไร ? นัยว่าโอวาท ๓ ข้อนี้เป็นอุปสมบทของท่าน
เช่นนั้นจะจัดเข้าในอุปสมบทวิธีไหน ? และสงเคราะห์เขาในธรรม
อะไรได้บ้าง ?

ต. พระโอวาท ๓ ข้อว่าดังนี้ ๑. กัศสปะ ท่านพึงศึกษาว่าเรา
จักเข้าไปตั้งคามละอายและความยำเกรงไว้ในภิกษุ ทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้ง
ที่เป็นผู้ใหม่ ทั้งที่เป็นปานกลางอย่างแรงกล้า ๒. เราจักฟังธรรมอันใด
อันหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี้ยวสอดฟังธรรมนั้นพิจารณาเนื้อ
ความ ๓. เราจักไม่ละสติเป็นไปในกาย คือพิจารณากายเป็นอารมณ์
จัดเขาในเอหิภิกขุอุปสัมปทาวิธี ข้อต้นสงเคราะห์เขาในหิริโศตตปปะ
ข้อ ๒ สงเคราะห์เขาในธัมมัสสวนะและโยนิโสมนสิการ ข้อ ๓
สงเคราะห์เขาในกายคตสติและวิปัสสนาญาณเป็นต้น.

๒๕๓๔

ถ. พระมหากัศสปะทรงคุณสมบัติที่ควรเป็นแบบอย่างหลาย
ประการ ผู้ศึกษาพอใจคุณสมบัติส่วนไหนของท่านมากที่สุด ? เพราะ
เหตุไร ?

ด. พอใจคุณสมบัติส่วนที่ท่านทำกิจพระศาสนา เป็นหัวหน้า
ชักชวนภิกษุสงฆ์ทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัยตั้งไว้เป็นแบบแผน
เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้ว เพราะกิจเช่นนี้เป็นกิจสำคัญ เป็นเหตุ
รักษาพระศาสนาให้ตั้งมั่นถาวรสืบมา.

๒๔๖๘

ด. พระมहाกัจจายนะบรรลุประอรหัตแล้ว กราบทูลอัญเชิญ
เสด็จพระศาสดาไปประกาศพระศาสนาในกรุงอุชเชนี เหตุไฉนพระองค์
จึงไม่เสด็จไปเอง โปรดให้ท่านไปแทนพระองค์ ?

ด. น่าจะเป็นเพราะทรงเห็นว่าไม่จำเป็น ที่พระองค์จะต้องเสด็จ
ไปเอง พระมहाกัจจายนะไปแทนพระองค์ก็อาจประกาศพระศาสนาได้
แพร่หลายเท่ากับพระองค์เสด็จไปเอง เพราะท่านเคยเป็นปุโรหิตเป็นที่
นับถือของคนอื่น ๆ ในกรุงอุชเชนี เมื่อท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว มี
ปัญญาเฉลียวฉลาด สามารถแสดงธรรมให้ผู้อื่นเลื่อมใสได้.

๒๔๖๘

ด. ท่านปรากฏว่าเป็นผู้เยี่ยมกว่าภิกษุอื่นในการอธิบายภายิตที่ย่อ
ให้พิสดาร จนได้รับยกย่องจากพระศาสดา มีเรื่องอะไรบ้าง จงแสดง
เป็นตัวอย่างในข้อนี้ ?

ด. มีเรื่องที่ท่านแสดงภักทเทกรัตตสูตร ที่พระศาสดาแสดงโดย
ย่อให้พิสดารเป็นตัวอย่าง.

๒๔๖๘

ด. ในปัญหาของพระเจ้ามธุราชอวันตินบุตร ข้อที่ว่า พวก

พราหมณ์ถือตัวว่าประเสริฐบริสุทธิ์ เกิดจากพรหม ดังนี้ ใครเป็นผู้แก่?
และแก่ได้อย่างไร ?

ค. พระมหากัจจายนะเป็นผู้แก่. และแก่ว่า นั้นเป็นแต่คำบดสี
ของเขา แล้วชักอุทาหรณ์มาแสดงเป็นข้อ ๆ ในเรื่องวรรณะ ๔ เหล่า
โดยไม่ต่างกันดังนี้ ๑. ในวรรณะ ๔ เหล่านี้ วรรณะใดเป็นผู้มั่งมี
วรรณะเดียวกันและวรรณะอื่น ย่อมเข้าเป็นเสวกของวรรณะนั้น
๒. วรรณะใดประพฤติกุศลธรรมบด เบื้องหน้าแต่ภรรยา วรรณะนั้น
ย่อมเข้าสู่อบายเสมอกันหมด ไม่มีพิเศษ ๓. วรรณะใดทำโจร-
กรรมปรทวาริกรรม วรรณะนั้นต้องรับอาชญาเหมือนกันหมด ไม่ยกเว้น
๕. วรรณะใดออกบวช ตั้งอยู่ในศีลธรรม วรรณะนั้นย่อมได้รับความ
นับถือ ได้รับบำรุงและได้รับคุ้มครองรักษาเสมอกันหมด ดังนี้.

๒๔๓๕-๘๑

ค. การรู้จักขยายความย่อให้พิสดาร รู้จักย่อความพิสดารให้
สั้น การรู้จักใช้ภาษาให้ผู้อื่นเข้าใจ และรู้จักแก้ไขในเมื่อเหตุนั้น ๆ
เกิดขึ้น เป็นคุณสมบัติของพระสาวกรูปไหน ? และจะจักคุณสมบัตินั้น
เข้าในปฏิสัมภิทาข้อใดบ้าง ?

ค. เป็นคุณสมบัติของพระสาวกชื่อมหากัจจายนะ. การรู้จัก
ขยายความย่อให้พิสดาร เป็นอรรถปฏิสัมภิทา รู้จักย่อความพิสดารให้สั้น
เป็นธัมมปฏิสัมภิทา การรู้จักใช้ภาษาให้ผู้อื่นเข้าใจ เป็นนิรุตติปฏิสัมภิทา
การรู้จักแก้ไขในเมื่อเหตุนั้น ๆ เกิดขึ้น เป็นปฏิภาณปฏิสัมภิทา.

๒๔๘๑

ปริเฉทที่ ๘

ถ. พระเถระพวกโสฬสปราภุว่า ได้มาเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลถามปัญหาองค์ละหมวด แต่ปัญหาเหล่านั้นท่านคิดขึ้นเองหรือใครแต่งให้ ? และแต่งให้มาทูลถามเช่นนั้นเพื่อประสงค์อะไร ?

ต. พรหมณ์พาวรีผู้เป็นอาจารย์แต่งให้. เพื่อประสงค์จะสืบสวนให้ได้ความแน่นอนว่า พระโอรสของศากยราชเสด็จออกบรรพชาปฏิญญาพระองค์ว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าตามข่าวเล่าลือหรือไม่.

๒๔๓๘

ถ. ขอพระองค์ตรัสบอกธรรมอันเป็นที่พึงพำนักของชนอันชราและมรณะมาถึงรอบข้าง จุกเกาะอันเป็นที่พึงพำนักอาศัยของชนผู้ตั้งอยู่ในท่ามกลางสาคร เมื่อกลื่นเกิดที่น้ำกลัวใหญ่แก่ข้าพเจ้า อย่าให้ทุกข์นี้มีได้อีก ปัญหานี้ใครเป็นผู้ทูลถาม ? และพระศาสดาทรงพยากรณ์ว่าอย่างไร ?

ต. กัปมานพเป็นผู้ทูลถาม. พระศาสดาทรงพยากรณ์ว่า เรากล่าวว่าพระนิพพานอันไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่มีค้นหาเครื่องถ่วงนั้นเป็นที่สิ้นแห่งชราและมรณะนี้แลเป็นจุกเกาะ หาใช้ธรรมอื่นไม่ ชนเหล่าใด ฐนิพพานนั้นแล้วเป็นคนมีสติ มีธรรมอันเห็นแล้ว ดับกิเลสได้แล้ว ชนเหล่านั้น ไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจของมาร ไม่ต้องเดินไปในทางของมารเลย.

๒๕/๘/๓๑

ก. คนทั้งหลายกล่าวว่า มุนีมีอยู่ในโลก ดังนี้ ข้อนี้เป็นอย่างไร เขาเรียกคนถึงพร้อมด้วยญาณ หรือถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีวิตว่าเป็นมุนี ปัญหานี้ใครเป็นผู้ทูลถาม ? พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่าอย่างไร ?

ข. นันทมาณพเป็นผู้ทูลถาม. พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า ผู้ฉลาดในโลกนี้ ไม่กล่าวคนว่าเป็นมุนี ด้วยความเห็น ด้วยความสดับ หรือด้วยความรู้ เรากล่าวว่า คนใดทำตนให้ปราศจากกองกิเลส เป็นผู้หาภิเลสมิได้ ไม่มีความหวังทะยานอยากเที่ยวอยู่ คนผู้นั้นแลชื่อมุนี

๒๔๘๑

ก. พระผู้มีพระภาคตรัสเป็นใจความว่า เราจักแสดงธรรมที่จะพึงเห็นได้ด้วยตนเองในอภิปหานี้ เมื่อทราบแล้วเป็นผู้มีสติ ดำเนินข้ามความอยากอันเป็นเครื่องติดอยู่ในโลกเสียได้ นี้ตรัสแก่ใคร ? ทำไมจึงตรัสอย่างนั้น ?

ข. ตรัสแก่เมตตคฤมาณพ. เพราะเมื่อก่อนที่พระองค์จะตรัส เมตตาคฤมาณพได้มาทูลถามปัญหา ขอให้พระองค์ทรงแก้ในเรื่องที่ผู้มีปัญญาารู้แล้วจะพึงข้ามพ้นห้วงใหญ่ คือ ชาติ ชรา และโสภพิโรราพันเสียได้ พระองค์จึงตรัสอย่างนั้น.

ส. ป.

ปริเฉทที่ ๕

ก. พระปุลณณมันตานีบุตรปรากฏว่าเป็นยอดแห่งพระธรรมกถึก ท่านเคยสนทนารธรรมโดยเชิงปุจฉาวิสัชนากับใครบ้าง ? ยกเรื่องอะไร

ขึ้นชกถามกัน ? มูลเหตุที่จะสนทนากันขึ้นนั้น มีอย่างไร ?

ค. เคยสนทนาธรรมกับพระสารีบุตร. ปุจฉาและวิสัชนากัน ด้วยเรื่องวิสุทธิ ๗ และอนุปาทาปรินิพพาน. เหตุที่จะสนทนากันนั้น เพราะชั้นเดิมพระสารีบุตรยังไม่รู้จักกับท่าน เมื่อทราบข่าวจากบริษัทของท่านซึ่งมาเฝ้าพระศาสดา และทูลสรรเสริญอาจารย์ของตน ใครจะรู้จักและวิสัชนาด้วย เพลียนคราหนึ่งพระสารีบุตรไปเมืองสาวัตถีกับพระศาสดา พระปุลณณะก็ได้มาเฝ้า จึงได้พบกันและสนทนากัน ดังกล่าวมา.

๒๔๗๓

ด. พิธีอุปสมบทด้วยฉัตตจิตตุดกรรมวาจา ไม่มีจำกัดอุปสัมปทาเปกจะว่าเป็นคนภูมิไหน คำสวดก็ไม่มิลดและเพิ่ม ไข่เต็มๆ เหมือนกันหมด ส่วนเอหิภิกขุอุปสัมปทา ก็เห็นจะอย่างเดียวกันกระมัง หรือต่างกันที่ตรงไหน มีจำกัดเฉพาะท่านที่ตั้งอยู่ในอริยภูมิเท่านั้นหรือปุถุชนก็มีได้ ถ้าหากมี จงอ้างมาให้ดูสักรูปหนึ่ง ?

ค. ไม่อย่างเดียวกัน ต่างกันที่จำกัดอุปสัมปทาเปกจะ คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทานั้น ถ้าอุปสัมปทาเปกจะเป็นอเสขะ พระวาทที่ตรัสก็ยกคำว่า เพื่อจะทำที่สุดทุกข์โดยชอบออกเสีย ถ้าไม่ใช่อเสขะก็ทรงตรัสเต็มที่ ดังตัวอย่างในการอุปสมบทของท่านปัญจวัคคีย์ และการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ ก็ไม่จำกัดเฉพาะท่านที่ตั้งอยู่ในอริยภูมิ แม้ปุถุชนก็อุปสมบทได้ เช่นอุรุเวลกัสสปชฎิล เป็นต้น

๒๕/๘/๗๑

ถ. การอุปสมบทมีกี่ชนิด คืออะไรบ้าง ? และเพราะทรงเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไร จึงทรงยกเลิกวิธีให้รับผู้อุปสมบทโดยเอกชนเสีย ?

ค. การอุปสมบทมี ๓ ชนิด คือ ที่ทรงรับเองเรียกเอหิภิกขุ - อุปสัมปทา ที่ประทานให้พระสาวกรับผู้อุปสมบทในสมัยที่ ๑ เรียกติสรณคณุปสัมปทา. การที่ทรงยกเลิกวิธีรับผู้อุปสมบทในสมัยที่ ๒ เรียกบัญญัติจตุตถกรรมอุปสัมปทา. การที่ทรงยกเลิกวิธีรับผู้อุปสมบทด้วยอำนาจบุคคลในสมัยที่ ๑ เสีย นั้น น่าจะเห็นว่าเพราะผู้รับไม่รู้จักเลือกรับบุคคลเข้าอุปสมบท ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่หมู่จึงทรงประทานให้สงฆ์ทสวัคค์ร่วมกันลงความเห็นในการรับ และยกเลิกวิธีรับด้วยอำนาจเอกชนเสีย ถึงกระนั้นก็ยังทรงบัญญัติลักษณะที่จะรับผู้อุปสมบทไว้อีกมากมาย เพื่อจะป้องกันความเสียหายแก่หมู่.

๒๔๗๕

ถ. การแสดงธรรม ถ้ามุ่งแสดงให้ชุมชนรู้และเข้าใจง่ายหายสงสัย รู้จักค่าของพระพุทธศาสนา เกิดความนิยมในศาสนปฏิบัติได้ นับว่าสมแก่ความเป็นธรรมกถึก คุณขื่อนี้พุทธบริษัท ๔ ครั้ง พุทธกาลใครได้รับยกย่องบ้าง ?

ค. ฝ่ายภิกษุ พระปุลณมณฺฑานินฺดร ฝ่ายภิกษุณี นางธรรม-ทินนาเถรี ฝ่ายอุบาสก จิตตคฤหบดี อนาคามิอริยสาวก ฝ่ายอุบาสิกา นางบุชชุตตราโสคาบันอริยสาวิกา.

๒๕/๘/๗๑

ถ. อุปสมบทอย่างไรน ชื่อว่าอัฐฐวาจิอุปสมบท ? อุปสมบท
ด้วยให้รับครุธรรม ๘ ประการถูกไหม ?

ด. อุปสมบทที่พระองค์ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย สวด
ญัตติจตุตถกรรม แก่นางสิกขมานาผู้สมมติแล้ว ให้เป็นภิกษุณี คือด้วย
ญัตติจตุตถกรรมวาจาฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ๑ ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาฝ่าย
ภิกษุสงฆ์ ๑ รวมเป็น ๘ กรรมวาจาชื่อว่าอัฐฐวาจิอุปสมบท. ไม่ถูก.

๒๔๖๕

ด. การบรรพชาอุปสมบท แม้ในยุคเมื่อพระผู้มีพระภาคยังทรง
พระชนม์อยู่ ก็มีการเปลี่ยนแปลงกันเรื่อย ๆ มา จนถึงต้องอุปสมบท
ด้วยญัตติจตุตถกรรม คู่มือนั้นที่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อจะทรงบัญญัติ
อย่างไรก็ให้คงอยู่อย่างนั้น ไม่ได้หรือ หรือจะมีการขัดข้องอย่างไร ?
จงแสดง.

ด. เรื่องที่จะทำให้ยืดยายไม่ได้ด้วยตัวเอง เพราะเกี่ยวข้องการ
ปกครอง ลองนึกดูเถิดว่า ในชั้นต้นมีแต่พระพุทธเจ้าพระองค์เดียว
ใครจะบวชก็ต้องบวชกับพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเอง ถ้าจะไม่บวชกับ
พระพุทธเจ้า ถ้าทางไกลก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกรับบวชได้
พระพุทธเจ้า ถ้าทางไกลก็ลำบาก จึงทรงอนุญาตให้พระสาวกรับบวชได้
แต่ยังเป็นไปในวงแคบไม่กว้างพอ และก็ทำเป็นเพียงเอกชน ครั้นจะ
ในหลายรูปตามช่วยกัน ก็ยังมีพระสาวกไม่เพียงพอ ต่อมาพระสาวก
มากขึ้น การปกครองก็ต้องขยายขึ้น เช่นในเบื้องต้นปกครองเพียง

๒-๓ รูป ต่อมาก็มากขึ้น ๆ จนมีจำนวนร้อยจำนวนพัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จะดูแลคนเดียวก็จ้งไม่ทั่วถึง จึงทรงบัญญัติ และอนุญาตให้บวชด้วย ญัตติจตุตถกรรมในท่ามกลางสงฆ์เพื่อมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ ในกิจที่สำคัญอันเกี่ยวเนื่องด้วยการปกครอง และเพื่อชักช่วยกันพิจารณาผู้ที่จะเข้ามาอยู่ในหมู่จักสมควรอย่างไร เพราะเหตุนี้ การบรรพชาอุปสมบท จึงได้เปลี่ยนแปลงกันเรื่อยมาตามคราวตามสมัย จะทรงตั้งให้ยืนที่อยู่ ตั้งแต่ในเบื้องต้นไม่ได้.

ส. ป.

ปริเฉทที่ ๑๐

ถ. เมื่อพระศาสดาได้ตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จตรงไปประกาศพระศาสนาในกรุงกบิลพัสดุ์หรืออย่างไร พระเจ้าสุทโธทนะผู้พระราชบิดา จึงทรงทราบว่ พระราชโอรสของพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมพิเศษ ?

ต. ไม่ได้เสด็จตรงไปกบิลพัสดุ์ก่อน ได้เที่ยวไปประกาศพระศาสนาในชนบทอื่น ๆ จนมีผู้เลื่อมใสพากันอุปสมบทในสำนักของพระองค์มากแล้ว จึงได้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์. ในเวลาที่พระองค์ได้เสด็จเที่ยวประกาศพระศาสนาอยู่นั้น คราวที่เสด็จไปประกาศในกรุงราชคฤห์ กิตติศัพท์ฟุ้งเฟื่องไปในชนบทที่ใกล้เคียง นั้นแลพระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงทราบ.

ส. ป.

ถ. เมื่อพิจารณาดู พระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว น่าจะรีบไป

โปรดในสกุลของพระองค์ก่อน เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณมาก แต่นี่หา
เป็นเช่นนั้นไม่ กลับไปทางโปรดผู้อื่นก่อน ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ?

ค. นั้นแลเมื่อนึกดูเหิน ๆ ก็น่าจะเป็นอย่างนั้น แต่ถ้าพิจารณา
ดูให้ละเอียดลงไปแล้ว ถ้าพระองค์จะมุ่งไปโปรดสกุลของพระองค์ก่อน
อาจไม่ได้ผล เพราะพระเจ้าสุทโธทนะเล่าก็เป็นพระราชบิดา ยากที่จะ
เชื่อบุตรอย่างง่าย ๆ ในเมื่อคุณยังไม่ปรากฏชัด แม้พระพุทธองค์จะไป
ทรงสอน เชื่อว่าพระราชบิดาก็คงไม่ยินดีฟัง ถ้าเป็นเช่นนี้ พระศาสนา
ก็แพร่หลายได้ยาก เพราะคุณค่าของพระศาสนาไม่ปรากฏ พระพุทธเจ้า
จึงไปเที่ยวประกาศในที่อื่น ๆ จนทำให้ผลปรากฏเด่นชัดเพียงพอแล้วจึง
เสด็จไป และก่อนที่จะเสด็จไปโปรดสกุลของพระองค์ ก็ทรงพิจารณา
ก่อนแล้วว่า พระพุทธะที่เป็นอดีตล่วงมาแล้วท่านทำอะไร ตรงไป
ยังสกุลทีเดียวหรืออย่างไร ก็ทรงทราบได้โดยแจ้งชัดว่า ท่านไม่ได้ตรง
ไปสกุลทีเดียว ไปโปรดที่อื่น ๆ ให้คุณปรากฏเพียงพอก่อนจึงเสด็จไป
ภายหลัง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก็ทรงดำเนินตามปฏิปทานั้น จึง
เสด็จไปสู่สกุลภายหลัง .

ส. ป.

ค. พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ก่อนที่จะเสด็จไปสู่สกุลของ
พระองค์ พระองค์ได้ทรงดำริขึ้นเองหรือ ๆ ใครเชิญให้ไป ?

ค. ในชั้นต้นพระองค์ได้ทรงดำริเอง แต่เสด็จไปยังไม่ทันถึง
พอเสด็จไปถึงกรุงราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบข่าวก่อน จึง
ใช้ให้กาฬทายีอำมาตย์ไปเชิญเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์.

ส. ป.

ก. เมื่อตอนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปกรุงกบิลพัสดุ์ ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอะไรแก่พระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางมหาปชาบดีโคตมี ? ที่ไหน ?

ข. ได้ทรงประกาศสุจริตธรรมแก่พระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมหาปชาบดีโคตมี ให้ได้รับความเชื่อความเลื่อมใส. ที่นิโครธาราม.

ส. ป.

ก. นันทกุมารที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพามาบวชนั้น เป็นบุตรของใคร ? เกี่ยวข้องอะไรกับพระพุทธเจ้าอย่างไรบ้าง ? เมื่อบวชแล้วก็ปรากฏว่าใครจะสึก แต่พระองค์ทรงแก้ด้วยวิธีไหนจึงอยู่ได้ ? และการที่อยู่ต่อไปได้ผลอย่างไรบ้าง ?

ข. เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางมหาปชาบดีโคตมี. เกี่ยวข้องโดยฐานเป็นน้องร่วมพระราชบิดาเดียวกัน แต่ต่างพระมารดา. เมื่อบวชแล้วใครจะสึก เพราะการที่จะเข้ามาบวชนั้นมิใช่มาบวชด้วยศรัทธา บวชเพราะจำใจ เนื่องจากความเคารพในพระศาสดาผู้เป็นพระเจ้าพี่ และเมื่อจะมาก็กำลังจะทำงานมงคลกับนางชนบทกัลยาณี เมื่อบวชแล้วจึงหวนคิดถึงเป็นอย่างยิ่ง ใครจะสึก เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบ จึงทรงพาไปให้เห็นหญิงที่งาม ๆ กว่านั้น ภายหลังพระนันทเห็นว่า เรื่องของความรักไม่มีที่สิ้นสุดจึงเกิดเบื่อ. ต่อมาท่านเป็นผู้ไม่ประมาทบำเพ็ญเพียร ก็ได้บรรลุพระอรหัตตผล.

ส. ป.

ก. พระราหุลพุทธชิโนรส เห็นจะเคยพูดปดจนติดปาก ไม่

เช่นนั้น โฉนพระผู้มีพระภาคจะตรัสสอนให้เห็นโทษของการพูดมุสา ถ้าจะไม่แก่งัดใส่ความพระอรหันต์ จะบรรยายว่าอย่างไร ?

ค. บรรยายว่า การที่พระองค์ตรัสสอนให้เห็นโทษของการพูดมุสา มิใช่เพราะท่านเคยพูดมาจนติดปาก เป็นแต่ตรัสสอนให้ท่านได้ศึกษาโดยทั่วถึงในธรรมประเภทนั้น ๆ แม้ในธรรมทั้งหลายอื่นนอกจากนั้น ก็ได้ตรัสสอนท่านเป็นอันมากเหมือนกัน ซึ่งเป็นธรรมดาของท่านผู้เป็นบัณฑิต ย่อมไม่อ้อมไม่เบื้อต่อธรรมคำสั่งสอน ดังพราหมณ์ไม่อ้อมไม่เบื้อต่อกองแห่งมนต์ฉะนั้น และปรากฏว่าท่านเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาจริง ๆ ไม่มีพระสาวกองค์ไหนเทียมถึง ซึ่งภายหลังได้รับยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นเอตทัคคะในทางนี้.

๒๔๖๘

ด. ท่านองค์กับพระรัฐภูปาละ ใครอุปสมบทก่อน จงตอบอย่างหลัก ?

ค. พระราหุลอุปสมบทก่อน อย่างหลักเมื่อครั้งพระศาสดาประทับอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงพระโสมนัสเป็นอันมาก เหตุพระนันทและพระราหุลออกบวชโดยไม่ได้ทรงอนุญาต สลดพระหฤทัยว่าจะไม่มีผู้สืบพระวงศ์ต่อไป และทรงพระปรารภถึงทุกข์อันจะพึงมีแก่มารดาบิดาสกุลอื่น ในเวลาเมื่อบุตรออกบวช จึงเสด็จไปเฝ้าพระศาสดาทูลขอพรว่า อย่าให้ภิกษุทั้งหลายบวชบุตรที่มารดาบิดายังไม่ได้อนุญาตต่อไป พระศาสดาก็ทรงอนุมัตติตามที่ทูลขอ ส่วนพระ-

๑. หมายเอาพระราหุล เพราะเป็นปัญหาติดต่อกันจึงตั้งคำถามเช่นนั้น. ส. ป.

รัฐสภาละก่อนแต่จะอุปสมบท พระองค์ตรัสให้ขออนุญาตจากมารดา บิดาก่อน เมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงได้อุปสมบท.

๒๔๖๘

ถ. พระราหูลบลบรรลุพระอรหัตตผล โดยฟังธรรมอะไร ? จากใคร ?

ด. พระราหูลได้สดับพระโอวาทของพระศาสดา ซึ่งทรงสั่งสอนในทางวิปัสสนา คล้ายโอวาทที่ตรัสสอนพระปัญจวัคคีย์ แปลกแต่ทรงยกอวยตนะภายนอกภายในเป็นต้น ขึ้นแสดงแทนชั้น ๕ เท่านั้น.

๒๔๘๒

ปริเฉทที่ ๑๑

ถ. การประพฤติดนเป็นคนคือด้านหัวแข็ง ว่ายากสอนยาก ไม่ยอมลงใคร เป็นการลำบากแก่การปกครองไม่น้อย ครั้งพุทธกาลมีใครเป็นเช่นนั้นบ้าง ? และแก้กันได้ด้วยวิธีอย่างไร ? ทำไหนจะไม่ถูกติในเพราะข้อนี้ ? มีใครเป็นตัวอย่าง ? จงอ้างมา.

ด. มีพระฉันทะ. แก้กันได้ด้วยวิธีลงพรหมทัณฑ์ในเมื่อพระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว คือท่านปรารถนาจะเจรจาทำเช่นไรก็ตามใจ ไม่ต้องว่ากล่าว ไม่ต้องให้โอวาท ไม่ต้องสั่งสอน ภายหลังท่านเกิดความสังเวชสลดใจ ละพยศอันนั้นเสีย กลับเป็นคนดี ถ้าจะไม่ถูกติในเพราะข้อนี้ ก็ต้องประพฤติดนไม่เป็นคนหัวคือหัวรั้น ว่าง่าย สอนง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้อื่น มีปกติอ่อนน้อมไม่ถือตัว. มีพระราชาเป็น

ตัวอย่าง.

ถ. ในคราวที่พระอานนท์ อันสงฆ์คัดเลือกเข้าบรรจุในตำแหน่งพุทธอุปัฏฐาก ท่านเล็งเห็นความเสียหายและอำนาจประโยชน์อย่างไรจึงทูลขอพร ๘ ประการ ? และเพราะข้อนั้นแสดงว่าท่านเป็นคนเช่นไร ?

ต. ท่านเล็งเห็นความเสียหายและอำนาจประโยชน์ ดังนี้ ถ้าท่านจักไม่ได้พร ๔ ข้อข้างต้น จักมีคนพูดว่า พระอานนท์ได้ลาภอย่างนั้น ๆ จึงบำรุงพระศาสนา การบำรุงอย่างนั้นจะหนักหนาอะไร ถ้าจักไม่ได้พร ๓ ข้อเบื้องปลาย จักมีคนพูดว่า พระอานนท์บำรุงพระศาสนาทำอะไร เพราะพระองค์ไม่ทรงอนุเคราะห์แม้ด้วยกิจเท่านี้ ถ้าท่านจักไม่ได้พรข้อสุดท้าย จักมีผู้ถามท่านในที่ลับหลังพระองค์ว่า ธรรมนี้พระองค์ทรงแสดง ณ ที่ไหน ถ้าท่านบอกไม่ได้ เขาจะว่าท่านไม่รู้ แม้แต่เรื่องเท่านี้ ไม่ละพระศาสนาเที่ยวตามเสด็จอยู่ คุกเงาตามตัวสิ้นกาลนานเพราะเหตุไร และข้อนั้นแสดงว่าท่านเป็นคนมีสติรอบคอบในเหตุการณ์ทั้งปวงที่เกี่ยวข้องแก่ท่านและคนอื่นเป็นอย่างดี.

๒๔๖๘

ถ. พระอานนทเถระเจ้า ได้สำเร็จพระอรหัตต์ด้วยเจริญกัมมัฏฐานบทไหน. พุทธศกล่วงแล้วเท่าไร ? และควรจะกล่าวได้ว่าท่านสำเร็จพระอรหัตต์ด้วยอิริยาบถไหนจึงจะถูก ?

ต. ด้วยเจริญกายคตาสติกัมมัฏฐาน พุทธศกล่วงแล้ว ๓ เดือน จะกล่าวว่าท่านได้สำเร็จพระอรหัตต์ ในอิริยาบถนั่ง นอน ยืน เดิน

อย่างใดอย่างหนึ่งนั้นมิได้ เพราะท่านได้บรรลุธรรมวิเศษในระหว่าง
อิริยาบถทั้ง ๔ ควรกล่าวที่ท่านสำเร็จพระอรหัตต์ในระหว่างอิริยาบถ
ทั้ง ๔ นั้นแลจึงจะถูก.

๒๔๖๘

ถ. บรรดาพระสาวก องค์ไหนได้บรรลุกิเลสนิพพานและขันธ-
นิพพานแปลกกว่าเพื่อน ? และแปลกอย่างไร ? จงแถลงมา.

ต. พระอานนท์. นับว่าท่านได้บรรลุนิพพานทั้ง ๒ นั้นแปลก
กว่าเพื่อน คือท่านได้กิเลสนิพพานในระหว่าง ๔ อิริยาบถ จะว่า เดิน
ยืน นั่ง นอน ก็ไม่ได้ทั้งนั้น เพราะเวลานั้นท่านทำความเพียรจัด ด้วย
อำนาจความอยากคือค้นหา จึงไม่ได้บรรลุ ท่านคิดจะพักผ่อนร่างกาย
พอยกเท้าทั้ง ๒ ขึ้นจากพื้น เอนองค์ลงเหนือเตียง เคียงยังไม่ทันถึงแขน
ก็ได้บรรลุกิเลสนิพพานในระหว่างนั้น ไม่มีโวหารว่าท่านได้บรรลุใน
อิริยาบถไหนแน่ จึงเรียกว่าในระหว่าง ๔ อิริยาบถ ส่วนท่านดับขันธ-
นิพพานก็แปลกอีก ในอรรถกถาธรรมบทเล่าว่า ท่านนิพพานบนอากาศ
อธิษฐานในสรีระตกลงใน ๒ ฟังแม่น้ำโรหิณีฝั่งละซีก เพราะปรากฏว่า
ชาวบ้าน ๒ ฝั่งนั้น ต่างอยากให้ท่านนิพพานในฝั่งของตน ท่านจึงได้
ทำเช่นนั้น เพื่อความเสมอภาคกัน ท่านนิพพานแปลกกว่าเพื่อนดังนี้.

๒๔๖๙

ถ. ในปกรณ์ปรากฏว่า พระศาสดาประกาศแก่พระอานนท์ให้
ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ ชวนให้เข้าใจว่า ในกาลภายหลัง ท่าน
พระฉันทะคงได้บรรลุมรรคผล แต่ท่านจะได้บรรลุมรรคผลเพราะฟัง

พระธรรมเทศนาชื่ออะไร ? ท่านองค์ไหนเป็นผู้แสดง ?

ด. เพราะได้ฟังพระธรรมเทศนาชื่อกัจจายนสูตร อันท่านพระ
อานนทเป็นผู้แสดงให้ฟัง.

๒๔๖๐

ถ. การประพบัติเป็นคนว่ายากสอนยาก คือด้านหัวแข็ง เป็น
การลำบากแก่การปกครองมิใช่น้อย ครั้นพุทธกาลมีใครประพบัติเช่นนั้น
บ้าง ? ใครเป็นผู้แก้ไข ? และแก้ไขด้วยวิธีไร ? ถ้าประสงค์จะหลบ
หลีกเลี่ยงจากการถูกติเพราะข้อนี้ จะประพบัติเช่นไร ? มีใครเป็นตัวอย่าง ?

ด. มีพระฉันทะ. พระสงฆ์เป็นผู้แก้ไข ท่านแก้ด้วยวิธีลง
พรหมทัณฑ์ ในเมื่อพระศาสดาทรงปรินิพพานแล้ว ถ้าประสงค์จะพ้น
จากการถูกติในข้อนี้ ก็ต้องประพบัติตนเป็นคนไม่หัวคือหัวรั้น ว่าง่าย
สอนง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้อื่น มีปกติอ่อนน้อมไม่ถือตัว. มีพระ
ราชนเป็นตัวอย่าง.

๒๘/๘/๒๔๖๑

ถ. พระสาวกแต่ก่อนเมื่อจะออกบวช มักมีพวกออกบวชตาม
รวมเป็นคณะด้วย ส่วนพระอานนท้ออกบวชร่วมกับคณะใคร ? กิ่งกั
ด้วยกัน ? คือใครบ้าง ? และได้ดีทุกองค์ หรือมีใครเสียบ้าง ?

ด. พระอานนท้ออกบวชร่วมกับคณะศากยะ ๖ รูปด้วยกัน คือ
ภัททิยะ อนุรุทธะ ภคคุ กิมพิละ เทวทัตต์ และอุบาลีก็ลบอีก ๑
รวมเป็น ๗ นอกจากพระเทวทัตต์ ได้ดีทุกองค์ ส่วนพระเทวทัตต์นั้น
ไม่ได้บรรลุมรรคผลอันใด และซ้ำทำตนให้เป็นขาศิกต่อพระศาสนาด้วย.

๒๔๖๓

ถ. เมื่อพระศาสดาประทับอยู่ที่อนุปิยนิกมของมัลลกษัตริย์นั้น
มีใครมาขอบรรพชาอุปสมบทบ้าง ? และท่านเหล่านั้นได้บรรลุมรรคผล
ทั้งหมดหรือ ๆ ว่ายกเว้นใครบ้าง ? เพราะเหตุไร ?

ต. มีชาวศากยะ ๕ คือ ภัททิยะ อนรุททะ อานันทะ ภัคค
กิมพิละ ชาวโกลิยะ ๑ คือ เทวทัตต์ กับทั้งนายภูษามาลาชื่ออุบาสิ ๑
รวมเป็น ๗ พร้อมใจกันเข้าไปเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบท เมื่อได้
บรรพชาอุปสมบท ได้บรรลุมรรคผลด้วยกันทั้ง ๖ เว้นแต่พระเทวทัตต์
รูปเดียว ซึ่งถูกลากสักการะครอบงำจิต ประพฤติวิปริตนอกธรรมนอก
วินัย ทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระศาสนา.

๒๔๗๗

ถ. เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จอยู่ที่อนุปิยนิกม ของมัลลกษัตริย์
มีใครบ้างที่พากันเฝ้าขอบรรพชาอุปสมบท ? และปรากฏในกาลต่อมา
ว่า ได้โลกุตตรผลทั้งหมดหรืออย่างไร ? จงแสดงเหตุด้วย.

ต. มีเจ้าศากยะ ๕ พระนามว่า ภัททิยะ อนรุททะ อานนท์
ภัคค กิมพิละ กับเจ้าโกลิยะ ๑ คือเทวทัตต์ ทั้งนายภูษามาลาชื่ออุบาสิ
อีก ๑ รวมเป็น ๗ พากันมาเฝ้าขอบรรพชาอุปสมบท และปรากฏใน
กาลต่อมาว่า ได้โลกุตตรผลเพียง ๖ ยกเว้นแต่พระเทวทัตต์เท่านั้น ได้
โลกียฆานแล้วกลับเสื่อมเสีย พระถูกลากสักการะครอบงำจิต ประพฤติ
วิปริตผิดจากพระธรรมวินัย ประทุษร้ายต่อพระบรมศาสดา และทำ
สังฆเภท อันเป็นเหตุตัดทางแห่งมรรคผล ที่น่าจะได้ในปัจจุบันนั้นด้วย.

๒๔๗๘

ถ. ภิกษุเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยมรรยาท ย่อมสามารถยังสกุลให้
เกิดความเลื่อมใสนับถือ เชื่อว่าเป็นศรีของพระพุทธศาสนา พระบรม-
ศาสดาทรงยกย่องใครเป็นเอตทัคคะในทางนี้ ? จงแสดงความดีของท่าน
ที่เป็นเหตุอย่างนั้น อันสมควรเป็นแบบมาด้วย ?

ต. พระกาฬทายี ความดีของท่าน คือได้กราบทูลเชิญเสด็จ
พระบรมศาสดาไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ให้พระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธบิดา
ได้ทรงทัศนการณ์และสดับพระธรรมเทศนาสมพระราชประสงค์ ซึ่งทรง
คอยหามาหลายคราวแล้ว นี้ได้ในมรรยาทของภิกษุชื่อว่า ให้ปัญญา
อันเป็นธรรมแก่สกุลไว้แล้ว ทำให้สมจริง ไม่ชื่อว่ายอมตัวลงให้สกุล
ใช้สอย เพราะเป็นกิจพระศาสนา นอกจากนี้พระกาฬทายียังเป็นผู้รู้จัก
กาลเทศะ และฉลาดหรือสามารถในการทูลโดยอุบายอันแยบคายอีก
ด้วย.

๒๔๘๑

ถ. พระปุลณมณฺฑานี เป็นยอดแห่งธรรมกถึก สามารถ
บรรยายธรรมให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริง ท่านเคยให้โอวาทแก่เพื่อนพรหม-
จารีรูปหนึ่ง จนเกิดดวงตาเห็นธรรม สพรหมจารีรูปนั้นต่อมาได้เป็น
พุทธสาวกสำคัญ ให้ระบุชื่อสพรหมจารีรูปนั้น ?

ต. พระอานนท์

๒๔๘๒

ปริเฉทที่ ๑๒

ถ. พระโสณโกปิวิสะ พยากรณ์พระอรหันต์ว่าอย่างไร ? จงแสดงแต่โดยย่อ.

ต. ท่านพยากรณ์ว่า ภิกษุผู้อรหันต์นั้น น้อมเข้าไปแล้วในคุณ ๖ สถาน คือ น้อมไปแล้วในบรรพชา ออกไปจากกาม ๑ ในที่สังัด ๑ ในความสำรวมไม่เบียดเบียน ๑ ในความสิ้นแห่งความถือมั่น ๑ ในความสิ้นแห่งความอยาก ๑ ในความไม่หลง ๑ นี้เป็นใจความโดยย่อ.

๒๔๖๘

ถ. พระโสณะ มีชื่อพ้องกัน ๒ องค์ ในราชชื่อพระอสีติมหาสาวก องค์ไหนเป็นเอตทัคคะในทางไร ? ท่านบวชในสำนักใคร ? ขอรบชาติภูมิของท่านด้วย.

ต. พระโสณะมีชื่อพ้องกัน ๒ องค์ แต่มีคำหลังชื่อต่างกัน คือชื่อโสณโกปิวิสะองค์ ๑ ชื่อโสณกุฎ्ฐิกัณณะองค์ ๑ พระโสณโกปิวิสะเป็นเอตทัคคะทางปรารภความเพียร บวชในสำนักพระบรมศาสดา ชาติภูมียู่กรุงราชคฤห์ ส่วนพระโสณกุฎ्ฐิกัณณะ เป็นเอตทัคคะทางมีวาจาไพเราะ บวชในสำนักพระมหากัจจายนะ ชาติภูมียู่เมืองกุรรมระในวันตีชนบท.

๒๔๖๙

ถ. พระโสณกุฎ्ฐิกัณณะ ตามประวัติของท่านว่า กว่าจะอุปสมบทได้ต้องกินเวลาถึง ๓ ปี เพราะความขัดข้องอย่างไรหรือ

จึงช้าถึงเพียงนั้น ? และเนื่องจากข้อนี้ สมเด็จพระชินสีห์ได้ทรงแก้ไข พระบัญญัติอย่างไรบ้าง ?

ด. เพราะขัดข้องด้วยปริศมบัณฑิต กว่าพระมหากัจจายนะผู้เป็น พระอุปัชฌายะจะหาพระรวบรวมจนครบคณะเป็นทศวรรคได้ จนล่วง ไปถึง ๓ ปี ด้วยเหตุว่าประเทศนั้นเป็นปัจฉิมประเทศขาดแคลน ด้วยพระสงฆ์ เนื่องด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระชินสีห์จึงทรงอนุญาต ผ่อนปรนพระวินัยบัญญัติบางข้อ ที่ไม่สะดวกแก่ประเทศเช่นนั้น มี การอุปสมบทเป็นต้น ส่วนการอุปสมบทที่ได้ทรงผ่อนลงนั้น ก็คือ ให้พระสงฆ์มีจำนวนเพียง ๕ รูปเข้ากันเป็นคณะปัญจวรรคให้อุปสมบท ทุกลบุดรได้ ไม่ต้องถึง ๑๐ รูป ดังนี้.

๒๔๓๒

ธ. พระสาวกชื่ออะไร ? เป็นรูปแรกได้อุปสมบทในปัจฉิมต- ชนบท และได้รับความไม่สะดวกอย่างไร ? จนเป็นเหตุให้พระบรม- ศาสดาทรงผ่อนในการอุปสมบท.

ด. พระสาวกชื่อโสณกุฎกัณณะ ได้อุปสมบทในปัจฉิมต- ชนบทเป็นรูปแรก ได้รับความไม่สะดวก คือท่านบรรพชาเป็น สามเณรแล้วเริ่มจะอุปสมบท ท่านมหากัจจายนะแสวงภิกษุเข้า เป็นสงฆ์กว่าจะครบ ๑๐ รูปได้ เวลาล่วงไป ๓ ปี พระบรมศาสดา ทรงทราบความขัดข้องไม่สะดวกอย่างนี้ จึงทรงอนุญาตการให้ อุปสมบทในปัจฉิมประเทศ มีภิกษุเพียง ๕ รูปเข้าเป็นสงฆ์ก็ให้

อุปสมบทได้.

๒๔๓๐

ถ. เหตุคือความเสื่อมที่จะให้คนออกบวช ซึ่งพระเจ้าโกรัพะยะ
ตรัสถามพระภิกษุปาละว่าอย่างไร ? ท่านถวายวิสัชนาว่าอย่างไร ?

ต. พระเจ้าโกรัพะยะตรัสถามถึงเหตุที่จะให้คนออกบวช คือ
แก่ ๑ เจ็บ ๑ สิ้นโภคทรัพย์ ๑ สิ้นญาติมิตร ๑ ท่านถวายวิสัชนา
ด้วยแสดงอัมมุตเทศ ๔ ข้อ คือ ๑. โลกคือหมู่สัตว์อันชราผู้เฒ่า ๆ เข้า
ไปใกล้ ไม่ยั่งยืน ๒. โลกไม่มีผู้ป้องกัน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน
๓. โลกไม่มีอะไรเป็นของ ๆ ตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ๔. โลก
พร้อมอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิม เป็นทาสค้นหา.

๒๔๓๔-๒๔๓๖

ถ. อยากได้ชื่อพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ ซึ่งขึ้นต้นด้วย
อักษร อ ว่าจะมีสักกี่รูป ขอให้รวบรวมส่งมา ถ้าองค์ไหนเป็น
เอตทัคคะทางไหน ก็หมายเหตุมาด้วย ?

ต. ตามบัญชีรายชื่อพระอสีติมหาสาวกในพุทธประวัติ เฉพาะ
ท่านที่มีชื่อซึ่งขึ้นต้นด้วย อ อักษรนั้น มีเพียง ๑๒ รูป คือ พระ
อัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งเป็นเอตทัคคะทางรัตตัญญู ๑ พระอรุเวล-
กัสสปะ ซึ่งเป็นเอตทัคคะทางมโหรีวารมาก ๑ พระอุบาลี ซึ่งเป็น
เอตทัคคะทางทรงพระวินัย ๑ พระอานนท์ ซึ่งเป็นเอตทัคคะทางพหุสูต
มิกคิ มีสติ มีริติ เป็นอุปัฏฐาก ๑ พระอนุรุทธะ ซึ่งเป็นเอตทัคคะ
ในทางทิพพจักขุ ๑ พระอุปเสนะวังคันทบุตร ซึ่งเป็นเอตทัคคะใน

ทางนำมาซึ่งความเลื่อมใสโดยรอบ ๑ พระอัสสชิ ๑ พระอชิตะ ๑
พระอุปสีวะ ๑ พระอุทยะ ๑ พระอุปวาณะ ๑ พระอังกุลิมาละ ๑
๖ รูปหลังนี้ไม่ปรากฏว่าเป็นเอตทัคคะในทางไหน.

๒๔๓๒

ถ. จำนวนมหาสาวก ๘๐ องค์ มีปรากฏในยุคอรรถกถา
แล้ว แต่ท่านก็มีได้ระบุชื่อไว้ ภายหลังต่างจัดชื่อเข้าไว้ครบจำนวน
แต่ก็ไม่มีหลักเกณฑ์อีก เพื่อป้องกันความพินเฟือนในเรื่องนี้ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า ได้ทรงตั้งเกณฑ์ไว้อย่างไร ?

ต. พระองค์ได้ทรงตั้งเกณฑ์ดังนี้ คือนับพระสาวกที่เป็นเอต-
ทัคคะเป็นหลักแล้ว สงเคราะห์พระสาวกที่เป็นสหจรเข้าด้วย เช่น
พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นเอตทัคคะ สงเคราะห์พวกอีก ๔ เข้าด้วยกัน
พระอรุเวลกัสสปะเป็นเอตทัคคะ สงเคราะห์พระกัสสปน้องชายอีก ๒
เข้าด้วย พระโมฆราชเป็นเอตทัคคะ สงเคราะห์พระคณะเดียวกัน
อีก ๑๕ เข้าด้วย นี่เป็นเกณฑ์หนึ่ง อีกเกณฑ์หนึ่ง สงเคราะห์พระ
สาวกที่มีชื่อครั้งปฐมโพธิกาลแต่ที่ไม่ได้เป็นเอตทัคคะ คือ พระยสะ
กับสหยาอีก ๔ โดย ๒ เกณฑ์นี้ได้พระสาวกเอตทัคคะ ๔๑ พระ
สาวกสหจร ๒๑ พระสาวกในปฐมโพธิกาล ๑ สหจร ๔ รวม
เป็น ๖๘ อีก ๑๑ องค์นั้น เป็นพระสาวกที่จัดเข้าโดยหาเกณฑ์มิได้
แต่มีชื่อระบุไว้ในมัชฌิมโพธิกาลบ้าง ในปัจฉิมโพธิกาลบ้าง ดังนี้.

๒๔๓๐

หมวดเบ็ดเตล็ด

ถ. การปกครองหมู่คณะต้องเนื่องด้วยอำนาจ อาชญา ก็แล พระพุทธเจ้าทรงปกครองภิกษุสงฆ์โดยวิธีนี้หรือไม่ ? อย่างไร ?

ต. การปกครองหมู่คณะต้องเนื่องด้วยอำนาจอาชญาที่จริง แต่ พระพุทธเจ้าทรงปกครองภิกษุสงฆ์ หาได้ใช้อำนาจอาชญาอย่างฝ่าย บ้านเมืองไม่ ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่เสียโดยมาก เช่นในการรับ ผู้มุงอุปสมบท ส่วนในการบัญญัติสิกขาบทซึ่งเรียกว่าวินัย ก็ทรง อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ และทรงบัญญัติขึ้นด้วยความเห็น ชอบของสงฆ์มิได้ทรงโดยผลการ และวิธีการปรับอบัติแก่ผู้คือด้าน ก็ทรงให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์โดยเฉพาะ ทั้งนี้จึงเห็นว่า พระพุทธเจ้า มิได้ใช้อำนาจอาชญาปกครองภิกษุสงฆ์อย่างฝ่ายบ้านเมือง.

๒๔๓๕

ถ. จงอธิบายวิธีการปกครองและลัทธิศาสนา ของประชุมชน ในชมพูทวีป ก่อนแต่กาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงอุบัติ ?

ต. ชมพูทวีป คือประเทศอินเดียในปัจจุบันนี้ เป็นประเทศที่ เจริญรุ่งเรืองกว่าประเทศที่ใกล้เคียงในสมัยก่อนพุทธกาล แต่เมื่อ ว่าถึงการปกครองประเทศแล้ว ชมพูทวีปมิได้ตกอยู่ในครอบครอง ของรัฐใดรัฐหนึ่งโดยเฉพาะ หากแบ่งแยกออกเป็นรัฐน้อยใหญ่ มีกษัตริย์หรือประธานาธิบดีปกครอง ต่างตั้งเป็นเอกราชไม่ขึ้นแก่กัน. ส่วนทางลัทธิศาสนาประชุมชนชาวชมพูทวีป โดยมากนิยมนับถือ

ได้ แต่จำเป็นที่จะต้องทรงบัญญัติกรรม ๘ โดยกวัดขัน เพื่อตัด
ทางที่จะมีแพร่หลายแห่งนางภิกษุณี ด้วยทรงเห็นอำนาจประโยชน์
แห่งความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก เมื่อกระนี้จะชื่อว่า
เป็นอันทนกำลังของพระองค์อย่างไรได้ กลับเพิ่มกำลังให้มากขึ้น
ในภายหน้าเสียอีก.

๒๔๖๗

ถ. กรรม ๘ ประการอะไรบ้าง ?

ต. กรรม ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุณีแม้วบวชแล้วได้ ๑๐๐ ปี ต้องทำการกราบไหว้ต้อนรับและกรรมอันสมควรอื่น ๆ แก่ภิกษุแม้วบวชในวันนั้น.

๒. ภิกษุณีอย่าพึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ.

๓. ภิกษุณีต้องหวังธรรม ๒ ประการ คือ ตามวันอุโบสถ ๑ เข้าไปฟังคำสอน ๑ แต่ภิกษุสงฆ์ทุกกิ่งเดือน

๔. ภิกษุณีอยู่จำพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถานทั้ง ๓ คือ โดยได้เห็น ๑ โดยได้ยิน ๑ โดยรังเกียจ ๑.

๕. ภิกษุณีต้องธรรมที่หนักแล้ว (อาบัติหนัก) ต้องประพฤติมานัตต์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ปักข์หนึ่ง (๑๕ วัน).

๖. ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสัมปทาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย เพื่อนางสิกขมานาผู้ศึกษาธรรม ๖ ประการครบ ๒ ปีแล้ว.

๗. ภิกษุณีอย่าพึงค่าเพ็ดเพี้ยภิกษุด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง.

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป (หมายตั้งแต่วันรับกรรม) ห้าม

ภิกษุณีว่ากล่าวภิกษุ ให้ภิกษุว่ากล่าวภิกษุณีได้.

ส. ป.

ถ. จงยกพุทธบริษัททั้ง ๔ ที่เป็นเอตทัคคะในทางเดียวกัน ขึ้น
แสดงสักอย่างหนึ่ง ตามแต่จะเลือกได้ ?

ค. ฝ่ายภิกษุ พระปุณณมันตานีบุตร ฝ่ายภิกษุณี นางธัมม-
ทินนา ฝ่ายอุบาสก จิตตคฤหบดี ฝ่ายอุบาสิกา นางชุชชุตตรา
ทั้ง ๔ นี้ เป็นเอตทัคคะในทางเป็นธรรมกถึก.

๒๔๖๘

ด. พระพุทธประสงค์อย่างไร ? ในการที่ทรงยกย่องพระสาวก
ในตำแหน่งเอตทัคคะทางหนึ่ง ๆ และในบริษัท ๔ ใครได้รับเอตทัคคะ
ในทางรัตตัญญูภาพ และได้ถึงสรณะก่อนผู้อื่น ?

ค. มีพระพุทธประสงค์เพื่อทรงแสดงคุณสมบัติของสาวกนั้น ๆ
ให้ปรากฏเป็นเกียรติของพระสาวกนั้น ฝ่ายภิกษุ พระอัญญา-
โกณฑัญญะ ฝ่ายภิกษุณี พระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นเอตทัคคะ
ในทางรัตตัญญูภาพ ฝ่ายอุบาสก ตปุสสะ ภัลลิกะ สองพานิช ฝ่าย
อุบาสิกา นางสุชาดาบุตรแห่งนายบ้านเสนานิกม เป็นเอตทัคคะใน
ทางถึงสรณะก่อนผู้อื่น.

๒๔๖๘

๑. ท่านเหล่านี้ถึงสรณะเพียง ๒ คือ พระพุทธ พระธรรม ควรยกผู้ถึงสรณะ๓ ด้วย
คือบิดามารดาของพระยสะ. ส. ป.

ปริเฉทที่ ๑๓

ถ. เขาบ่นกันว่า การที่สมเด็จพระบรมศาสดาทรงบัญญัติ
ครุกรรม ๘ แก่นางภิกษุณีทั้งหลายนั้นแรงเกินไป เป็นการตัดทาง
ที่จะแพร่หลายแห่งนางภิกษุณี เท่ากับทอนกำลังของพระองค์เอง
เมื่อเช่นนี้จะทรงอนุญาตให้อุปสมบททำไม ดังนี้ เรื่องนี้จะจริงดังนั้น
หรือ? ขอฟังอธิบาย.

ต. ในเรื่องนี้ เมื่อฟังแต่ผืน ๆ ก็ชวนในเห็นตาม เพราะนาง
ภิกษุณีทั้งหลายอาจเป็นบริวารระดับพระเกียรติกษ และเป็นกำลัง
ของพระองค์ในการประกาศพระศาสนาได้ เมื่อทรงตัดทางที่จะมีแพร่
หลายเสีย ก็เท่ากับทอนกำลังของพระองค์เอง แต่เมื่อนึกให้ละเอียด
จะเห็นว่า อันธรรมาศสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ย่อมมีพระหฤทัย
หนักอยู่ด้วยพระมหากรุณา ซึ่งจะทรงทำไปโดยไร้เหตุหามิได้ เพราะ
พระองค์มีพระอนาคตังสญาณเห็นการณ์ไกล ทรงตระหนักแน่พระ
หฤทัยว่า มาตุคามย่อมเป็นมลทินแห่งพรหมจรรย์ ถ้าได้มาสู่พระ
ธรรมวินัย จักทำให้พระศาสนาไม่มั่นคงถาวร เพราะเช่นนี้ จึงไม่
ทรงรับอุปสมบทแต่เบื้องต้น ครั้นภายหลังพระอานนท์ทูลถามถึง
มาตุคามเป็นภัพบุคคลเพื่อจะบรรลุธรรมพิเศษคุณบุรุษหรือไม่ พระ
องค์ตรัสรับ ท่านจึงทูลขอเพื่อประทานอนุญาตให้มาตุคามอุปสมบท
ทรงปรารภชื่อว่า มาตุคามเป็นภัพบุคคลได้เท่ากับบุรุษ แม้ไม่
เต็มพระหฤทัยก็จำทรงอนุญาต เพราะไม่อาจทรงฝืนอำนาจแห่งเหตุ

ศาสนาพราหมณ์เป็นพื้น.

๒๔๘๒

ถ. จงแสดงพระพุทธรูปทรงเครื่องแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเนื่องด้วยการสั่งสอนมหาชนอย่างน้อยสัก ๔ ข้อ ?

ค. พระพุทธรูปทรงเครื่องแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันเนื่องด้วยทรงสั่งสอนมหาชนมีมากมาย แต่ในที่นี้จะอธิบายเพียง ๔ ข้อ คือ

๑. ทรงพระกรุณาหวังจะให้ผู้ที่ทรงสั่งสอน ได้ความรู้อันจะสำเร็จประโยชน์ พึงเห็นในคราวแรกครั้นรู้ ทรงพระพุทธรูปทรงเครื่องแสดงธรรมเทศนาโปรดสัตว์โลก ทรงพิจารณาเห็นสัตว์โลกผู้มีอุปนิสัยต่าง ๆ กัน ดอกดอกบัวที่ขึ้นพื้นน้ำ พอริศมีพระอาทิตย์มาต้องจักบานก็มี ดอกบัวอยู่ในน้ำต้นลึกอันจักบานตาม ๆ กัน ในวันพรุ่งและวันต่อไปก็มี ทรงตั้งพระหฤทัยเพื่อจะเทศนาโปรดผู้มีอุปนิสัยแก่กล้าให้สำเร็จอริยธรรม และเพื่อจะอบรมผู้มีอุปนิสัยอ่อนให้แก่ขึ้น และได้ทรงทำตามตามนี้ ๒. ทรงมุ่งความจริงกับประโยชน์เป็นที่ตั้ง พึงเห็นโดยพระพุทธรูปทรงเครื่องแก่ภิกษุภิกษุมารว่า วาจาใดไม่ได้จริง และไม่เป็นประโยชน์ แม้เป็นที่ชอบใจของชนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้นเลย วาจาใด แม้ได้จริง แต่ไม่เป็นประโยชน์ หรือแม้เป็นประโยชน์ แต่ไม่ได้จริง ชนอื่นชอบใจก็ตาม ไม่ชอบใจก็ตาม พระตถาคตไม่กล่าววาจานั้น เมื่อเป็นการอันสมควร ตถาคตย่อมกล่าววาจานั้น ๓. ทรงทำกับตรัสเป็นอย่างเดียวกัน พึงเห็น

พุทธศาสนานี้ตรัสสอนภิกษุว่า ฟังตั้งตนนั้นแลไว้ในคุณอันสมควร ก่อน ภายหลังจึงค่อยสอนผู้อื่น เช่นนี้จักไม่มัวหมอง อีกอย่างหนึ่ง ถ้าวินิจฉัยผู้อื่นอย่างใด ควรทำตนอย่างนั้น ถึงฝึกหัดตนให้ดีแล้วจึงค่อยฝึกผู้อื่น เพราะตนย่อมฝึกได้ยาก ๔. ทรงฉลาดในวิธีสั่งสอน ฟังเห็นในการทรงกำหนดรู้ฉันทะ อธิษาศัย อุปนิสัย และภูมิแห่งผู้ที่ทรงสั่งสอนก่อนแล้ว จึงทรงสั่งสอนธรรมอันเหมาะแก่เขา ทรงแสดงธรรมเป็นลำดับ ตั้งแต่ชั้นต่ำขึ้นไปหาชั้นสูง หรือตั้งแต่ต้นไปหาผล เพื่อยังผู้ที่ทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติสะดวกและบริบูรณ์ด้วยธรรมทุกชั้น ทรงแสดงธรรมมีเหตุ คือผู้ฟังอาจตรึตรองเห็นจริง ฟังเห็นในเรื่องกาลามสูตร ทรงเป็นกัลยาณูจกถือโอกาสยกขึ้นเป็นอตุปปัตติ คือเกิดเรื่องเป็นเหตุแสดงธรรม ทรงแสดงธรรมเร้าใจยังผู้ฟังมิให้เบื่อด้วยอาการ ๔ คือ สนทนา อธิบายให้เห็นแจ่ม ให้เข้าใจชัด สามทปนา ชวนให้มีแก่นในสมาทาน คือทำตาม สมุเตชชา ชักนำให้เกิดอุตสาหะอาจหาญเพื่อจะทำ สมุปหิสนา พะยุงให้เร้าเริงในอันทำ.

๒๔๖๘

ถ. พระศาสดาทรงสั่งสอนพระศาสนา ไม่มีการบังคับให้เชื่อเลย ผิดกับศาสนาอื่นซึ่งบังคับให้เชื่อ จึงแสดงสันนิษฐานว่า เหตุไรพระองค์จึงไม่บังคับให้เชื่อเหมือนศาสนาอื่น ?

ค. ศาสนาที่ดีย่อมชี้แจงให้ผู้ฟังได้ความรู้ความเข้าใจ ไม่บังคับเมื่อเขาไตร่ตรองดูเห็นดีด้วยแล้ว ความเชื่อถือ ก็ย่อมเกิดขึ้นเอง

มันคง พุทธศาสนาจึงไม่มีการบังคับให้เชื่อ ให้ความอิสระเต็มที่แก่ผู้ที่ยังไม่เชื่อถือ หรือผู้ที่เชื่อถือแล้วให้ใช้ปัญญาพิจารณาเห็นดีด้วยแล้วจึงเชื่อ.

๒๔๖๘

ถ. พระบรมศาสดาทรงแผ่พระศาสนาในคนชั้นสูง เช่นคณาจารย์และพระเจ้าแผ่นดินเป็นต้นก่อน ด้วยเหตุนี้ ถ้าจะมีคนนอกพุทธศาสนาถือว่าไม่น่าประหลาดอะไร เพราะคนชั้นสูงนับถือแล้วคนชั้นต่ำก็ย่อมนับถือตาม ส่วนพระศาสนาของเขาแผ่ไปในคนชั้นต่ำก่อน แต่เพราะเป็นศาสนาที่ดีจริงคนชั้นสูงจึงนับถือ เช่นนี้เราจะแก้เขาอย่างไร ?

ต. ควรแก้ดังนี้ การสอนพระศาสนาที่ดีก็ให้ผู้ฟังได้ความรู้ความเข้าใจก่อนแล้วจึงนับถือ จะได้ปฏิบัติตามและได้รับประโยชน์ คนชั้นสูงย่อมมีสติปัญญามากตรองและพิจารณาเสียก่อน ไม่เชื่อง่าย ถ้าเห็นว่าเป็นเรื่องจริงและมีหลักฐานพอ จึงจะเชื่อ พระศาสดาทรงแผ่พระศาสนาไปในพวกคนชั้นสูงก่อน ก็เพื่อให้ผู้มีปัญญาฉลาดพิจารณาเห็นจริงแล้วเชื่อ ไม่ใช่เพื่อให้เชื่อด้วยไร้ปัญญา ส่วนศาสนาอื่นที่แผ่ไปในพวกคนชั้นต่ำก่อน ก็เพราะคนที่เป็นคนชั้นสูงมีปัญญาฉลาดไม่เชื่อ ส่วนที่คนชั้นสูงเชื่อขึ้นในภายหลัง ก็เพราะคนชั้นต่ำนั้นเลื่อนฐานะขึ้นเป็นชั้นสูงตามธรรมดาของโลก แต่ความเชื่อที่สืบสายมานั้นยังคงติดมา จึงคงเชื่อต่อ ๆ มา เมื่อเป็นเช่นนี้ ศาสนานั้น ๆ จะเป็นศาสนาที่ดีแท้หรือไม่เพียรไร ผู้มีวิจรรย์ที่รู้เรื่องใน

ศาสนา ก็อาจทราบได้ด้วยตนเอง.

๒๔๖๘

ถ. พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระคุณสองข้อนี้ คือ ขันติคุณ กับ
กรุณาคุณ ในตอนไหนบ้าง ? ขอให้เล่าเรื่องประกอบพอสมควร.

ค. พระพุทธเจ้าทรงแสดงขันติคุณหลายตอน เช่นในตอนทรง
บำเพ็ญทุกรกิริยาได้เสวยทุกขเวทนาอย่างสาหัส ถึงกระนั้นก็ไม่หือ
ถอย และทรงแสดงกรุณาคุณเสมอไป เช่นในตอนใกล้ปรินิพพาน
ยังโปรดประทานให้สุภัททปริพาชกเข้าเฝ้าทูลถามปัญหา ประทาน
ธรรมเทศนาให้สุภัททปริพาชกสิ้นความสงสัย จนได้บรรลุอรหัตตผล
ในภายหลัง.

๒๔๖๕

ถ. เมื่อได้อ่านตำนานหรือประวัติแห่งพระพุทธเจ้าแล้ว จะพึง
สังเกตเห็นได้ว่า เหตุการณ์สำคัญของพระองค์มักเกี่ยวกับวณะหรือ
ป่าแทบทั้งนั้น เพื่อจะทราบความจริงว่ามีอะไรบ้าง ที่เกี่ยวกับสถานที่
เช่นนั้น ? ขอให้รวบรวมส่งมา.

ค. เหตุการณ์ที่จัดว่าเป็นสำคัญ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า
ตามที่ปรากฏในพุทธประวัติ นั้น มี ๕ อย่าง คือ ประสูติที่ป่าลมพินิ-
วัน ๑ ตรัสรู้ที่ป่าในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ๑ ทรงแสดงพระธรรม-
จักรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ๑ เสด็จปรินิพพานที่สาละวันป่าร้าง ๑
และเสด็จสัราณูพระอิริยาบถเสมอที่พระเวฬุวัน (สวนไม้ไผ่) กับ

พระเชตะวัน (สวนเจ้าเขต). ๑.

๒๔๖๒

ถ. พระธรรมวินัย ๒ ประการนี้ เป็นหลักแห่งพระพุทธศาสนา แม้สมเด็จพระบรมศาสดาก็ตรัสว่าเป็นผู้แทนพระองค์ ใครเป็นเอตทัคคะใน ๒ อย่างนั้น และประวัติของท่านเป็นมาอย่างไร ?

ต. พระอานนทเถระ เป็นเอตทัคคะในทางธรรม พระอุบาลี เป็นเอตทัคคะในทางทรงวินัย. ประวัติของท่านทั้ง ๒ นั้น อย่างนี้ พระอานนท์เป็นโอรสของสุกโกทนศากยะ ซึ่งเป็นพระเจ้าอาว้ของพระพุทธเจ้า ได้ออกบวชพร้อมด้วยเจ้าศากยะและโกติยะอื่นอีก ๕ พระองค์ กับอุบาลีกัลบกอีก ๑ รวมเป็น ๗ ด้วยกัน เมื่อท่านบวชแล้วได้ฟังโอวาทของพระปฐมณันตานิบุตร ก็ได้บรรลुพระโสดาปัตติผล ภายหลังได้ดำรงตำแหน่งพุทธอุปัฏฐาก เมื่อพระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ท่านได้พยายามทำความเพียร ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ส่วนพระอุบาลีก็ได้ออกบวชพร้อมกับพระอานนท์ เมื่อบวชแล้วได้ฟังพระกัมมัฏฐานที่พระศาสดาตรัสสอน บำเพ็ญเพียรไป ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ เมื่อทำการสังคายนาคราวแรก ท่านทั้งสองก็ได้เป็นกำลังใหญ่ในการแสดงธรรมวินัยนั้น.

๒๔๖๖

ถ. เหตุการณ์สำคัญของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับป่าทั้งนั้น ขอทราบความจริงว่ามีอะไรบ้าง ? ให้รวบรวมมากล่าวในที่นี้.

ต. เหตุการณ์สำคัญของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับป่า มี ๕ คือ

๑. ประสูติที่ป่าลุมพินีวัน
๒. ตรัสรู้ที่ป่าตำบลอุรุเวลาเสนานิคม
๓. ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
๔. เสด็จสำราญพระอิริยาบถเสมอที่พระเวฬุวัน (ป่าไผ่) และพระเชตวัน (สวนเจ้าเชต)
๕. เสด็จปรินิพพานที่สาละวัน (ป่าร้าง).

๒๔๘๒

ถ. มีคำกล่าวสรรเสริญพระบรมศาสดาว่า ทรงมุ่งประโยชน์แก่สัตว์โลกจริง ๆ มิได้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนพระองค์เลย ข้อนี้ทราบได้จากอะไร ? จงหาอุทาหรณ์มาสาธก ๒ เรื่อง.

ต. ข้อที่พระองค์ทรงมุ่งประโยชน์แก่สัตว์โลกจริง ๆ นั้น ทราบได้จากพระพุทธรจรรยา อุทาหรณ์ที่ต้น ทรงพระอนุญาตให้พระสงฆ์เป็นอิสระในการพระศาสนามีอุปสมบทกรรมเป็นต้น อุทาหรณ์ที่ ๒ เมื่อจวนจะนิพพาน ตรัสแก่พระอานนท์ว่า พระองค์ไม่เชื่อว่าอันบริษัททำสักการบูชาแล้ว ด้วยเครื่องสักการามิสแม่เท่าที่ทำในเวลา นั้น ผู้ใดปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ผู้นั้นชื่อว่าบูชาพระตถาคตด้วยบูชาอย่างยิ่ง.

๒๔๖๓

ถ. ที่เรียกว่าพระสาวกนั้น หมายถึงเฉพาะท่านที่ได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา หรือหมายถึงท่านผู้อื่นด้วย รู้ได้อย่างไร ?

ต. หมายถึงผู้อื่นด้วย. รู้ได้ด้วยเรื่องสุภัททปริพาชก ได้อุปสมบทแล้ว ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อคนที่ปรินิพพานกล่าวในบาลีว่า เป็นพระสาวกครั้งยังทรงพระชนม์มงคลที่สุด พระ

สุภัททะนั้นมิใช่เอหิภิกขุ ตรัสให้พระอานนท์พาไปบรรพชาอุปสมบท.
แม้อุบาสกก็เรียกว่าสาวกได้ รู้ได้ด้วยบาลีเอตทัคคะ มีอุทาหรณ์ว่า
ภิกษุทั้งหลาย สุทัตตคฤหบดี อานาถปิณฑิกะ เป็นยอดแห่งอุบาสก
ผู้ทายก สาวกของเราดังนี้.

๒๕/๘/๓๑

ถ. ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น เสด็จจาริกไปในเมือง
อะไรบ้าง ?

ค. เสด็จจาริกไปหลายเมือง คือ พาราณสี ราชคฤห์ สāvastī
กบิลพัสดุ์ ไพบูลี ปาฏลีบุตร โกสัมพี เนรัญจรา กุสินารา ปาวา
สาเกต จำปา เวฐฐทีปกะ อัลลกะปปะ และโมริยะ.

๒๕๖๕

ด. ชื่อว่า พระบรมศาสดาทรงทำอายุสังขารایشฐานกับทรง
ปลงอายุสังขารนั้น หมายความว่าต่างกันอย่างไร ? และได้ทรงทำกิจ ๒
อย่างนั้นที่ไหน ? ทรงปรารถนาอะไรเป็นเหตุ ?

ค. ชื่อว่าทรงทำอายุสังขารایشฐานนั้น หมายความว่าทรงตั้ง
พระหฤทัยที่จะแสดงธรรมสั่งสอนมหาชน และตั้งพุทธปณิธานใครจะ
ดำรงพระชนม์อยู่กว่าจะได้ประกาศพระศาสนาให้แพร่หลาย ประดิษ-
ฐานให้ถาวรสำเร็จประโยชน์แก่ชนนิกทรทุกหมู่เหล่า ดังนี้ ชื่อนี้ได้
ทรงทำครั้งประทับอยู่ที่ต้นไม้อชปาลนิโครธ ทรงปรารถนาในนิกทร
ผู้สมควรได้รับพระธรรมเทศนาด้วยพระมหากรุณาเป็นเหตุ ชื่อว่า

ทรงปลงอายุสังขารนั้น หมายความว่าทรงปลงพระหฤทัยว่าจะทรงบำเพ็ญพุทธกิจต่อไปอีกไม่ได้แล้ว ดังนี้. ข้อนี้ได้ทรงทำที่ปาวาลเจดีย์ กรุงเวสาลี ทรงปรารภมารผู้มาเตือนให้ปรินิพพานเป็นเหตุ.

๒๔๖๖

ถ. สถานที่ซึ่งพระบรมศาสดาทรงทำนิมิตต์โอกาสอันซัดแก่พระอานนทเถระ เป็นการเปิดโอกาสให้ทูลเชิญเสด็จให้ทรงพระชนมชีพอยู่เพื่อโปรดสรรพสัตว์ ตลอดกัปหรือยิ่งกว่านั้น มีที่ใดจังหวัดใดบ้าง ? จงระบุชื่อมาให้หมด.

ต. มีในเมืองราชกฤห์ ๑๐ ตำบล คือ ภูเขาภิษณภูฏ ๑ โครมนิโครธ ๑ เหวเป็นที่ทิ้งโจร ๑ ถ้ำตัดบรรณคูหาข้างภูเขาเวการบรรพต ๑ กาศสิลาข้างภูเขาอิสิคิลิบรรพต ๑ เงื่อมชื่อว่าสัปปีโสณทิกานสีตวัน ๑ ตโปทาราม ๑ เวพวัน ๑ ชิวกัมพวัน ๑ มัททกัจจณมิกทายวัน ๑ มีในเมืองเวสาลี ๖ ตำบล คือ อุเทนเจดีย์ ๑ โคตมเจดีย์ ๑ สัตตัมพเจดีย์ ๑ พหุปุตตเจดีย์ ๑ สารันทเจดีย์ ๑ ปาวาลเจดีย์ ๑ รวมทั้งสิ้นเป็น ๑๖ ตำบลด้วยกัน.

๒๔๖๗

ถ. ข้อว่า สมเด็จพระบรมศาสดามีพระวจาไม่เป็น ๒ นั้น มีอะไรเป็นข้ออ้างให้เห็นตาม ?

ต. มีพระพุทธรายิตที่ตรัสแก่พระอานนท์ ในคราวเมื่อท่านทูลอาราธนาจะให้ดำรงพระชนม์อยู่ต่อไปว่า อานนท์ สิ่งใดพระตถาคตได้บริจาแล้ว คายแล้ว ปล่อยเสียแล้ว มละเสียแล้ว สละคืนเสีย

แล้ว อายุสังขารอันใดพระตถาคตเจ้าปลงเสียแล้ว วาจาพระตถาคต
ได้ภายิตโดยส่วนเดียวเป็นคำขาดแล้วว่า ความปรินิพพานแห่งพระ
ตถาคตจักมีไม่ช้า โดยกาลที่ล่วงแห่ง ๓ เดือนแต่ขึ้นไป พระตถาคต
จะปรินิพพาน ข้อที่พระตถาคตจะกลับคืนมา เพราะเหตุแห่งชีวิตไม่
เป็นฐานะที่จะมีได้ ดังนี้ อีกประการหนึ่ง บรรดาพระพุทธานุภายิตที่
พระองค์ได้ตรัสแล้ว ล้วนเป็นของจริงทั้งนั้น ข้อนั้นก็เป็ฉนั้นจริง ข้อ
ปฏิบัติที่ตรัสว่าเป็นมรรคาวิถีแห่งนิพพาน หรือสุคตภพ หรืออบายภูมิ
ข้อปฏิบัตินั้นก็เป็ฉนั้นจริง นี่เป็นข้ออ้างให้เห็นตาม.

๒๔๖๗

ถ. จงแสดงความต่างแห่งการพระศาสนา อันสงฆ์กับบุคคล
ปกครองว่า มีผลอย่างไร ?

ค. สงฆ์ปกครองพระศาสนาโดยสามัคคีธรรม พรักพร้อม
ปรึกษาหารือหลายความเห็น ช่วยกันจัดทำไปตามควร ให้สังฆกิจ
นั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทั้งมีอายุยืนยาวสืบเนื่องกันไป เปลี่ยน
แต่คณะปุระกะ ส่วนบุคคลปกครองนั้น เสี่ยงได้เสี่ยงเสียอยู่ ถ้าสบ
เหมาะก็ดีมาก ถ้าพลาดก็ไม่มีความเห็นอื่นช่วย ทั้งมีอายุน้อยชั่วผู้นั้น
คนเดียว ต้องเปลี่ยนตัวเสมอไป ความต่างแห่งการปกครองของ ๒
ฝ่ายมีผลดังนี้.

๒๔๖๗

ก. พระพุทธพจน์ที่ตรัสว่าผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเราดังนี้ มีพระสาวกองค์ไหนเป็นตัวอย่าง คืออย่างไร ?

ข. มีพระปุกกุสะตีกุสบุตรเป็นตัวอย่าง คือชั้นแรกท่านไม่รู้จัก พระผู้มีพระภาค ครั้นได้ฟังธาตุวิภังคสูตรสำเร็จพระอานาคามีผลแล้ว จึงรู้จักพระองค์.

๒๔๖๖

ก. ในมหาปรินิพพานสูตร ตรัสกะพระอานนทว่า ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้าง เมื่อเราล่วงไปแล้ว ก็จงถอนเถิดนั้น มีพระพุทธประสงค์อย่างไร แต่เหตุไหน จึงไม่มีพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่ง คิดถอนตามพระบรมพุทธานุญาตนั้น ?

ข. การที่ตรัสเช่นนั้น เข้าใจว่าคงมีพระพุทธประสงค์ จะให้พระธรรมวินัยของพระองค์เป็นไปเหมาะสมย์ แต่หากไม่สมพระพุทธประสงค์ ด้วยเหตุว่า พระสาวกทั้งหลายไม่สันนิษฐานแน่ใจว่า สิกขาบทเช่นไรควรถอน เช่นไรไม่ควรถอน ทั้งเกรงว่าจะไม่เป็นการสม่าเสมอทั่วไป เพราะสาวกมีมาก บางพวกจะเห็นว่าเช่นนั้นควรถอน เช่นนั้นไม่ควรถอน บางพวกก็จะเห็นเป็นอย่างอื่น เป็นเหตุให้มีความเห็นแตกต่างไม่ลงรอยกันได้ง่าย จึงหาได้มีพระสาวกองค์ใดองค์หนึ่ง คิดถอนตามพระบรมพุทธานุญาตนั้นไม่.

๒๔๖๖

ก. อภิญญาเทศิตธรรม คืออะไรบ้าง เพราะเหตุไร จึงได้ชื่ออย่างนั้น ?

ด. อภิญญาเทศิตธรรม คือ สติปัญญา ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณงค์ ๓ มรรค ๘ เพราะเหตุธรรมเหล่านี้พระองค์ทรงแสดง เมื่อให้สัตว์รู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น จึงได้ชื่ออย่างนั้น.

๒๔๖๖

ด. จะทราบได้จากอะไรหรือไม่ว่า แม้สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ก็ทรงเคารพในพระธรรม คือคุณความดีเป็นหลักเหมือนกัน ?

ด. ทราบได้ดังนี้ คือในคราวจวนจะนิพพาน ตรัสสอนภิกษุสงฆ์ว่า **ธมฺมทีปํ ภิกฺขเว วิหฺรตฺถ ธมฺมสุตฺตํ อนนฺยสุตฺตํ** แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีอย่างอื่นเป็นสรณะอยู่เถิด. แม้ในที่อื่นก็มีเรื่องเล่าว่า ทรงพระพุทธรูปว่า คนไม่มีที่เคารพยอมอยู่ลำบาก แต่พระองค์ยังไม่ทรงเล็งเห็นผู้อื่นว่า ควรเป็นที่เคารพของพระองค์ จึงทรงตั้งพระหฤทัยถือเอาพระธรรมเป็นที่เคารพของพระองค์.

๒๔๖๗

ด. ธรรมที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคโปรดปราน ทรงสั่งสอนพุทธบริษัทยิ่งกว่าข้ออื่น คืออะไร ? เพราะเหตุใด ?

ด. คือพหุทานุศาสน์ เพราะปัญญาที่กำหนดคนามรูปโดยลักษณะทั้ง ๓ นี้ เป็นคุณเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สัตว์ทั้งหลายจะบริสุทธ

หมดจดจากอาสวกิเลสทั้งปวง ก็ได้ด้วยปัญญา เพราะปัญญาเป็น
เครื่องดำเนินถึงความบริสุทธิ์.

๒๔๖๗

ถ. สมเด็จพระบรมศาสดาทรงผนวชได้ก็พรรษาจึงเสด็จปรินิพ-
พาน และพรรษาครั้งสุคนธ์ทรงจำที่ไหน ครั้นออกพรรษาแล้ว ได้
เสด็จตรงไปยังพระนครกุสินารา อันเป็นสถานที่เสด็จนิพพานทีเดียว
หรือ ๆ เสด็จแวะพักที่ไหนอีก ถ้ามี จงเล่ามาตามระยะจนถึงเสด็จเข้า
กรุงกุสินารา ?

ค. ทรงผนวชได้ ๕๑ พรรษาจึงเสด็จนิพพาน ในพรรษาครั้งสุค-
นธ์ ทรงจำอยู่ ณ บ้านเวฬุคามในเมืองไพศาลี ครั้นออกพรรษาแล้ว
ยังไม่เสด็จไปกรุงกุสินาราทีเดียว ได้เสด็จแวะพักตามบ้านและจังหวัด
ต่าง ๆ ตามระยะทางเป็นลำดับไปก่อน จนกว่าจะถึงพระนครนั้น
มีลำดับดังนี้ เสด็จออกจากเวฬุคามแล้ว เสด็จไปประทับ ณ บ้าน
ภัณฑุคาม บ้านหัตถิคาม บ้านอัมพคาม บ้านชัมพูคาม ที่อานนท-
เจดีย์ ในโกคนคร ที่อัมพวันในปาวานคร และศาลวันกรุงสินารานคร
อันเป็นสถานที่เสด็จนิพพาน ดังนี้.

๒๔๖๘

ด. หากจะมีผู้สงสัยว่า พระบรมศาสดา คงจะเป็นห่วงพระศพ
มาก เกรงว่าเขาจะจัดการไม่สมพระเกียรติยศกระมัง จึงได้สั่งการ
กับพระอานนท์ไว้ว่า ให้ปฏิบัติในพระศพอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ เช่น

นี่ท่านจะแก้ให้เขาฟังอย่างไร จึงจะให้เขาหายวิมตติงขาว่า พระองค์
ไม่มีความห่วงใยเลย ?

ด. พระองค์หาได้สั่งการปฏิบัติในพระศพไว้เช่นนั้นไม่ ที่ตรัส
เช่นนั้น เป็นการตอบเถรปุจฉา อันเกิดจากความรอบคอบของพระ
อานนท์ต่างหาก เพราะในสมัยจวนจะปรินิพพานพระอานนท์ได้ทูล
ถามวิธีปฏิบัติในพระศพว่าจะควรทำอย่างไร พระองค์ยังได้ตรัส
ห้ามเสียอีกว่า นั่นเป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์เขา ไม่ใช่หน้าที่ของสท-
หกรรมิก ท่านจึงได้ชักต่อไปว่า ถ้าคฤหัสถ์เขาจะทำ จะปฏิบัติ
อย่างไร พระองค์จึงได้ตรัสว่า ให้ปฏิบัติอย่างพระศพพระเจ้าจักรพรรดิ
ดังนี้ ตามที่แก้ให้เพียงเท่านี้ เข้าใจว่าคงหายวิมตติงขา ถ้ายังไม่หาย
จงไปตรวจดูเรื่องตอนปรินิพพานโดยพิสดารเถิด.

๒๔๓๒

ด. เมื่อสมเด็จพระบรมศาสดาเสด็จนิพพานแล้ว ปรากฏว่ามี
พวกพุทธบริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ได้ประดิษฐานศาลาแสดงความ
สังเวชถวายกันหลายท่าน จงระบุชื่อมาให้ฟังด้วย อย่างน้อยฝ่ายละ
ท่าน พร้อมกับศาลาที่กล่าวนั้นด้วย ?

ด. ฝ่ายคฤหัสถ์ คือท้าวสหัมบดีพรหมกับท้าวสักกเทวราช ฝ่าย
บรรพชิต คือพระอนรุทธเถระกับพระอานนทเถระ ตามตำนานปรากฏ
เท่านั้น. ท้าวสหัมบดีพรหมกล่าวว่า สพฺพเพว นิภฺจิปิสุสฺสนฺติ ฯ เป ฯ
สมฺพุทฺโธ ปรีนิพฺพุโต. ท้าวสักกเทวราชกล่าวว่า อนิจฺจา วต
สฺงฺขารา ฯ เป ฯ เถสฺสิ รูปสโม สุโข. พระอนรุทธเถระกล่าวว่า

นาหุ อสุตาสปสุตาสโต ๑ เป ๑ ปชุโขตสุเสว นิพพานัน. ส่วน
พระอานนทเถระกล่าวว่า ตทาสิ ยัม ภีสนกัม ๑ เป ๑ สมุพพุเท
ปรีนิพพุเต. (ในมหาปรีนิพพานสูตร).

๒๔๖๗

ถ. เมื่อคราวพระบรมศาสดาเสด็จนิพพาน ณ สาลวโนทยานอัน
เป็นสถานที่พักของมัลลกะศรัย โกลีกรุงกุสินารานคร ซึ่งเป็นตอน
ปัจฉิมโพธิกาล ในตำนานออกนามพระสาวกผู้ยังมีชีวิตอยู่ คุณผลการ
คณะสืบมาเพียงกี่องค์ ๆ ไหนเลิศในทางอะไร ?

ด. เพียง ๔ องค์ พระมหากัสสปะเลิศในทางนิมรุตคงค์ พระ
อุบาลีเลิศในทางวินัย พระอนรุทธ์เลิศในทางมัททิพจักขุญาณ
พระอานนท์เลิศในทางเป็นพหูสูต มีคติคือดำเนินในยุติธรรม มีสติคือ
รอบคอบ มีริติคือปัญญาจำทรง และเป็นพุทธอุปัฏฐาก.

๒๔๖๘

ถ. พุทธบริษัทต่างไม่เคยเห็นพระพุทธเจ้า แต่เมื่อคำนึงถึงพระ
คุณความดีที่มีในพระองค์ และที่ทรงเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ปรากฏเห็นชัด
ด้วยน้ำใจ เกิดความเลื่อมใสในโสมนัสขึ้นดังนี้ จะจัดว่าเห็นพระองค์
ได้หรือไม่ เพราะเหตุไร จงแสดงหลักฐาน ?

ด. จัดว่าเห็นพระองค์ได้ เพราะว่าพระคุณทั้งหลายของพระองค์
เป็นฝ่ายพระธรรม การที่พุทธบริษัทมาคำนึงเห็นพระคุณด้วยน้ำใจ
โดยความเป็นอติदारมณฺ์ จึงชื่อว่าเห็นพระธรรมและเห็นพระองค์ด้วย
ข้อนี้ มีพุทธภาษิตที่ตรัสแก่พระวัคคกเถระ เป็นข้ออ้างว่า ผู้ใดแล

เห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ดังนี้.

๒๕/๘/๓๑

ถ. สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ ซึ่งเป็นธรรมาธิบดีจับใจ ห้าม การวิวาทสัมประหาร ในระหว่างคณะทูตานุทูต ผู้ยกทัพมาเพื่อขอส่วน แบ่งพระบรมชฏานันว่ากระไร ซึ่งควรใส่ใจสำหรับใช้เป็นปทัฏฐาน เมื่อคราวประสพเหตุการณ์เช่นนั้น ?

ค. สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์นั้น ว่าดังนี้ ข้าแต่คณานิกร เจ้าผู้เจริญ จงฟังวาจาเอก คือวาจาอันจำจะต้องทำตาม ไม่คัดค้าน ละเมิดของข้าพระองค์ สมเด็จพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย พระองค์ เป็นขันติวาทข้อที่พวกเรามาปรารถนา ส่วนพระสรีระของพระองค์ผู้เป็น อัครรัตนอันอุดมเป็นต้นเหตุ แล้วจะเกิดสัมประหารด้วยศาสตราวุธ- ภัณฑ์ เป็นสงครามขึ้นไม่ดีไม่งามเลย ข้าแต่พระองค์ผู้กษัตริย์เจ้าผู้ เจริญ บรรดาเราทั้งปวง ทั้งเจ้านครเดิมและต่างราชธานี จงปรักปรำม สามัคคีชมชื่นเกษมศานต์แบ่งพระสารีริกธาตุเป็น ๘ ส่วน ให้เสมอ กันทุกพระนครเถิด ขอพระสถูปที่บรรจุพระสารีริกธาตุ จงแพร่หลาย ไปทั่วทุกทิศ เพราะว่าชนผู้เลื่อมใสต่อพระองค์ผู้มีญาณจักขุมืออยู่มาก ด้วยกัน ดังนี้ สุนทรพจน์ข้อนี้ เป็นอันกล่าวรวมอยู่ในขันติวาท และ สามัคคีธรรมด้วยประการดังนี้.

๒๔๓๐-๒๔๓๘

ถ. พุทธเจดีย์มีนามตามต้นเหตุ คืออะไรบ้าง การสร้างหรือ แสวงหาพระพุทธรูปมาไว้ มีประโยชน์อย่างไร ? จงแสดงเฉพาะที่

เกี่ยวกับข้อปฏิบัติ.

ต. คือธาตุเจดีย์ ๑ บริโภคเจดีย์ ๑ รัम्मเจดีย์ ๑ อุเทศิก-
เจดีย์ ๑ มีประโยชน์ คือ จะได้เป็นเครื่องเตือนใจประชาชน ให้
ระลึกถึงพระศาสดาของเรา ให้นึกถึงพระคุณสมบัติส่วนพระองค์ และ
พระคุณูปการที่ได้มีแก่ประชาชนเป็นอันมาก เป็นเครื่องมือที่จะช่วย
ให้พุทธบริษัทเจริญพุทธศาสนุสสติได้ง่ายขึ้น การระลึกถึงพระศาสดาเป็น
ทางให้คิดเอาอย่างคิดเดินตามร่องรอยของท่าน ตำนานมีกล่าวไว้ว่า
พระรูปหนึ่งกวาดลานวัดอยู่เป็นนิตย์ เห็นพระรูปที่มารณภูมิตรระลึก
ถึงพระพุทธรูปแล้ว เจริญวิปัสสนาได้สำเร็จพระอรหัตต์ นักปราชญ์
จึงนิยมนการสร้างพระพุทธรูปหรือแสวงหามาไว้ เพราะมีประโยชน์
ดังกล่าวมา.

๒๔๓๐

ถ. ในพุทธรูปบาทกาลนี้ ผู้ที่ถูกแผ่นดินสูบคือใครบ้าง เพราะ
ความประพฤติเสียอย่างไร ?

ต. มี ๕ คือ ๑. สุปปพุทธศากยราชา เพราะโทษปิดทางโคจร
ของพระพุทธเจ้า ๒. พระเทวทัตต์ เพราะโทษทำสังฆเภทเป็นต้น
๓. นางจิญจมาณวิกา เพราะโทษใส่ไคล้ในพระตถาคตเจ้าด้วยอสัง-
กรรม ๔. นันทมานพ เพราะโทษประทุษร้ายนางภิกษุณีอุบลวรรณา-
เถรีด้วยอสังกรรม ๕. นันทยักษ์ เพราะโทษประหารพระสารีบุตร
อัครสาวก.

๒๔๓๒